

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA KRAJINSKO ARHITEKTURO

Špela KRAGELJ

**PROSTORSKA PROBLEMATIKA MRLIŠKIH VEŽIC NA MANJŠIH
POKOPALIŠČIH**

DIPLOMSKO DELO
Univerzitetni študij

**SPATIAL PROBLEMS OF FUNERAL CHAPELS ON SMALLER
CEMETERIES**

GRADUATION THESIS
University studies

Ljubljana, 2007

Diplomsko delo je zaključek Univerzitetnega študija krajinske arhitekture. Opravljeno je bilo na Oddelku za krajinsko arhitekturo Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani.

Študijska komisija Oddelka za krajinsko arhitekturo je za mentorja diplomskega dela imenovala prof. Alojzija Drašlerja, za somentorico doc. dr. Niko Kravanjo, za recenzenta pa prof. dr. Davorina Gazvodo.

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik:	prof. dr. Ana KUČAN Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo
Član:	prof. Alojzij DRAŠLER Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo
Član:	doc. dr. Nika KRAVANJA Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo
Član:	prof. dr. Davorin GAZVODA Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo

Datum zagovora:

Delo je rezultat lastnega raziskovalnega dela.

Podpisana se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddala v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Špela Kragelj

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Dn
DK	UDK 711.5:718:635.92:316.773.2(497.4)(043.2)
KG	mrliške vežice/pokopališka infrastruktura/pokopališča/Slovenija/priporočila za umeščanje/priporočila za organizacijo/simbolika rastlin
AV	KRAGELJ, Špela
SA	DRAŠLER, Alojzij (mentor)/KRAVANJA, Nika (somentorica)
KZ	SI-1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo
LI	2007
IN	PROSTORSKA PROBLEMATIKA MRLIŠKIH VEŽIC NA MANJŠIH POKOPALIŠČIH
TD	Diplomsko delo (univerzitetni študij)
OP	XIII, 105, [4] str., 24 pregl., 88 sl., 1 pril., 39 vir.
IJ	sl
JJ	sl/en
AI	Namen diplomskega dela je podati priporočila za organizacijo in umestitev mrliških vežic na manjših pokopališčih. Mrliška vežica je del pokopališke infrastrukture, zato je bil najprej opravljen pregled zgodovine in trenutnega stanja pokopališč v Sloveniji. Za podrobno razumevanje vloge in namembnosti mrliških vežic se delo osredotoči na spoznavanje preobrazbe pogrebnih obredov ob uveljavitvi mrliških vežic ter vpliv etnološkega izročila, religije in zakonskih opredelitev. V naslednjem koraku je bilo izbranih in analiziranih 12 primerov mrliških vežic, ki se nahajajo v okolici Ljubljane, na manjšem območju osrednje slovenske regije. Analiza je zajela umestitev v prostor, organizacijo, dostope in vhode, povezanost z ostalimi pogrebnimi prostori, značilnosti objekta, ureditev okolice in uporabljene rastline. Iz spoznanj analiz in rezultatov ankete, ki je bila izvedena med naključno izbranimi prebivalci naselij, katerih mrliške vežice so bile zajete v analizi, so oblikovana priporočila za organizacijo in umeščanje mrliških vežic. Splošna ugotovitev je, da naj bi se umestitev in organizacija mrliške vežice prilagajala ostalim pogrebnim prostorom, s poudarkom na pokopališču. Pri priporočilih za oblikovanje objekta in ureditev okolice je poudarek tudi na simboliki prostora. Izdelana je bila preglednica priporočenih rastlinskih vrst za uporabo ob mrliških vežicah, ki je rezultat primerjave rastlin, primernih za javni nasad in rastlin s poudarjenim žalovalnim simbolnim pomenom.

KEY WORDS DOCUMENTATION

DN Dn
 DC UDC 711.5:718:635.92:316.773.2(497.4)(043.2)
 CX funeral chapels/funeral infrastructure/cemeteries/Slovenia/references for
 locating/references for organisation/symbolism of plants
 AU KRAGELJ, Špela
 AA DRAŠLER, Alojzij (supervisor)/KRAVANJA, Nika (co-supervisor)
 PP SI-1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
 PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Landscape Architecture
 PY 2007
 TI SPATIAL PROBLEMS OF FUNERAL CHAPELS ON SMALLER CEMETERIES
 DT Graduation Thesis (University studies)
 NO XIII, 105, [4] p., 24 tab., 88 fig., 1 ann., 39 ref.
 LA sl
 AL sl/en
 AB The purpose of present graduation thesis is to explore recommendations for
 organisation and locating funeral chapels on smaller cemeteries. Because funeral
 chapel is a part of cemetery infrastructure there was at first performed a history
 review of cemeteries and their current situation in Slovenia. In order to understand
 the role and purpose of funeral chapels the thesis concentrates on transformation of
 funeral ceremonies at the stage of funeral chapels enforcement and on the influence
 of ethnological traditions, religion and legal definitions. The next step was a
 selection and analysis of 12 examples of funeral chapels in surroundings of
 Ljubljana on a smaller concluded area in central Slovene region. The analyses
 consisted of separated analysis of location in open space, organisation, accessibility
 and entrances, connection to other funeral sites, architecture characteristics of the
 building, surroundings design and definition of used plant species. The cognition of
 performed analyses and results of opinion poll, which was performed among
 random selected inhabitants of settlements of which funeral chapels were analysed,
 led to formation of references for organisation and location funeral chapels. General
 statement is that arranging and locating of funeral chapels should be adaptable with
 location of other funeral sites, especially the cemetery. At references for building
 and surrounding design emphasis is also on symbolism. As a result of comparison
 between suitable vegetation for public use and vegetation with mourning symbolic
 meaning there was produced a list of recommended plant species for use at funeral
 chapels.

KAZALO VSEBINE

	Ključna dokumentacijska informacija (KDI) z izvlečkom	III
	Key words documentation (KWD) including abstract	IV
	Kazalo vsebine	V
	Kazalo preglednic	VIII
	Kazalo slik	IX
	Kazalo prilog	XIII
1	UVOD	1
1.1	OPREDELITEV PROBLEMA	1
1.2	CILJI NALOGE	1
1.3	DELOVNE HIPOTEZE	2
1.4	METODE DELA	2
2	MRLIŠKA VEŽICA KOT DEL POKOPALIŠKE INFRASTRUKTURE	3
2.1	POKOPALIŠČA V SLOVENIJI	3
2.2	ZGODOVINA POKOPALIŠČ V SLOVENIJI	3
2.3	DANAŠNJI STATUS POKOPALIŠČ	5
3	SPLOŠNE OPREDELITVE MRLIŠKIH VEŽIC	6
3.1	ZGODOVINA MRLIŠKIH VEŽIC	6
3.2	MRLIŠKE VEŽICE IN LJUDSKE ŠEGE OB SMRTI	6
3.2.1	Stare šege pred uveljavitvijo mrliških vežic	6
3.2.2	Današnji običaji ob smrti	7
3.3	OBREDNI POMEN MRLIŠKIH VEŽIC	8
3.3.1	Pogrebni obredi	8
3.4	VPLIV RELIGIJE	9
3.4.1	Krščanski obred	10
3.5	PRAVNI STATUS	10
3.6	OBJEKT IN OKOLICA MRLIŠKE VEŽICE	11
4	PROSTORSKE UMESTITVE IN UREDITVE MRLIŠKIH VEŽIC	12
4.1	PREGLED ZNAČILNOSTI MRLIŠKIH VEŽIC	12
4.1.1	Umetitev v prostor	13
4.1.2	Organizacija mrliške vežice	14
4.1.3	Dostopi in vhodi	14

4.1.4	Povezanost z ostalimi pogrebnimi prostori	14
4.1.5	Značilnosti objekta	15
4.1.5.1	Programska opredelitev prostorov objekta	15
4.1.5.2	Simbolika pokopališč in mrliških vežic	15
4.1.6	Ureditev okolice	17
4.1.6.1	Značilnosti javnega nasada	18
4.1.6.2	Simbolni pomen rastlin	20
4.1.6.3	Simbolika barv	20
5	ANALIZE IN OPISI IZBRANIH MRLIŠKIH VEŽIC	22
5.1	OBMOČJE VZORČENJA	22
5.2	POTEK ANALIZ IN DELA NA TERENU	22
5.2.1	Prepoznavanje in poimenovanje rastlin ob mrliških vežicah	23
5.3	POPIS IZBRANIH MRLIŠKIH VEŽIC	23
5.4	IZBRANE MRLIŠKE VEŽICE	25
5.4.1	Župnija Dol pri Ljubljani, mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkvi sv. Marjete	25
5.4.2	Župnija sv. Helena – Dolsko, mrliška vežica pri pokopališču in podružniški cerkvi sv. Agate	29
5.4.3	Župnija Dob, mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkvi sv. Martina	33
5.4.4	Župnija Domžale, mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkvi Marijinega vnebovzetja	37
5.4.5	Župnija Homec, mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkvi Marijinega rojstva	42
5.4.6	župnija Ihan; mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkvi sv. Jurija v Ihanu	45
5.4.7	Župnija Radomlje, mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkvi sv. Marjete	48
5.4.8	Župnija Kamnik, mrliška vežica pri glavnem pokopališču Žale in cerkev Marijine in Jožefove zaroke	51
5.4.9	Župnija Komenda, mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkev sv. Petra	55
5.4.10	Župnija Smlednik, mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkvi sv. Urha	59
5.4.11	Župnija Mengeš, mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkvi sv. Mihaela	63
5.4.12	Župnija Vodice, mrliška vežica pri pokopališču	67
5.5	PREGLED ANALIZIRANIH ZNAČILNOSTI MRLIŠKIH VEŽIC	70
6	ANKETIRANJE	73
6.1	ZASNOVA ANKETE	73
6.2	IZVEDBA ANKETE	73

6.3	ANALIZA REZULTATOV	73
6.3.1	Prvi sklop vprašanj – demografski podatki anketirancev	74
6.3.2	Drugi sklop vprašanj – umestitev in urejanje mrliških vežic	74
6.3.3	Tretji sklop vprašanj – rastline za urejanje okolice mrliških vežic	79
7	RAZPRAVA IN SKLEPI	82
7.1	OBLIKOVANJE PRIPOROČIL ZA UMEŠČANJE IN ORGANIZACIJO MRLIŠKIH VEŽIC NA MANJŠIH POKOPALIŠČIH	82
7.1.1	Priporočila za umestitev v prostor	83
7.1.1.1	Teren	83
7.1.1.2	Lokacija glede na naselje	83
7.1.1.3	Lokacija glede na prometno omrežje	83
7.1.1.4	Lokacija glede na pokopališče	84
7.1.2	Priporočila za organizacijo prostora mrliških vežic	85
7.1.2.1	Servisni del	85
7.1.2.2	Javni del	85
7.1.2.3	Prostorski okvir	86
7.1.3	Priporočila za ureditev dostopov do objekta	86
7.1.3.1	Dostopi	86
7.1.3.2	Vstopne točke	87
7.1.3.3	Gibanje ljudi	88
7.1.4	Priporočila za umestitev glede na ostale pogrebne lokacije	88
7.1.4.1	Organizacija pokopa	88
7.1.4.2	Obred ob vežici	89
7.1.5	Priporočila za tipologijo objekta in ureditev okolice	89
7.1.5.1	Programska opredelitev prostorov objekta	89
7.1.5.2	Tipologija objekta, detajli in ornamenti	90
7.1.5.3	Ureditev okolice mrliške vežice	90
7.1.6	Priporočila za izbor rastlin	91
7.1.6.1	Izbor priporočenih rastlinskih vrst	91
7.1.6.2	Preglednica priporočenih rastlinskih vrst in sort drevnine	93
7.1.6.3	Primerjava ob mrliških vežicah uporabljenih rastlin s priporočenimi	97
7.2	SKLEPI	100
8	POVZETEK	101
9	VIRI	102
9.1	CITIRANI VIRI	102
9.2	DRUGI VIRI	104
	ZAHVALA	
	PRILOGE	

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Uporabljene rastlinske vrste in njihove značilnosti – Dol.	28
Preglednica 2: Uporabljene rastlinske vrste in njihove značilnosti – Dolsko.	32
Preglednica 3: Uporabljene rastlinske vrste in njihove značilnosti – Dob.	36
Preglednica 4: Uporabljene rastlinske vrste in njihove značilnosti – Domžale.	41
Preglednica 5: Uporabljene rastlinske vrste in njihove značilnosti – Homec.	44
Preglednica 6: Uporabljene rastlinske vrste in njihove značilnosti – Ihan.	47
Preglednica 7: Uporabljene rastlinske vrste in njihove značilnosti – Radomlje.	50
Preglednica 8: Uporabljene rastlinske vrste in njihove značilnosti – Kamnik Žale.	54
Preglednica 9: Uporabljene rastlinske vrste in njihove značilnosti – Komenda.	58
Preglednica 10: Uporabljene rastlinske vrste in njihove značilnosti – Smlednik.	62
Preglednica 11: Uporabljene rastlinske vrste in njihove značilnosti – Mengeš.	66
Preglednica 12: Uporabljene rastlinske vrste in njihove značilnosti – Vodice.	69
Preglednica 13: Pregled analiziranih značilnosti mrliških vežic.	70
Preglednica 14: Spolna struktura anketirancev (vprašanje 2).	74
Preglednica 15: Starostna struktura anketirancev (vprašanje 3).	74
Preglednica 16: Izbira prostorskega okvirja mrliške vežice (vprašanje 8).	76
Preglednica 17: Zaznamovanje vstopnih točk (vprašanje 9).	77
Preglednica 18: Katera mrliška vežica je bolj primerna (vprašanje 11)?	78
Preglednica 19: Prepoznavnost mrliških vežic (vprašanje 12).	79
Preglednica 20: Ustrezne rastline za okolico mrliških vežic (vprašanje 14).	79
Preglednica 21: Rastline, za katere anketiranci menijo, da imajo poseben simbolni pomen (vprašanje 15).	80
Preglednica 22: Priporočene rastlinske vrste in sorte za uporabo ob mrliških vežicah.	93
Preglednica 23: Primerjava najpogostejše uporabljenih rastlin in priporočenih rastlin glede na simbolni pomen.	98
Preglednica 24: Pregled številčno najbolj zastopanih rodov uporabljenih rastlin ob mrliških vežicah.	99

KAZALO SLIK

Slika 1: Veroizpovedi v Sloveniji (Statistične..., 2002).	9
Slika 2: Ponazoritev petih prostorskih prvin v rekonstruiranem arheološkem tlorisu (TROJA II G) (Košir, 1993: 12).	12
Slika 3: Ponazoritev petih prostorskih prvin na primeru mrliške vežice v Dobu.	13
Slika 4: Razvoj in nadgradnja simbola vertikalnosti: tumulus (levo), posvečeni gaj (sredina), cerkev s pokopališčem (desno) (Drašler, 2007).	16
Slika 5: Crux dissimulata v obliki sidra (prvi štirje simboli) in Konstantinovi krizmoni (Lehner, 1950: 110).	17
Slika 6: Območje vzorčenja: izbrane mrliške vežice se nahajajo v 7 različnih občinah, ki sodijo v osrednjo slovensko regijo. Kot podlaga risbi je bila uporabljena karta: Občine Republike Slovenije (Katalog..., 2001).	22
Slika 7: Izbrani primeri mrliških vežic. Kot podlaga risbi sta bili uporabljeni karti: Občine Republike Slovenije (Katalog..., 2001) in karta Slovenije 1: 300 000, (Interaktivni..., 1998).	24
Slika 8: Tlorisni posnetek pokopališkega sklopa v Dolu pri Ljubljani z označenim prostorom mrliških vežic.	25
Slika 9: V ospredju nova mrliška vežica - 'silos', nato stara mrliška vežica in cerkev.	25
Slika 10: Glavna dostopna pot je označena z vrati, poleg je dostop za pešce.	27
Slika 11: Stranski dostop do novega servisnega objekta.	27
Slika 12: Stari in novi objekt mrliških vežic, med njima ploščad in nadstrešek.	28
Slika 13: Osrednja ploščad med mrliškima vežicama, kjer je pergola, vaško drevo – lipa in nadstrešek.	28
Slika 14: Tlorisni posnetek cerkvenega in pokopališkega sklopa v Dolskem z označenim prostorom mrliške vežice.	29
Slika 15: Mrliška vežica je del novega pokopališča, kjer je še malo grobov. Sčasoma bo vežica postala njegovo središče.	29
Slika 16: Podaljšan nadstrešek klasično zasnovane mrliške vežice. V ozadju pokopališka kapela.	31
Slika 17: Stranska pot izpod nadstreška proti kapeli poteka ob skromni zasaditvi grmovnic.	31
Slika 18: Tlorisni posnetek pokopališkega sklopa v Dobu z označenim prostorom mrliške vežice.	33
Slika 19: Pogled preko zidu s pokopališča na mrliško vežico.	33
Slika 20: Glavna dostopna točka s parkirišča do mrliške vežice z izstopajočim piramidnim nadstreškom.	35

Slika 21: Krščanski simboli na arhitekturi: križ in abstrahiran kelih (čaša) na vratih v mrliške celice.	35
Slika 22: Tlorisni posnetek pokopališkega sklopa v Domžalah z označenim prostorom mrliške vežice.	37
Slika 23: Glavna dostopna cesta do poslovilne ploščadi in mrliške vežice z okvirom drevnine.	37
Slika 24: Frekventna železniška povezava preseka sprevodno pot med mrliškimi vežicami in cerkvijo.	38
Slika 25: Pogled s starega pokopališča na eminentni lokaciji na mrliško vežico in njeno okolico.	38
Slika 26: Glavna dostopna cesta je označena z zapornico in tablo, ki prepoveduje ves promet, razen pogrebnih vozil.	39
Slika 27: Na poteh, ki so namenjene pešcem in kolesarjem, so postavljeni betonski stebrički. Pogrebno pot označuje tudi posebna tabla.	39
Slika 28: Objekt mrliške vežice s prizidanim dostopom za invalide ob strani.	40
Slika 29: Okolica mrliške vežice je oblikovana z drevjem, vodilno vlogo ima breza z značilno 'žalujočo' krošnjo.	40
Slika 30: Vrh Homškega hriba s cerkvijo in pokopališčem. Prostor mrliške vežice v gozdu je označen.	42
Slika 31: Mrliška vežica v gozdnem okviru je nenavadno, vendar zanimivo umeščena.	42
Slika 32: Velika in visoka streha vežice ustvarja intimni prostor.	44
Slika 33: Kapelica označuje dostop do vežice.	44
Slika 34: Zaključki strehe so eden od zanimivih detajlov.	44
Slika 35: Tlorisni posnetek pokopališkega sklopa z označenim prostorom vežic.	45
Slika 36: Celoten pokopališki sklop, umeščen na pobočje hriba Tabor (Župnija..., 2007)	45
Slika 37: Velika, ovalno zasnovana poslovilna ploščad se razprostira pred vežico; v ozadju pokrajina.	47
Slika 38: Stožčasti gabri označujejo pešpot do mrliške vežice.	47
Slika 39: Tlorisni posnetek pokopališkega sklopa z označenim prostorom vežic.	48
Slika 40: Mrliška vežica s poslovilno ploščadjo, v ozadju župnijska cerkev.	48
Slika 41: Na stičišču obeh dostopnih poti je postavljen zabojnik za smeti.	50
Slika 42: Mrliška vežica je z ene strani zamejena z zidom, z druge pa z visoko drevnino.	50
Slika 43: Tlorisni posnetek Žal z označenim prostorom mrliških vežic.	51
Slika 44: Glavna dostopna pešpot vodi parkovno oblikovan prostor vežic.	51

Slika 45: Manjši del poslovilne ploščadi zasebnega značaja pred stopniščem vežice.	53
Slika 46: Stopnišče se spusti do poslovilne ploščadi, obdano je s staro in novo zasaditvijo drevnine.	53
Slika 47: Tlorisni posnetek komendske vzpetine z označenim prostorom mrliških vežic.	55
Slika 48: Pogled s cerkvenega vhoda na pokopališče. Desno od razpela je vidna streha mrliške vežice s trikotnim poudarkom.	55
Slika 49: Poslovilna ploščad pred vežico je zamejena z živo mejo, trato in brežino proti pokopališču.	57
Slika 50: Pogled s strani mrliške vežice proti vzpetini, kjer dominira cerkev.	57
Slika 51: Tlorisni posnetek hriba s cerkvijo in pokopališčem, prostor mrliške vežice je označen.	59
Slika 52: Mrliška vežica med cerkvijo na zgornji terasi in stanovanjskim objektom na spodnji terasi.	59
Slika 53: Stopnišče vodi do poslovilne ploščadi pred vrati v mrliški celici.	61
Slika 54: Zadnji del objekta, vitražna okna označujejo mrliški celici. Poleg je vhod v čajno kuhinjo.	61
Slika 55: Za vežico je zatravljen prostor z veliko gredo okrasnih trav in grmovnic.	62
Slika 56: Teraso opornega zidu so zasajene z različnimi okrasnimi rastlinami.	62
Slika 57: Ob podpornem zidu cerkve je urejen skalnjak. Dostop omejujejo korita, zasajena s pritlikavimi iglavci.	62
Slika 58: Tlorisni posnetek pokopališkega sklopa z označenim prostorom vežic.	63
Slika 59: Prostor mrliške vežice je definiran z okvirom drevnine z vseh strani.	63
Slika 60: Tri vežice, zrasle iz tal tako, da se jih lok sploh ne dotakne. Strogo geometrizirana transparentno zastekljena struktura vežic poudarja lahkotnost strešne lupine (Zorec, 2006).	65
Slika 61: V izvirni zamisli arhitekta je podoba celotnega kompleksa lahka betonska lupina v zelenju (Zorec, 2006).	65
Slika 62: Tlorisni posnetek pokopališkega sklopa z označenim prostorom mrliške vežice.	67
Slika 63: Mrliška vežica z nedokončano ureditvijo okolice ne pusti pozitivnega vtisa.	67
Slika 64: Med belimi stebri se nahajajo vrata v mrliške celice, v celoti iz zatemnjenega stekla.	69
Slika 65: Pogled izpod nadstreška vežice na 'ureditev' okolice.	69
Slika 66: Delitev anketirancev na redne in neredne obiskovalce pokopališč (vprašanje 1).	74
Slika 67: Kje bi do pokopa ležal pokojnik (vprašanje 4)?	75

Slika 68: Umestitev mrliške vežice glede na pokopališče (vprašanje 5).	75
Slika 69: Umestitev mrliške vežice glede na naselje (vprašanje 6).	76
Slika 70: Umestitev mrliške vežice glede na prometno omrežje (vprašanje 7).	76
Slika 71: Ali pogrebni sprevod lahko poteka po javnih cestah (vprašanje 10)?	77
Slika 72: Primera različnih tipov arhitekture mrliških vežic: tipična (levo) in moderna (desno).	78
Slika 73: Tipične mrliške vežice (levo Vodice, Radomlje, Homec) in izstopajoča mrliška vežica (desno Mengeš).	78
Slika 74: Ali naj bo okolica mrliških vežic zasajena z rastlinami, ki imajo poleg uporabne vrednosti tudi poseben simbolni pomen? (vprašanje 13)	79
Slika 75: Okolica mrliške vežice v Mengšu se postopoma urbanizira.	83
Slika 76: Mrliška vežica kot prehod med urbanim in kmetijskim prostorom v Radomljah.	83
Slika 77: Železniška proga poleg mrliške vežice v Domžalah.	84
Slika 78: Prometnica Ljubljana-Litija ob pokopališkem sklopu v Dolskem.	84
Slika 79: Različni pristopi k oblikovanju in organizaciji pokopališč ter prostor mrliške vežice znotraj vsakega.	84
Slika 80: Ločitev servisnega in javnega prostora - z zidom in zasaditvijo (Dob).	85
Slika 81: Poslovilna ploščad je od servisnega prostora ločen z objektom mrliške vežice in zasaditvijo (Kamnik).	85
Slika 82: Opremljenost javnega dela okolice mrliške vežice: klopi, smetnjaki, javna razsvetljava (levo Mengeš, sredina Dolsko, desno Dob).	85
Slika 83: Zaznamovanje prostorskega okvira: z visoko drevnino (levo, Ihan), z visokim zidom (sredina, Dol) in z reliefom, preraščenim s pokrovnimi grmovnicami (desno, Komenda).	86
Slika 84: Primeri označevanja vstopnih točk z različnimi talnimi površinami: Dob (levo), Mengeš (sredina), Smlednik (desno).	87
Slika 85: Portal v pokopališkem zidu –Dolsko (levo), stopnišče z gabrovimi grmi – Ihan (sredina), zgostitev vegetacije ob glavni vstopni točki – Domžale (desno).	87
Slika 86: Potek pogrebne slovesnosti: obred ob vežici (levo), razvoj pogrebne sprevoda (sredina), vstop na pokopališče (desno) (PGD..., 2007).	88
Slika 87: Potek obreda ob mrliški vežici: prihod pokojnega pred vežico (levo), besedno bogoslužje in govori žalujočih (sredina), formiranje pogrebne sprevoda (desno) (PGD..., 2007).	89
Slika 88: Uporaba simbolnih detajlov: stopnišče, stebrišče in križ (levo, Kamnik), usklajenost vrat, panoja za osmrtnice in držala za vence (sredina, Komenda) in žalujoče figure na stenah mrliške vežice (desno, Domžale).	90

KAZALO PRILOG

PRILOGA Anketni vprašalnik

1 UVOD

Sodobna družba se nerada ukvarja z boleznijo, starostjo in še manj s smrtjo ter z vsem, kar je s smrtjo povezano, torej s pogrebi, pokopališči in pokopališko infrastrukturo. Posledica takega družbenega odnosa do smrti je zmanjšano zanimanje za pokopališča in pokopališko infrastrukturo, kamor spadajo tudi mrliške vežice. Le-te so del pokopališča in niso le komunalno-sanitarna postaja v obredu pokopavanja, temveč so javni prostor, ki je namenjen prehajanju in zbiranju ljudi ob posebnih priložnostih (žalne slovesnosti, obiski kropilcev). Tu je stična točka žalujočih, ki imajo nekaj skupnega: pripadnost istemu kraju, družini, socialni skupini. Mrliške vežice imajo enako potrebo po dostojnem vzdušju kot pokopališča in so prostor spomina na umrle.

1.1 OPREDELITEV PROBLEMA

V današnjem času je pokopališka dejavnost pod okriljem javne uprave in spada med komunalne dejavnosti. Včasih se je pokopavanje in z njim povezano obredje vršilo pod okriljem Cerkve, zato je celoten obred prežet s simboliko, kulturo, tradicijo, običaji. Obred pokopavanja se je izvrševal na treh lokacijah: na domu umrlega (naselje), v cerkvi (sakralni poslovilni objekt) in pokopališču (grob, grobnica). V prejšnjem stoletju se je iz mnogih razlogov začelo opuščanje prve lokacije – naselje oz. dom umrlega, nadomestil ga je nov objekt – mrliška vežica. Tudi ta prostor mora biti primeren in premišljeno oblikovan, da lahko zadosti svojemu namenu – dostojnemu slovesu javnosti od umrlega. To vzdušje se lahko doseže z načrtovanjem, ki se začne z umestitvijo objekta v prostor, njegovim odnosom do okolice in povezanostjo z ostalimi pogrebnimi prostori (poslovilni objekt, pokopališče). Pomembna je organizacija prostora ob mrliški vežici (glede na obredje, ki poteka ob vežici) in ustrezen izbor arhitekture in rastlinja (vezano na simboliko, zgodovino, etnologijo, krajinske značilnosti, tradicijo).

1.2 CILJI NALOGE

Cilj diplomskega dela je ugotoviti, kakšne so splošne značilnosti mrliških vežic in podati priporočila za umestitev in organizacijo le-teh. Pri izbranih primerih mrliških vežic se ugotovi, katere so najpogostejše uporabljene rastlinske vrste za oblikovanje ureditvenega prostora mrliških vežic.

Za ugotovitev splošnih značilnosti mrliških vežic je bil opravljen izbor in opis primerov mrliških vežic v osrednjem slovenskem prostoru. Analize so zajele umestitev mrliških vežic v prostor, organizacijo mrliških vežic, dostop do mrliških vežic, povezljivost mrliških vežic z ostalimi pogrebnimi prostori, značilnosti objekta in ureditev okolice ter izbor rastlin in način uporabe rastlin.

Rezultat diplomskega dela bodo priporočila za umestitev mrliških vežic v prostor in oblikovanje ureditvenega prostora mrliških vežic glede na strokovna izhodišča, analizo izbranih mrliških vežic in njihove okolice ter rezultate ankete:

- priporočila za umestitev v prostor,
- priporočila za organizacijo prostora vežic,

- priporočila za ureditev dostopa do objekta,
- priporočila za umestitev glede na ostale pogrebne prostore,
- priporočila za tipologijo objekta in ureditev okolice,
- priporočila za izbor rastlinja (kombinacija javnega nasada in nasada s posebnim namenom – simbolni pomen, etnologija, izročilo...).

1.3 DELOVNE HIPOTEZE

Diplomsko delo temelji na naslednjih hipotezah:

- da je za primerno umeščanje mrliških vežic v prostor in organizacijo ter oblikovanje ureditvenega prostora le-teh potrebno več pozornosti stroke (arhitektura, krajinsko oblikovanje, urbanistično načrtovanje) in upraviteljev.
- da je za mrliške vežice kot prostorom spomina in prostorom, kjer se odvijajo pogrebne slovesnosti pomembno, da se zadosti potrebi po dostojnem vzdušju (z izbiro primerne arhitekture objekta in oblikovanjem okolice).
- da bi se žalujoči značaj mrliških vežic lahko poudaril tudi z uporabo rastlinskih vrst, ki imajo primeren simbolni pomen.

1.4 METODE DELA

Začetni del naloge obsega pregled literature različnih področij, ki so povezane z mrliškimi vežicami. Ta področja so: religija, etnologija, obredje, zakonodaja, prostorsko načrtovanje, pokopališča, simbolika. Izpostavi se aktualno dogajanje – pospešena gradnja mrliških vežic predvsem v manjših krajih. Splošna ugotovitev je, da je zastopanost teme mrliških vežic in pokopališke infrastrukture nasploh slaba. Potrebno bi bilo podrobnejše raziskovanje, zlasti zgodovinskega razvoja s poudarkom na oblikovni in prostorsko-organizacijski komponenti ter regionalnih značilnostih. S tem bi rešili vprašanje današnje vloge, pomena in položaja pokopališča in njegove infrastrukture.

Na izbranem prostoru (osrednja Slovenija; manjša mesta in naselja v okolici Ljubljane) se opiše in analizira izbrane mrliške vežice in njihove okolice (12 primerov)¹.

Izvedena je bila tudi anketa med prebivalci naselij, katerih mrliške vežice so zajete v analizi. Iz odgovorov na anketna vprašanja se ugotovi kako anketiranci obravnavajo mrliške vežice ter njihovo neposredno in širše okolje.

¹ Dob, Dol pri Ljubljani, Dolsko, Domžale, Homec, Ihan, Kamnik, Komenda, Mengeš, Radomlje, Smlednik in Vodice.

2 MRLIŠKA VEŽICA KOT DEL POKOPALIŠKE INFRASTRUKTURE

2.1 POKOPALIŠČA V SLOVENIJI

Pokopališča so v civilizaciji, ki ji pripadamo, nekaj povsem samoumevnega, so del posebnega območja v naseljih ali zunaj njih. So del človekovega bivalnega okolja, njegov negibni in esencialni del. Pokopališča in kultura pokopavanja sta v zgodovini človeštva igrali centralno vlogo v razvoju naselij. Skozi zgodovino se tako kaže človekova simbolna narava prav v odnosu do umrlih, ki vsakršno spremembo socialnega statusa tudi na zunaj označuje s posebnim slovesnim dejanjem, obredom in tudi s trajnim pomnikom, spomenikom. Pokopališča tako niso samo mesto pokopa, temveč so načrtno urejen prostor z znamenji in sporočili o ljudeh, ki so tam pokopani. So prostori spomina na umrle prijatelje, družinske člane, na davne rodove. Zaradi spomina na slovesnost pokopa in zaradi opomina o človeški minljivosti so potrebna predvsem živim.

2.2 ZGODOVINA POKOPALIŠČ V SLOVENIJI

Naša pokopališča izhajajo iz antičnih vzorov, zlasti grških in rimskih. Prostorske oblike posvečenih gajev, grobnih cest, vrstnih grobišč in katakomb so se v zgodnjem srednjem veku pod vplivom krščanstva preoblikovale v ograjene prostore ob cerkvah. Srednjeveško pokopališče je bilo odraz družbe z verskim svetovnim nazorom in močnim čutom za pripadnost skupnosti (Goriup in Krečič, 1988). Da je bila cerkev in ob njej pokopališče res središče mestnega ali vaškega življenja najbolje opisuje dejstvo, da je v srednjeveškem jeziku beseda cerkev označevala ne samo cerkveno zgradbo temveč tudi celoten okoliški prostor, torej tudi pokopališče. Na cerkvenem dvorišču, ki je bilo posvečeno, so se odvijale pridige, procesije, delilo se je obhajilo (Aries, 1989: 32).

Omejen prostor, namenjen pokopališčem, je v tedanjih obzidanih mestih zahteval najintenzivnejšo izrabo in ni dovoljeval ozelenitve. Kljub večkratni zapolnitvi pa mestna pokopališča v poznem srednjem veku niso imela več prostora in so jih začeli predstavljati na obrobje mest in naselij. Temu je botrovala tudi zmanjšana moč Cerkve in vzpon znanosti, predvsem na področju medicine in higiene. Strožja kontrola s strani države in porast populacije, skupaj z visoko stopnjo smrtnosti je pripeljalo do reform na področju pokopavanja.

Na Slovenskem so se reforme začele že v času cesarice Marije Terezije (1740-80), njen sin cesar Jožef II. pa je nadaljeval z njimi, s čimer je posegel globoko v notranje zadeve rimskokatoliške cerkve, kar je pri mnogih sprožilo nezadovoljstvo. Na cerkveno področje se je nanašalo nad 6000 odlokov, med njimi je leta 1784 cesar ukazal zapreti vse grobnice in pokopališča v mestih in naseljih ter poiskati zanje primeren prostor zunaj naselja (iz sanitarnih razlogov in predvsem zaradi strahu pred kužnimi boleznimi) (Zgodovina..., 2003).

Grobnice in pokopališča okoli cerkva bi morali odpraviti in preseliti na drugo lokacijo, kar so v večini mest in naselij izvedli. Ostalo je nekaj primerov, kjer pokopališč niso selili, predvsem v manjših vaseh. Tu so pokopališča ostala ob cerkvah vse do danes.

V 19. stoletju je država prevzemala vedno več pristojnosti in pokopališka dejavnost je postajala vedno bolj dejavnost javne uprave in komunalne službe. Velik preobrat je dosegla francoska revolucija in napoleonska zakonodaja (Code Napoleone), ki so jo uvedli v tedaj okupiranih deželah. V času Ilirskih provinc (1809-13) so Francozi ukinili skoraj vse bratovščine in zaplenili njihovo premoženje. Vodenje matičnih knjig so odvzeli župnikom in ga zaupali županom, kjer je bilo to mogoče. Vendar so z avstrijsko vojaško zasedbo jeseni 1813 Ilirske province razpadle. Slovenske dežele so bile znova pod Habsburžani, kar je pomenilo odpravo francoskih reform (Zgodovina..., 2003).

Večje spremembe je prinesla tudi uvedba avstrijskega zakona o občinah iz leta 1870, kjer je pokopališče opredeljeno kot zdravstvena naloga, za katero je zadolžena občina. Pokopališko dejavnost so predali v pristojnost politično-upravnim organom ter pod zdravstveno in socialno skrbstvo. Pokopališča so postala javni objekt, pokop je postal dejanje javne higiene, vzdrževanje pokopališč pa komunalna zadeva.

Spremembe spet nastopijo po letu 1991, saj so v samostojni državi Sloveniji država in verske skupnosti ločene, a enakopravne, njihovo delovanje je svobodno. Pokopališče se, predvsem na pobudo Cerkve, spet vrača k vidni izpostavljenosti – tako z nočnim osvetljevanjem cerkva, kot z vračanjem krščanskih simbolov na pokopališča.

Pokopališče je v zgodovinskem razvoju spreminjalo svoj družbeni pomen – od funkcije družbenega povezovanja prebivalcev naselja in okolice, prek prostora, kjer so se še po smrti poudarjale gmotne in statusne razlike v življenju, do 'anonimne' površine na obrobju mest, ki služi danes pretežno sanitarni funkciji. V 70. letih prejšnjega stoletja je pokopavanje prešlo na nivo 'odlaganja' (Szamatolski, 1989). Tok sprememb družbenega življenja je potisnil pokopališko problematiko v kategorijo družbeno manj zanimivih področij. Obravnava se jih kot zelene površine s posebnim pomenom ter kot del javnih komunalnih površin.

V Sloveniji sta se skozi zgodovino oblikovala dva značilna tipa pokopališč (Verbič, 2003):

Tip podeželskega pokopališča

Tip podeželskega pokopališča predstavlja tradicionalno slovensko pokopališče. Prepoznamo ga po nizkem obzidju s poudarjenim glavnim vhodom, jasno zarisano mrežo poti ter grobovi in nagrobniki v ravnih vrstah. Cerkev, kapela ali znamenja so največkrat postavljeni v središče pokopališča in obenem tudi narekujejo smer postavitve grobov in nagrobnikov. Nagrobniki so vedno obrnjeni proti cerkvi, kapeli ali znamenju.

Tip mestnega pokopališča

Za mestna pokopališča pri nas je značilno, da so se razvila iz podeželskega pokopališča in so pravzaprav le njegova povečava. Osrednjo pozicijo zavzema cerkev, katero obdaja obzidano pokopališče, grobovi in nagrobniki so postavljeni v ravnih vrstah. Nagrobnih kamnov do 19. stoletja meščani ne uporabljajo, takrat pa pridejo v rabo litoželezni križi. Večina prebivalstva še do obdobja med svetovnima vojnama uporablja lesene križe, medtem ko boljši nagrobniki sodijo na grobove bogatejših rodbin. To razslojevanje se ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja še potencira z gradnjo mavzolejev in grobnic.

Danes so sodobna slovenska mestna pokopališča postala prenatrpana, kar se največkrat rešuje zgolj z razširitvijo obstoječega pokopališča. Te rešitve pa so s funkcionalne in oblikovne strani redko dorečene in dosledne. Problem je tudi v slovenski družbi, ki težko sprejme novo pokopališče – ali zaradi nove lokacije ali pa zaradi drugačnega, novega tipa pokopališča².

2.3 DANAŠNJI STATUS POKOPALIŠČ

Odnos ljudi do pokopališč in pokopavanja se skozi zgodovino neprestano spreminja. Aries (1989: 59) ugotavlja, da pokopališča v 19. in 20. stoletju nimajo ničesar skupnega z antičnim, predkrščanskim kultom mrtvih, niti s srednjeveškim načinom prepuščanja umrlih cerkvi. Od 17. stoletja naprej se opaža poudarjeno skrb za grobove, ki se sprva kaže s postavljanjem nagrobnikov, nadaljuje pa z rednim obiskovanjem pokopališč in grobov umrlih. Zato ni nobeno naključje, da so poleg sakralnih objektov najpomembnejše umetnostne kvalitete preteklosti povezane z nagrobniki in da so pokopališki parki, ponekod celo skromna vaška pokopališča, še danes izjemno močna arhitekturna oziroma krajinska in umetnostna doživetja. Svojčas so za sam obred in za trajnejše spomenike skrbeli najboljši umetniki. Danes pa se kažejo določene spremembe v odnosu do pokopališč, ki izvirajo iz sodobne družbe, ki ignorira smrt, jo odriva proč od ljudi, proč od naše zavesti. O smrti se ne govori (Aries, 1989: 200).

Strokovna vprašanja obstoječih pokopališč v Sloveniji se nanašajo na varovanje kulturne in naravne dediščine, na sodobno arhitekturo, krajinsko oblikovanje in urbanistično načrtovanje. Pokopališča so poseben kraj in zahtevajo skrbno ravnanje pristojnih zavodov, služb in oblasti.

² Stroka poskuša uveljaviti tip gozdnega ali gozdno parkovnega pokopališča. Klasičen primer tega tipa pokopališč je Južno pokopališče v Stockholmu.

3 SPLOŠNE OPREDELITVE MRLIŠKIH VEŽIC

3.1 ZGODOVINA MRLIŠKIH VEŽIC

Izgradnja in splošneje uveljavljena raba mrliških vežic se je začela ob koncu 19. stoletja. Prvi zapis o gradnji mrliških vežic sega v leto 1874, ko so v sevniški župniji razširili pokopališče na vzpetini zunaj trga in tam zgradili tudi mrliške vežice (Terčelj, 1989: 20). V mestih ter njim bližnjih vaseh so se začele pojavljati v letih po drugi svetovni vojni, vendar je do množične gradnje prišlo v zadnjih treh desetletjih, kar je posledica uvedbe Zakona o pokopališki in pogrebni dejavnosti ter urejanju pokopališč leta 1984, ki predpisuje mrliške vežice na pokopališčih v mestih in naseljih mestnega značaja ter v turističnih krajih (Zakon..., 1984). Kljub nezadržnemu uveljavljanju vežic pa v bolj oddaljenih vaseh mrtvi ponavadi do pogreba ležijo doma.

3.2 MRLIŠKE VEŽICE IN LJUDSKE ŠEGE OB SMRTI

Običaji povezani s slovesom od mrtvih so med bolj zakoreninjenimi, tako da je spreminjanje vrednostnega sistema na tem področju počasno. Zato se zdi smiselno, da se v procesu spoznavanja s temo mrliških vežic pozornost posveti tudi spremembi na področju etnologije, ki jih je prinesla uveljavitev le-teh.

3.2.1 Stare šege pred uveljavitvijo mrliških vežic

Ko je bolnik umiral, so poklicali župnika, da ga je 'dal v poslednje olje'³. Župnik je šel k umirajočemu s cerkovnikom ali ministrantom, ki je vso pot zvonil⁴, ljudje ki sta jih srečala, pa so poklekili in molili. Po 2. svetovni vojni takšno čaščenje ni bilo več v navadi, na smrt bolne vernike pa še 'dajejo v poslednje olje'. V trenutku smrti so v hiši ustavili uro, kar je ponazarjalo konec pokojnikovega življenja; uro so pognali po pogrebu.⁵ Umrlega so najprej umili (ne le iz higienskih razlogov, marveč zaradi starega verovanja, da se ne bi hodil nazaj umivat) in oblekli v obleko, ki so si jo včasih ljudje za smrt hranili vse življenje. Mnogokje je še navada, da to delo opravijo zgolj sosedje, na Gorenjskem jim pravijo 'mrtvi sosedje'. Nato so pripravili mrtvaški oder ali 'pare' in nanj položili umrlega. Ob mrtvaški oder so postavili klopi, da so domači in tudi kropilci pri rajnem lahko posedeli, predvsem pa so klopi in stoli v sobi za nočno 'vahtanje', bedenje pri mrliču. Na mizico pred 'pare' so postavili dve goreči sveči, križ, skodelico z blagoslovljeno vodo ali soljo in kropilno vejico (oljko, pušpan, brinje, redkeje smrekovo vejico) (Ložar-Podlogar, 1999).

Obveščanje o smrti, ki je bilo hkrati tudi 'vabilo' na pogreb, je najprej opravilo zvonjenje; zvonilo je zjutraj, opoldne in zvečer. Za 'cingelc', ki je naznanil smrt, je zvonilo za

³ V rimskokatoliškem zakramentu svetega poslednjega olja duhovnik mazili čute (sluh, vid, voh, okus, tip) in stopala umirajočega s svetim oljem, kar simbolizira odpuščanje grehov skozi Kristusa (Tresidder, 2004: 296).

⁴ Zvonec je simbol božanskega glasu in nekoč ni zvonil le ob oznanjanju smrti in pogreba, ampak tudi pred smrtjo. Imenovali so ga mrtvaški zvon. S tem običajem so duši umirajočega želeli zagotoviti varen prehod na oni svet, ker se ji zli duhovi zaradi zvonjenja zvona ne bodo upali približati (Tresidder, 2004: 300).

⁵ Ustavitev ure je zaradi simbolike tišine, odsotnosti in dokončnosti ena od mnogih starih evropskih navad, ki jo je na nekaterih področjih možno še vedno zaslediti (Tresidder, 2004: 296).

moškega trikrat, za žensko dvakrat. Če je pogreb cerkven, je tako še danes. Tistemu, ki je prišel 'vabit' na pogreb, so v prvih desetletjih 20. stoletja dajali za lon moko in kašo, po 2. svetovni vojni pa denar. Ta človek je ponavadi bedel pri mrliču in v pogrebnem sprevodu nosil večno luč. V nižinskem območju osrednje slovenske regije so bile pred 2. svetovno vojno za obveščanje o smrti v navadi parte – 'partcegelci'. Danes to opravijo sredstva javnega sporočanja, vendar se tega poslužujejo le nekateri.

Sosedje so ostali pri umrlem vaščanu vso noč, pri čemer so si po molitvi na razne načine krajšali čas – starejši s pogovori, mlajši z igrami. Domači so morali vse kropilce in mrtvaške vasovalce pogostiti. Tako je pokojni še zadnjič pogostil vse sorodnike, znance, posebno pa siromake in berače ter tako pokazal svojo gostoljubnost. 'Vahtar' je pazil, da se niso vnele sveče, zato so rekli, da 'luč vahta', splošneje uveljavljeno poimenovanje pa je bilo mrliča vahtati. 'Vahtar' se je vsakomur, ki je prišel kropit, zahvalil. Za plačilo so od domačih dobil denar ali obleko umrlega, saj je pri ženski navadno 'vahtala' ženska, pri moškemu pa moški. Bedenje pri mrliču je predvsem na vaseh, kjer ni mrliških vežic, v navadi še danes.

Ko so nesli mrliča k pogrebu, so se navadno ustavili ob določenem znamenju in tam opravili manjši obred. Ob 'ofru' so za rajnega nosili okrog oltarja goreče svečke, ki so jih izročali drug drugem. Sosedje umrlega ponekod še danes med pogrebnim obredom pospravijo hišo in pripravijo jedi: sorodniki namreč večinoma 'obhajajo sedmino' za umrlim. Sedmina je bila nekoč na sedmi dan, v začetku 20. stoletja pa so začeli pripravljati majhne pogostitve takoj po pogrebu (Klobčar, 1989).

3.2.2 Današnji običaji ob smrti

Danes smrt večinoma ne nastopi več na domu, pač pa v bolnišnicah, zavodih, ustanovah. Svojci umrlega ne vidijo in z njim nimajo nikakršnih opravkov, saj truplo prevzamejo pogrebni servisi. Umrlega domov pripeljejo v krsti ali žari, največkrat pa kar v mrliško vežico, če jo naselje ima. S tem odpade vrsta šeg. Ljudje, ki dajo kaj na stare navade, se tega zavedajo in včasih pred smrtjo vzamejo bolnika iz bolnišnice, češ 'da bo umrl doma'. S tem lahko ohranijo določene običaje, ki se zgodijo pred smrtjo, ker je na območjih, ki imajo mrliške vežice, uporaba le-teh obvezna in pokojnik ne sme ležati doma (Odlok ... , 2000).

Mrliške vežice omogočajo ohranjanje nekaterih šeg – 'vahtanje' pokojnika in pogostitev kropilcev. Del mrliške vežice je velikokrat tudi čajna kuhinja, kamor domači prinesejo pijačo, kruh in pecivo in v kateri skuhamo čaj, kavo ali vino, da lahko kropilce pogostijo in da se pozimi sami pogrejejo, saj tudi v vežici ne pustijo mrtvega samega. 'Vahtanje' pokojnika poteka čez dan, ko so mrliške vežice odprte. Nočnega 'vahtanja' ni več, ker vežico zvečer zaprejo (urnik je določen s pokopališkim redom vsake občine oziroma se dogovori z upravljalcem pokopališča in pristojno krajevno skupnostjo).

Mrliške vežice ljudje sprejemajo zelo različno: starejši, ki še bivajo v svojih starih hišah, radi vidijo, da pokojni leži doma, da so ob njem, da vse poteka po ustaljenem redu po starih navadah. Za mlajše, ki živijo že v novejših, modernih hišah, pomeni dejstvo, da ob pokopališču še ni vežice, resen problem, ki ga želijo s samoprispevki in lastnim delom čimprej rešiti (Ložar-Podlogar, 1999: 105).

3.3 OBREDNI POMEN MRLIŠKIH VEŽIC

Umiranje in smrt predstavljata zadnji obred prehoda v človekovem življenju. Dogodki ostajajo v svojem bistvu enaki, spreminjajo pa se njih kraji in tudi načini občutenja ob njih. Obnašanje živih do umirajočih in smrti je odvisno od časa, prostora, vere ali nevere, načina umiranja, odnosa, v katerem so z umirajočim, funkcije v kateri so udeleženi pri njegovem umiranju. V stari družbi je obstajalo prastaro, trajno in močno občutenje bližine smrti, brez strahu ali groze. Umiranje je bilo javni ceremonial, ki je potekal v okviru širše družinske skupnosti, v katerem je bil umirajoči suvereni gospodar lastne smrti in okoliščin, v katerih se je dogajala. V današnjem času se je umiranje umaknilo na obrobje javne zavesti, čeprav ima pogrebni obred še vedno širši javni značaj. V prostoru, kjer potekajo obredi, se prepletajo tako stari in novi običaji kot tudi stare in nove ideje, pomeni in stališča do življenja in smrti.

3.3.1 Pogrebni obredi

Značilnost pogrebnih obredov je, da so danes v nekaterih sestavinah še vedno ohranjeni v svoji tradicionalni formi, v veliki meri pa so se adaptirali sodobnim prvinam življenja. Umrli in njegovi svojci postanejo akterji v obredih prehoda, ki imajo značilno tridelno strukturo (Van-Gennep, 1960):

<i>obred</i>	<i>umrli</i>	<i>žalujoči</i>
SEPARACIJA	od živečih članov družbe	od živečih članov družbe
TRANZICIJA	iz sveta živih v svet mrtvih	iz sveta mrtvih v svet živih
INKORPORACIJA	v svet mrtvih	v svet živih

Separacijo sem razumela kot nastop smrti (umrli v hiši, umrli v bolnišnici, umrli v kakšni drugi instituciji) in z njo povezane obrede. Tranzicijo sem razumela prehajanje umrlega iz sveta živih proti svetu mrtvih, to je čas od nastopa smrti do pogrebnega obredja, ko se izvaja bedenje pri mrliču ('vahtanje'). Za žalujoče predstavlja obdobje tranzicije čas žalovanja, ko iz sveta mrtvih počasi prehajajo nazaj v svet živih. Zadnji sklop predstavljajo rituali inkorporacije, ki posameznika ali skupino vključujejo v novo družbeno stanje ali položaj. V ta sklop sodi pogrebno obredje, s katerim se pokojnik dokončno vključi v svet mrtvih, skuša se mu zagotoviti vstop v onostranstvo, za žalujoče pa imajo pomembno vlogo kot označevalci časovne omejenosti procesa žalovanja, skozi katerega se postopoma vrnejo v svet živih. Čas žalovanja je bil v stari družbi točno določen ter označen z vrsto prepovedi in zapovedi za žalujoče: umik iz družabnega življenja, prepoved udeležbe veselih družabnih dogodkov, nošenje žalnih oblačil. Opustitev teh zunanjih znakov žalovanja je označilo dokončno vrnitev v svet živih.

Mrliške vežice so prostor, kjer se izvajajo obredi tranzicije in deloma inkorporacije. Pogrebni obred se začne pri mrliški vežici, kjer se zberejo vsi žalujoči in skupaj z izvrševalci pogrebnega obreda pospremijo umrlega na zadnjo pot.

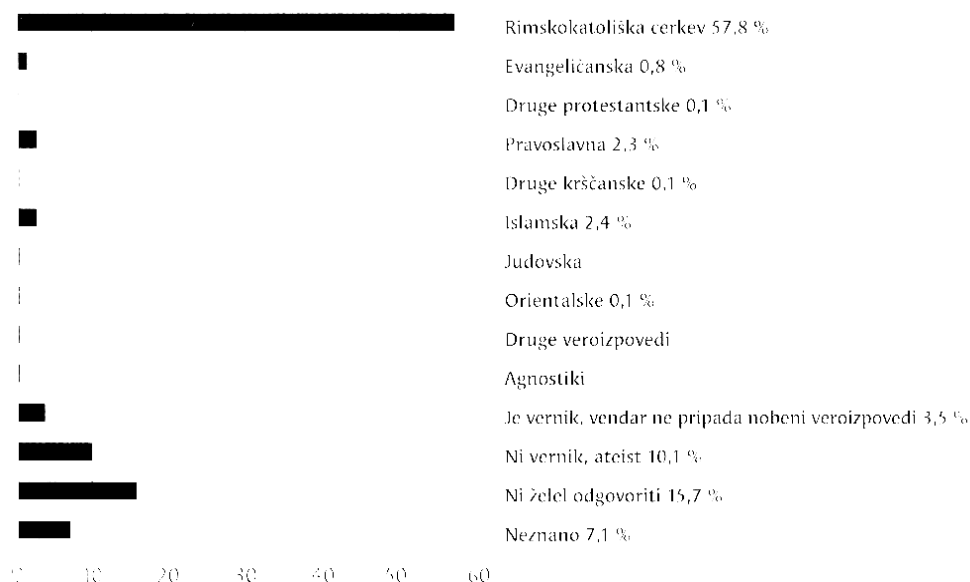
Predpriprave in sam potek pogrebnega obreda je določen z Odlokom o pokopališkem redu, ki ga je dolžan sprejeti Občinski svet vsake občine. Način pokopa in potrebne svečanosti je treba opraviti v skladu z voljo umrlega. Vsakemu umrlemu občanu mora biti zagotovljen dostojen pogreb v skladu z njegovo voljo ali željo svojcev oziroma naročnikom pogreba.

Pogreb s pokopom umrlega občana je komemoracija in ima javno pietetni značaj. Pri javni pogrebni slovesnosti je lahko nemoteno navzoč vsakdo, ki se kraju in času primerno obnaša. Na željo umrlega ali svojcev se pogreb lahko opravi v družinskem krogu (Odlok..., 1997).

Pogrebni spreved se odvija od kraja, kjer se prične pogrebna slovesnost, do groba na pokopališču po krajevno običajnem načinu. Na željo umrlega ali svojcev se opravi verski obred na krajevno običajen način med samim potekom spreveda in v objektu, ki je namenjen za opravljanje verskih obredov. Ko pride pogrebni spreved do groba, se krsta ali žara s pokojnikom položi v grob. Ob grobu se zvrstijo svojci, predstavnik verske skupnosti, če je navzoč, nosilci zastav in praporov, odlikovanj in vencev, govorniki in drugi udeleženci pogrebne slovesnosti. Pri odprtem grobu sledi verski obred, če je navzoč predstavnik verske skupnosti, nato sledijo poslovilni govori ter igranje godbe in petje žalostink. Udeleženci pogrebne slovesnosti se poslovijo od pokojnega z mimohodom. Najkasneje eno uro po končani slovesnosti je treba grob zasuti in ga začasno urediti, tako da se pri tem ne poškoduje sosednjih grobov (Odlok..., 1997).

3.4 VPLIV RELIGIJE

V Sloveniji je prevladujoča rimskokatoliška religija. O prvih pojavih krščanstva na današnjem slovenskem prostoru ni natančnih podatkov. Po vsej verjetnosti je bilo prisotno že na prehodu iz 2. v 3. stoletje, zanesljivo izhodišče pa posredujejo viri, ki se nanašajo na preganjanje kristjanov med letoma 303 in 313, ko so vladali rimski cesar Dioklecijan in njegovi nasledniki (Zgodovina..., 2003).

Slika 1: Veroizpovedi v Sloveniji (Statistične..., 2002).

Skozi zgodovino je imela Cerkev na Slovenskem močan vpliv, kar se odraža tudi na pogrebnih obredih. Kot poročajo zgodovinarji in antropologi, sodijo pogrebni obredi med najbolj arhaične civilizacijske segmente, v njih pa ni več mogoče natančno razmejiti krščanskih in poganskih sestavin, saj so se v preteklih stoletjih arhaične, ljudske navade spojile z novimi krščanskimi vsebinami, ki jih je vsilila rimskokatoliška cerkev.

Pogrebno obredje, v katerem ima osrednjo vlogo katoliški duhovnik, predstavlja še danes v veliki večini osnovni okvir pogrebnega ceremoniala, ob njem pa je pomembna tudi vloga laika, ki opravi posvetno slovo od umrlega.

3.4.1 Krščanski obred

»Človek potrebuje žalne obrede. Dejstvo je, da nobena religija ne shaja brez žalnih obredov« (Šef, 1986: 172).

Krščanski obred je ohranil vse dele obreda: prvi del, ki se je nekoč odvijal na domu, danes opravijo v mrliški vežici, drugi del v cerkvi, kapeli ali v mrliški vežici, tretji del pa na samem grobu. Obred je določen z Rimskim obrednikom – krščanski pogreb. V Sloveniji je leta 2006 izšla 3. izdaja slovenskega obreda, kjer je določeno bogoslužje za različne vrste pogrebcev (pogreb tragično umrlega, pogreb otroka, pogreb duhovnika ali diakona, pogreb redovnika ali redovnice, pogreb pastoralnega delavca, delavke, pogreb Cerkvi oddaljenega kristjana). Vsi pogrebni obredi se začnejo v kapeli ali mrliški vežici, kjer poteka uvodni obred, besedno bogoslužje, poslednje priporočanje ter razen pri pogrebu pastoralnega delavca, delavke in Cerkvi oddaljenega kristjana tudi zahvale vernikov. Opravilo krščanskega pogreba je pogosto povezano z mašo, večkrat pa je tudi samostojno bogoslužje. V tem primeru se prvi del obredja v celoti izvrši v mrliški vežici. Drugi del obredja je sprevod h grobu, udeleženci pogreba se razvrstijo na krajevno običajen način. Pri grobu se opravi sklepni obred in v nekaterih primerih tudi prošnje vernikov.

Aktualno miselnost Cerkve in njenih predstavnikov glede obreda pokopa najbolj orišejo razmišljanja udeležencev prvega zasedanja sinode Cerkve na Slovenskem (4-6.11.1999):

»Pogrebni obred ljudem veliko pomeni, čeprav je le zakrament. Za duhovnika je odlična priložnost, da oznani ljudem veselo oznanilo o vstajenju in večnem življenju, zato naj nikoli ne opusti vsaj kratkega nagovora. Nagovor naj v nobenem primeru ne zveni kot poveljevanje pokojnika. Ob smrti župljanov naj se pokaže kot čuteč človek, kristjan in pastir, ki je odgovoren za župnijsko občestvo.

Vernike je potrebno vzpodbujati, da bodo ob pogrebu poglobljali svojo vero v lastno vstajenje in molili za rajnega. Krščansko občestvo je treba vzgajati k skromnosti pri pogrebi in večkrat ovrednotiti tišino, zbranost, pieteto do rajnega.

Primeri, ko mora duhovnik odreči pogreb, so zelo redki:

- če je rajni izrecno izjavil, da ne želi biti cerkveno pokopan in je to javno znano;
- če je rajni izstopil iz Cerkve in se ni spravil z njo;
- če je izrecno in javno izrazil svojo nevero« (Dopolnjeno..., 2000).

3.5 PRAVNI STATUS

Na podlagi Zakona o lokalni samoupravi (Zakon..., 1993) so občine postale upravljalec pokopališč in pokopališke infrastrukture. Občine so pri upravljanju pokopališč in

pokopališke infrastrukture, kamor se štejejo tudi mrliške vežice, vezane na zakonodajo. Trenutno je v veljavi Zakon o pokopališki in pogrebni dejavnosti ter urejanju pokopališč (Ur.l. RS 34/84) in Zakon o spremembah zakona o pokopališki in pogrebni dejavnosti ter o urejanju pokopališč (Ur.l. RS 26/90). Odbor pogrebnih dejavnosti Obrtne zbornice Slovenije je Zakon o pokopališki in pogrebnih dejavnosti ter urejanju pokopališč temeljito pregledal in ga primerjal z današnjim stanjem. Podali so tudi predlog, katerega bistvo je, da je treba stanje, ki vlada na področju pogrebnih storitev dvigniti na primerno raven in novelirati stari zakon, ki ni v skladu niti s terminologijo niti s spremljevalnimi predpisi, kot so Zakon o javnih gospodarskih službah, Zakon o lokalni samoupravi in številnimi drugimi predpisi, ki so v posredni ali neposredni zvezi s pogrebno službo. Bistven zasuk se je v pokopališki dejavnosti zgodil po slovenski osamosvojitvi, ko so se pojavila prva zasebna pogrebna podjetja, ki so postala konkurenca takratnim 'državnim' komunalnim podjetjem in krajevnim skupnostim v manjših krajih, ki so do takrat skrbela za pogrebne storitve (Kern, 2005). Pokopališko in pogrebno dejavnost ter urejanje pokopališč lahko na podlagi statuta opravljajo krajevne skupnosti, fizične ali pravne osebe pa na podlagi podeljene koncesije. V tem primeru občina v soglasju s krajevno skupnostjo podeli koncesijo najboljšemu ponudniku, lahko pa podeli hkrati koncesijo več zainteresiranim. Občinska skupščina s pokopališkim redom predpiše način in čas pokopa, zvrsti grobov, okvirne tehnične normative za grobove, vzdrževanje reda, čistoče in miru na pokopališču, postavljanje, spreminjanje ali odstranitev spomenikov ali obnovo grobnic in vsak drug poseg v prostor na pokopališču, določa pokopališča, ki morajo imeti mrliške vežice, določa mirovalno dobo za grobove in druga podobna vprašanja. S pokopališkim redom se uredi tudi čuvanje umrlih v krajih, kjer na pokopališčih ni predpisana mrliška vežica.

3.6 OBJEKT IN OKOLICA MRLIŠKE VEŽICE

Kuhle (2006) ugotavlja, da se v današnjem času redko načrtujejo nova pokopališča, večinoma se razširi ali prilagodi obstoječa pokopališča. Oblikovanje pokopališkega prostora se mora prilagoditi alternativnim oblikam pokopavanja (trenutno sta aktualna žarni in anonimni pokop). Trendi se nagibajo v parkovno in naravno oblikovanje, kar narekuje trend tudi za oblikovanje arhitekture in ureditve zelenih površin.

V zakonodaji ni nobenih konkretnih usmeritev glede umeščanja ali organizacije mrliških vežic. Merila in pogoje za oblikovalske in funkcionalne posege pri urejanju novih in razširitvah obstoječih pokopališč se določijo z ureditvenim načrtom po Zakonu o urejanju naselij in drugih posegih v prostor (Odlok..., 1997).

Načrtovalci mrliških vežic razen prilagajanja tipu pokopališča nimajo omejitev glede umeščanja, urejanja in oblikovanja le-teh. Splošno navodilo bi lahko bilo: »Bolečina terja zase slovesen prostor, kjer je ne sme nič motiti, torej prostor brez spominov na motečo vsakdanjost, prostor brez banalnosti. To velja tako za ožje poslovilne zgradbe kot za sama pokopališča. Navzočnost abstraktnih form, različnih znamenj, v nekem smislu čiste arhitekture in čistih rastlinskih poudarkov v funkciji arhitekturnih simbolov ali čiste dekoracije ni nič presenetljivega. Nasprotno, prav vse te arhitekturne oblike povezane v običajno strogo urbanizirano celoto z negibnimi prvinami krajinskega oblikovanja, so ljudje od davnine imeli za primerno okolje bolečine in spomina nanjo« (Goriup, Krečič, 1988).

4 PROSTORSKE UMESTITVE IN UREDITVE MRLIŠKIH VEŽIC

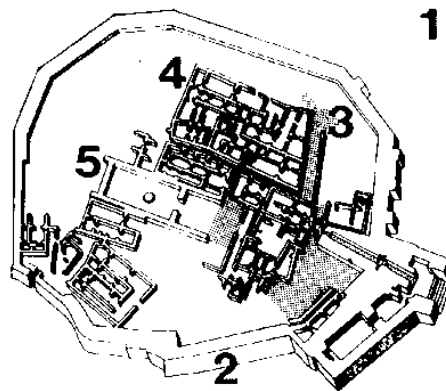
»Sakralne objekte praviloma odlikuje izrazito dominantna lega v odprtem prostoru ali v naseljih. V njihovi bližini se pogosto nahajajo tudi pokopališča s kapelicami, pokopališkimi razpeli, nagrobniki, pomožnimi objekti kot so župnišča, mežnarije, mrliške veže itd., katerih nastanek in stavbnozgodovinski razvoj je največkrat tesno povezan z zgodovino matičnega objekta, torej bližnje cerkve« (Pirkovič, 2000).

V analizah mrliških vežic je potrebno upoštevati, da so te pravzaprav del večjega kompleksa in da se temu podreja tudi umestitev v prostor ter organizacija mrliških vežic. Analiza izbranih primerov je sestavljena iz analiz posameznih značilnosti, ki sem jih prepoznala na terenu in utemeljila s strokovno literaturo.

4.1 PREGLED ZNAČILNOSTI MRLIŠKIH VEŽIC

Mrliške vežice z urejeno neposredno okolico glede na Koširjevo (1993: 11) definicijo urbanističnih organizmov⁶ sodijo med planirane zasnove. Podobo in strukturo kateregakoli urbanističnega sklopa lahko razstavimo na pet genetično avtonomnih prostorskih prvin. Lokaliteto sklopa (situs oziroma lokus) natančno določa obod okoli tkiva, ki ga delimo na proste površine komunikacijskega omrežja in na s stavbnimi gmotami zazidane površine, znova ločene v 'anonimni agregat' in v 'unikatno arhitekturo' posebnega pomena. Za te prvine poznamo vrsto sinonimov:

1. lega = situs, lokus, lokaliteta
2. obod = obroč, perimenter, peribol
3. komunikacijsko ožilje = omrežje
4. anonimno tkivo (ali vezivo) = agregat, aglomerat
5. unikatna arhitektura = akcent

Slika 2: Ponazoritev petih prostorskih prvin v rekonstruiranem arheološkem tlorisu (TROJA II G) (Košir, 1993: 12).

Izhajala sem iz predpostavke, da je mrliška vežica v povezavi z neposredno in širšo okolico enaka kateremukoli urbanističnemu sklopu. Zato sem se pri analizi zgledovala po osnovnem modelu razstavljanja urbanističnega sklopa na posamezne prvine.

⁶ Urbanistične organizme deli na tvorbe in zasnove. Pri tem med tvorbe uvrsti tiste strukture, za katere se zdi, da so nastale nenačrtno, medtem ko za zasnove načelno meni, da so načrtne. Zasnove nadaljnje deli na 'planirane' ali 'hierarhične' (Košir, 1993: 11).

1. lega = umestitev v prostor
2. obod = organizacija, ureditev okolice
3. komunikacijsko ožilje = dostopi in vhodi
4. anonimno tkivo (ali vezivo) = ureditev okolice
5. unikatna arhitektura = povezanost z ostalimi pogrebnimi lokacijami, značilnosti objekta

Slika 3: Ponazoritev petih prostorskih prvin na primeru mrliške vežice v Dobu.

4.1.1 Umestitev v prostor

Umestitev se deli v štiri kategorije:

TEREN

- ravnina, pomeni raven, odprt in pregleden prostor, lahko tudi strnjeno poseljen prostor, znotraj katerega je mrliška vežica umeščena,
- naklon, pomeni teren v poljubno strmem – nagnjenem terenu, ki je sklenjeno padajoč, v katerega je umeščena mrliška vežica,
- hrib, vzpetina sredi drugače ravnega prostora, na katerem vrhu, pobočju ali vznožju je locirana mrliška vežica.

LOKACIJA (glede na naselje)

- v naselju, pomeni, da se mrliška vežica nahaja znotraj strnjene naselja,
- na robu naselja, če se mrliška vežica nahaja na stiku naselja z drugimi rabami,
- izven naselja (več kot 50 metrov), če se mrliška vežica nahaja izven prepoznavnega roba strnjene naselja.

LOKACIJA (glede na prometno omrežje)

- ob glavni cesti, mrliška vežica se nahaja ob glavni-hierarhično pomembni cesti za posamezno območje,
- ob stranski cesti, mrliška vežica se nahaja ob stranski-hierarhično manj pomembni cesti za določeno območje,
- ob železnici, mrliška vežica je v bližini železniškega omrežja.

LOKACIJA (glede na pokopališče)

- na pokopališču; mrliška vežica je fizično del pokopališča,
- ob pokopališču, mrliška vežica se nahaja v neposredni bližini pokopališča, se nanj naslanja s svojimi robovi in/ali se preko pokopališča dostopa do mrliške vežice,
- izven pokopališča; mrliška vežica se ne nahaja v neposredni bližini pokopališča in nima z njim nikakršnih fizičnih (prostorskih) stikov.

4.1.2 Organizacija mrliške vežice

Servisni del mrliške vežice sestavljajo servisni prostori v objektu ter servisni dostopi in začasno parkirišče za vozilo, ki pripelje umrlega ali pa je namenjen transportu uslužbencev. Servisne poti naj bi se ne križale z javnimi površinami.

Javne površine so namenjene obiskovalcem – žalujočim ali naključnim mimoidočim, obiskovalcem pokopališč (če je vežica umeščena neposredno ob pokopališče).

Prostorski okviri ali robovi imajo močan simboličen pomen, saj je »obzidje simbol svetega rezervata, skozenj ali čezenj sme samo vpeljanec« (Chevalier, 1993: 397). Robovi okolice mrliške vežice označujejo prostor, ki je poseben, izjemen. Robovi so lahko naslednji:

- delno ograjeni, ureditveni prostor mrliške vežice je deloma ograjen s kamnitim ali betonskim zidom ali ograjo (tipi ograj so različni). Sem spadajo tudi kombinacije zidu z vegetacijo (prostorastočo ali oblikovano živo mejo),
- neograjeni, ureditveni prostor mrliške vežice ni na nobenem od robov ograjen,
- živa meja, ureditveni prostor mrliške vežice je delno ali v celoti obdan z živo mejo, ki je lahko prostorastoča ali strižena.

4.1.3 Dostopi in vhodi

Dostop je lahko en, lahko jih je več. Dostop predstavlja prehod iz utilitarnega, tehničnega sveta na svečano območje. Pomeni prehodni člen in pripravo na emocionalno doživetje prostora mrliške vežice. Dostopi niso le tehnična povezava s prometnim sistemom pač pa posebno oblikovano območje. Te posebnosti se lahko izražajo s spremembo strukture talne površine, s preходом preko mostu, drevoredom, izpustom v živi meji, spremembo smeri itd. To načelo je instinktivno izraženo v številnih vaških in starejših mestnih pokopališčih. Primerno je tudi za prehod v ureditveni prostor mrliške vežice.

Dostop je najbolj poudarjen z vrati, ki simbolizirajo prehod v svetlobo – sonca in božjega duha. Simbolizirajo kraj prehoda med dvema stanjema, dvema svetovoma, znanim in neznanim, svetlobo in temo. Vrata se odpirajo v skrivnost. Vendar imajo dinamično, psihološko vrednost: ne le označujejo prehod, marveč vabijo, pozivajo k temu, naj se prestopi. Gre za povabilo na potovanje proti onostranstvu...V simboličnem pomenu nas vrata najpogosteje vabijo k prehodu iz posvetnega v sveto (Tresidder, 2004: 678).

Stopnice so tudi simbolni element ločitve dveh ravni. Premagovanje višinske ovire poudarja ločnico dveh svetov.

Gibanje ljudi je odvisno od namena, s katerim prihajajo v prostor mrliških vežic. To je lahko obisk pokojnika, ki leži v mrliški vežici (kropitev), čakanje na pogreb, prehod z enega dela pokopališča na drug ali pa sprehajanje. Prvi dve dejavnosti se odvijata v 'zasebnem' prostoru vežice, medtem ko se drugi dve v javnem delu.

4.1.4 Povezanost z ostalimi pogrebnimi prostori

Mrliške vežice so v procesu oz. aktu pokopavanja le eden izmed pogrebnih prostorov. Če je obred povezan z religijo (če je cerkven), je po obredu, ki se opravi ob vežici, naslednja postaja poslovilni objekt (cerkev). Pogrebni sprevod krene izpred mrliške vežice. Po obredu, ki poteka v poslovilnem objektu (če je v cerkvi, je to lahko besedno bogoslužje ali

obred z evharistijo), pogrebni sprevod krene na pokopališče do groba. Ob odprtem grobu se opravi zaključni del obreda.

Povezava med temi tremi prostori je ključnega pomena. Pri nekaterih obredih (civilni pogreb je brez postanka v sakralnem objektu) sta pomembna le dva prostora – mrliške vežice in pokopališče.

Pozorna sem bila na dva vidika: organizacijo pokopavanja, ki je odvisna od umestitve mrliške vežice glede na pokopališče in cerkev ter na obred ob sami vežici, ki se prilagodi arhitekturnim značilnostim objekta.

4.1.5 Značilnosti objekta

4.1.5.1 Programska opredelitev prostorov objekta

Razdeljen je na javni del (predprostor, ki je običajno pod nadstreškom in sanitarije), poslovilni del (mrliška celica, kjer je pokojnik, svojci in obiskovalci), intimni del (čajna kuhinja in sanitarije za svojce) in servisni del (dovoz in obračališče, soba za duhovnika, soba za pogrebce, prostor za orodje, rože, čistila ter prostor za pripravo pokojnika). Mrliškim vežicam je v nekaterih primerih priključena tudi poslovilna dvorana, ki spada pod poslovilni del.

Programska opredelitev mrliške vežice (Kristl, 2002):

- mrliška celica: kjer leži pokojnik in prostor za svojce in obiskovalce,
- predprostor ali zbirna ploščad pred mrliško vežico,
- sanitarije za obiskovalce,
- prostor za svojce (čajna kuhinja in sanitarije),
- prostor za rože,
- prostor za duhovnika,
- prostor za pogrebce,
- prostor za pripravo pokojnika,
- prostor za servis (orodje, čistila),
- servisni dovoz.

Arhitekturni slog objekta naj bi bil v sozvočju z ostalo pokopališko arhitekturo in značajem pokopališča.

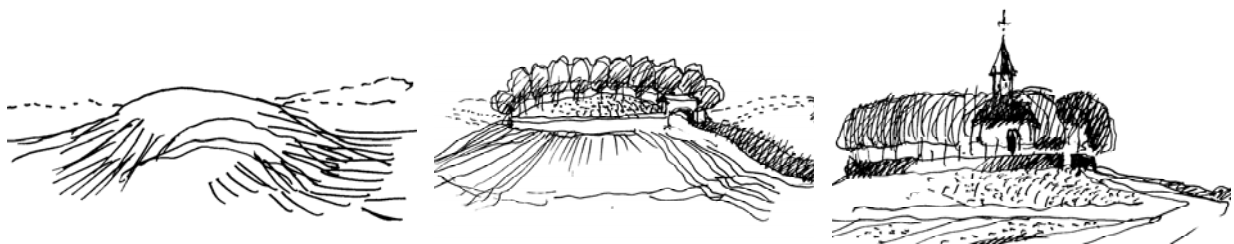
Pozorna sem bila tudi na različne detajle, ki se pojavljajo pri vežicah: kupole, stebre, vhodne portale in vrata v posamezne mrliške celice, pladnje za sveče ali večno luč, držala za vence in ornamente. Pozorna sem bila tudi na njihovo morebitno simboliko.

4.1.5.2 Simbolika pokopališč in mrliških vežic

Za boljše razumevanje pomembnosti simbolike v povezavi z mrliško vežico in njeno neposredno okolico se zdi smiselno odstreti pogled tudi na simboliko svetih prostorov v krajini.

Simbolni dejavniki pokopališč

Včasih je bil izbor svetih prostorov, med katere spadajo tudi pokopališča, v Sloveniji posledica sožitja starih in novih prebivalcev⁷. Prvi prostorski simbol je tumulus oziroma grobna gomila, ki je po Ogrinu (1998) eden izmed najzgodnejših človeških preoblikovanj terena. Za njim pa do dobe krščanstva in pojava cerkva na pokopališčih ni zaslediti močnih simbolov. Z združitvijo vertikale cerkvenega zvonika in reliefne prvine hriba je nastala nadgradnja krščanskega arhitekturnega simbola vertikalnosti. Kot meni Ogrin (1997: 229) je v navpičnost simbolno vgrajenih več namenov, po eni strani težnja v nebo, k onostranskemu, obenem pa prizadevanje z njo zagotoviti uspešnost sporočanja navzven, da bi bila omogočena vidnost od daleč. Če zaradi pomanjkanja reliefne razgibanosti umestitev cerkve s pokopališčem na vrhu hriba ni možna, se pojavi pokopališče na ravnini.

Slika 4: Razvoj in nadgradnja simbola vertikalnosti: tumulus (levo), posvečeni gaj (sredina), cerkev s pokopališčem (desno) (Drašler, 2007).

Tudi umeščanje groba in kasneje pokopališča je imelo simbolni pomen, s katerim je družba kazala odnos in povezanost s pokojniki. V prazgodovini je bila ta povezanost najmočnejša, saj je pokopavanje potekalo med ali celo v samih bivališčih. Z razvojem družbe in spremembo verovanja se pokopališča umeščajo izven naselja. Šele v rimskem času se nekropola ponovno vrne k naselju, k mestnim vpadnicam, vendar ostaneta obe mesti, 'mesto mrtvih' in 'mesto živih'⁸, jasno ločeni. Pokopališče postane del naselja v srednjem veku, ko sta pokopališče in cerkev osrednji del naselbinskega življenja. Po reformah 18. stoletja je s selitvijo pokopališč na obrobje izgubljena osrednja (simbolna) vloga v družbi. Tako so vse do danes pokopališča le prostor spomina, ki je jasno ločen od mesta živih.

Simboli in mrliške vežice

Tradicionalni simboli oblikujejo univerzalni jezik, ki postaja z oddaljenostjo od miselnih vzorcev in svetovnega nazora tistih, ki so ga oblikovali, vse skrivnostnejši. Izvorno so ti simboli (značilni vsakdanji predmeti, ki predstavljajo nekaj abstraktnega, kot je na primer ideja, lastnost, čustvo, pomen, težnja, prepričanje, upanje ali strah) vse prej kot skrivnostni. Njihov namen je v vsakem trenutku poskrbeti za prepoznavno ali miselno sliko nekega pojma. Medtem ko znamenja preprosto dajejo informacije, simboli dajejo povsem običajnim stvarim širšo dimenzijo, pogosto tisto duhovno. Simboli so globoko usidrani v našem psihičnem svetu in vplivajo na naše doživljanje sveta. Uporabljajo se za:

- komunikacijo z nadnaravnimi silami,
- komunikacijo med ljudmi; izhajajo iz družbenih odnosov,
- reprezentacijo ali predstavitev nekega pomena (Tresidder, 2004).

⁷ Umestitev cerkve in posledično tudi pokopališča na vrh hriba izvira iz časov, ko so Slovani umeščanje svojih svetih prostorov povzemali po staroselcih.

⁸ 'Mesto mrtvih' in 'mesto živih' po Koširju (1993: 42) pomeni akropolis in nekropolis.

Mrliške vežice, če jih tretiramo kot prostor, kjer se zgodi proces tranzicije (umrli iz sveta živih v svet mrtvih, žalujoči iz sveta mrtvih v svet živih) potrebujejo simbole za komunikacijo z nadnaravnimi silami. Če jih tretiramo kot prostor, kjer se odvija dejavnost posebnega družbenega pomena in kjer se srečujejo različne družbene skupine (različne socialne skupine, katerim pripadajo žalujoči, udeleženci v procesu pokopavanja, širša javnost), potem uporabljajo simbole za komunikacijo med ljudmi. Če pa jih tretiramo kot prostor s posebnim pomenom, pomenom slovesa, potem potrebujejo simbole, ki to vlogo poudarjajo. V vsakem primeru je uporaba simbolov v oblikovanju prostora mrliških vežic ne samo utemeljena, temveč tudi nujna (priporočljiva).

Simbolika ornamentov

Križ ni samo pomemben simbol krščanske vere ampak tudi najbolj slaven od vseh geometričnih simbolov. V splošni simboliki ima več pomenov, najbolj očiten je kot starodavni simbol prvobitnih bogov, ki naj bi vladali štirim smerem vesolja. V zgodnjem krščanstvu so za crux dissimulata oziroma prikriti križ služili mnogi predmeti: sidro (simbol, ki ga lahko še vedno najdemo na nekaterih cerkvenih stebriščih), svastika, sekira ali trizob. Konstantin, prvi krščanski cesar Rima, je raje korakal pod simbolom krizmonom, krožnim monogramom, sestavljenim iz črk X in P, ki sta v grščini prvi črki Kristusovega imena, pri čemer P seka črko X kot navpična os.

Slika 5: Crux dissimulata v obliki sidra (prvi štirje simboli) in Konstantinovi krizmoni (Lehner, 1950: 110).

Simboli, ki so poleg križa močno prisotni v krščanski veri so simboli svetih oseb: Svete trojice, Svetega duha, Boga Očeta, Jezusa Kristusa (jagnje božje, odrešenik sveta, judovski kralj) in device Marije. Pogoste so tudi upodobitve pojmov mir, ljubezen, upanje, vera.

Personifikacija smrti ali predstava o smrti kot figuri, ki lahko vstopi na zemeljski svet in zahteva žrtev, je bila zelo dolgo priljubljena tema v literaturi, gledališču in filmu. Smrt je skelet, pogosto prekrit s kapuco in nosi koso, srp ali sabljo. Lahko drži tudi peščeno uro, kar pomeni, da se nekomu čas izteka. Podoba, ki jezdi na konju in trga telesa kot vihar, simbolizira smrt na divjem pohodu v času kužnih bolezni ali vojne (Tresidder, 2004: 294). Bolj mila personifikacija smrti je zakrita ali krilata ženska figura, ki jo je pogosto videti na vojaških grobovih, njena roka pa počiva na vojakovi rami.

Zgoraj opisani simboli so med najbolj pogosto uporabljenimi, pojavljajo se lahko kot del objekta mrliške vežice ali samostojno kot del oblikovanega prostora okolice mrliške vežice.

4.1.6 Ureditev okolice

V strokovni literaturi je težko zaznati konkretne usmeritve glede oblikovanja in ureditve okolice mrliških vežic, zato sem se osredotočila na psihofizično plat človeka oziroma na postopek spoznavanja realnega sveta – zaznave. Človek ob močnih čustvih, ki se porajajo ob pogrebnih slovesnostih, ne potrebuje še močnih, motečih dražljajev okolice. Mrliške

vežice kot skupni prostor srečanja in druženja potrebujejo enostavnost. Oblikovanje okolice naj bo preprosto, dostojanstveno, primerno prostoru, kjer se srečuje širša javnost in intimni svet žalujočih.

Spiekermann (1989) trdi, da trendi v načrtovanju pokopališč poskušajo predstaviti pokopališča kot prostor, kjer se prepleta več funkcij. Najbolj poudarjeni sta rekreacijska in ekološka funkcija, kar pa avtor zavrača in priporoča osredotočenje na osrednjo vlogo pokopališč kot prostora za žalovanje. V ta namen naj ima simbolizem prednost pred estetiko, kar naj se upošteva tudi pri izbiri vegetacije s simbolnim pomenom. Temu načelu sem sledila tudi pri izbiri rastlinskih vrst, primernih za okolico mrliške vežice⁹, saj poleg primernosti za javni nasad upoštevam tudi njihov simbolni pomen.

4.1.6.1 Značilnosti javnega nasada

Javni nasad kot rastlinska skupnost je umetna združba rastlin, ki imajo podobne zahteve glede rastišča. Običajno so to rastlinske vrste s široko ekološko amplitudo, ki so se zmožne prilagoditi mnogim pogojem rastišča. Umetni nasadi so dolgožive prostorske prvine, ki oblikujejo in členijo prostor. So pomemben del vsakega odprtega prostora. Morajo biti načrtovani, izvedeni in vzdrževani v skladu z njihovo bodočo funkcijo. Funkcije nasadov so različne: ekološke, okoljevarstvene, bioekološke, inženirsko-biološke in tehniške, uporabne in oblikovalsko-estetske. Za opravljanje funkcije, ki jim je namenjena, je potrebno razmisliti o ustreznem izboru rastlin in njihovi razporeditvi. Pomoč pri izbiri je seznam rastlinskih vrst drevnine, ki so uporabne za javne nasade.

Rastline so izbrane glede na merila:

- izbor vrst in sort, prilagojenih rastišču, odpornih proti neugodnim pojavom mestnega okolja ter proti boleznim in mrazu.
- izbor preverjenih vrst in sort, ki imajo zaželeno lastnosti, zato se dobro prodajajo, kar vpliva na njihovo sorazmerno nizko ceno (Šiftar, 2001: 1).

Funkcija, ki jo opravlja javni nasad okolice mrliške vežice je pretežno oblikovalsko-estetska, saj z izborom in postavitvijo drevnine oblikujemo in členimo prostor, da bi dosegli spokojno in dostojno vzdušje, ki ga zahteva spoštovanje do mrtvih. Merili za izbor drevnine za javni nasad okolice mrliških vežic sta estetski vidik in posebni – subjektivni izbor glede na simboliko.

Javni nasad drevnine potrebuje od trenutka zasaditve stalno vzdrževanje, da ohrani želeni videz. Najbolj zahtevne za vzdrževanje so reprezentančne površine, sledijo cvetoče površine enoletnic in vrtnic, nato trajnice. Med manj zahtevne za vzdrževanje spadajo pokrovnice (trajnice, pokrovne rože, grmovnice do višine 75 cm), drevnina (gruče dreves in grmov), žive meje in trate, ki se najpogosteje uporabljajo pri oblikovanju nasadov ob mrliških vežicah. Najmanj zahtevne za vzdrževanje so ekstenzivne površine, vodne in obvodne površine, utrjene površine (predvsem poti), peščene ter opločene površine. Zadnje tri se predvsem uporabljajo za poslovilne ploščadi ter dostope do vežic.

⁹ Glej preglednico 22.

Pri analizi drevnine, uporabljene pri zasaditvi okolice obstoječih mrliških vežic, sem bila pozorna tudi na habitus rastline, njeno vlogo v nasadu in pojavnost.

Habitus (Šiftar, 2001: 34):

- DREVO je olesenela stoječa rastlina z deblom (redko z več debli) in krošnjo. Drevo ima samonosilen stoječ sistem poganjkov. Višina je znatno večja od širine, izjeme so kroglaste oblike na kratkem deblu. Največji premer in baza krošnje sta praviloma nad zemljo, izjema so vrste, ki imajo poleggle veje (iglavci) ali do zemlje povešene veje.
- GRM je olesenel sedeč sistem poganjkov z vejami, ki je lahko sedeč samonosilen, povisen, polegel, plazeč ali kipeč. Praviloma je grm širši kot višji, največji premer ima malo nad tlemi. Veje – poganjki rastejo v bližini zemlje v raznih smereh.
- VZPENJAVKA (liana) je grm, katerega veje in vejice niso samonosne, se vzpenjajo po opori, tako da se naslanjajo, oprijemajo, plezajo ali ovijajo okoli opore.

Vloga v nasadu (Šiftar, 2001: 34):

- VODILNA DREVNINA je trajni nosilec naloge v nasadu in sestavlja ogrodje, ki mora dolgo delovati. Od vodilnih vrst se pričakujejo dolga življenjska doba, velika sposobnost prilagajanja na svetlobo in izpolnjevanje različnih nalog, zaradi katerih je izbrana npr. gosto listje, cvetenje, habitus, določena velikost glede na sosednje drevnine in objekte. Za dosego določenih oblikovnih učinkov se lahko več rastlin 2-3-5 posadi tesno skupaj, da razvijejo skupno krošnjo. Vodilna drevnina je v nasadu najbolj opazna, poleg tega pa naj izpolnjuje želeno emocionalno in simbolno funkcijo nasada.
- SPREMLJAJOČE VRSTE se uporabijo zato, da skupaj z drugimi čimprej dosežejo zaželen učinek. V poznejših fazah razvoja te prevzamejo vlogo spodnjega ali robnega sloja ali pa se pojavljajo posamično med vodilno drevnino (kot poudarki). Te vrste morajo imeti dolgo življenjsko dobo in če niso na robu nasada, kjer je dovolj svetlobe, morajo biti tolerantne na senco, da ne izgubijo listne mase in ostanejo v funkciji. Sadijo se posamično ali v manjših skupinah 2-3-5 na primernih sadilnih razdaljah. Spremljajoče vrste zapolnjujejo vrzeli med vodilno drevnino in podpirajo njeno emocionalno in simbolno sporočilo.
- PREHODNE VRSTE se sadijo zato, da določeni prostor za nekaj časa zapolnijo, nakar jih konkurenca izrine ali se odstranijo. Za te namene so primerne vrste, ki imajo veliko zahtevo po svetlobi, da jih lahko vodilna ali spremljajoča vrsta izrine. Dosegati morajo manjše velikosti kot vodilna ali spremljajoča vrsta ter njihova raščavost ne sme biti tako močna, da bi lahko izrinila ostale. V to skupino spadajo tudi vrste, ki so se v nasad samodejno zasejale in jih lahko brez škode odstranimo.

Rastline se v prostor vključujejo na različne načine (Šiftar, 2001: 36). Namenjene so lahko za sajenje:

- posamično, kot osamljeno drevo ali grm (soliter),
- v manjših skupinah ali gručah z istimi ali drugimi vrstami,
- v redkih gručah,
- v gostih, sklenjenih skupinah,
- kot pokrovnica pod drevjem,

- kot vzpenjavka po drevju in ograjah,
- kot sklenjen ali nesklenjen drevored,
- za uokviranje, ustvarjanje robov za ozadje arhitekturi,
- za žive meje:
 - iz dreves
 - prostorastoče
 - strižene obrobe do 40 (60) cm
 - strižene nizke 60 do 150 cm
 - strižene srednjevisoke 150 do 200 cm
 - strižene visoke nad 200 cm.

4.1.6.2 Simbolni pomen rastlin

Rastline z rastlinsko simboliko pridobijo širšo, duhovno dimenzijo. Ker simboli vplivajo na naše doživljanje sveta, je smiselno, da se pri izboru rastlin za uporabo pri mrliških vežicah upošteva tudi simbolizem. Zanimalo me je, če se pri izbranih mrliških vežicah pojavljajo rastline, ki imajo tudi žalovalni simbolni pomen. Vendar je težko določiti jasen simbolni pomen rastline, ker je simbolizem poln ugank in pogosto zbujata nasprotujoča si mnenja o izvoru določenega znamenja. Razlike v interpretaciji ne zmanjšujejo vrednosti simbolov, nakazujejo pa, da so nekatera spoznanja o kulturnem izvoru nujna za vrednotenje njihovega metaforičnega bogastva. Veliko tradicionalnih simbolov je v zgodovini razvoja pridobilo večpomenskost. Simboli torej nimajo trdnega pomena, saj jih preoblikujeta zgodovina in kultura.

Tudi pri simboliki rastlinskih vrst se je večkrat pojavila ta večpomenskost in tudi podobni pomeni nasprotnih pojmov. Pri takih dilemah sem podrobneje raziskala obravnavana pojma in se odločila za enega. Dilema se je pojavila pri pojmi listopadnosti in vednozelenosti. Namreč, Chevalier (1993) trdi, da listopadno drevje simbolizira smrt in preporod, saj vsako leto izgubi listje in se znova prekrije z njim. Po drugi strani je tu simbolika iglavcev in vednozelenih rastlin, ki s svojo nepokvarljivo smolo in vednozelenimi iglicami evocirajo nesmrtnost in vstajenje. V tem primeru sem se odločila, da je simbolika iglavcev (nesmrtnost, vstajenje) za mrliške vežice bolj ustrezna, predvsem z vidika katoliškega nauka, ki ideje o preporodu oziroma reinkarnaciji ne sprejema.

Poleg splošnega simbolnega pomena rastlinske vrste sem simbolizem iskala tudi pri fizičnih značilnostih rastline. To so: barva z žalovalnim simbolnim pomenom, ki se pojavlja v rastlinskih organih (list, cvet, plod, lubje), oblika rasti ter vednozelenost in zimzelenost.

4.1.6.3 Simbolika barv

Za simboliko barv je značilno, da je splošna, tako geografsko kot tudi kozmološko, psihološko, mistično itd. Razlage so sicer lahko različne in na primer rdeče ima lahko različen pomen glede na kulturna območja, vendar so barve vedno in povsod podpora simbolične miselnosti. Simbolika barve lahko dobi popolnoma religiozno veljavo. V krščanskem izročilu je barva sodelovanje ustvarjene in neustvarjene svetlobe, svetlobe in sence. Krščanska umetnost je polagoma prišla do tega (vendar ni naredila absolutnega pravila), da je belo pripisano Očetu, modro Sinu, rdeče Svetemu Duhu; zeleno upanju, belo veri in čistosti, rdeče ljubezni in usmiljenju, črno kesanju. Liturgijska ali obredna oblačila

v teh štirih barvah simbolizirajo celoto in tako združujejo totalnost univerzuma z obrednimi dejanji (Tresidder, 2004).

Psihologi so barve ločili tudi na tople in hladne; prve spodbujajo postopek prilagajanja in polet (rdeča, oranžna, rumena); vplivajo stimulacijsko, razburjajoče, druge vzpodbujajo postopek nasprotovanja, padanja (modra, indigo, vijoličasta); delujejo pomirjajoče.

Upoštevati je treba tudi ton, lesk, sijaj barv. Svetle in lesketajoče barve delujejo bolj pozitivno, toda v pretirani meri povzročajo razdraženost; motne in ugasle barve delujejo bolj navznoter, ker ima lahko tudi negativne posledice.

Pomembnost barve je običajno odrinjena na obrobje, pojavlja se kot 'dodatek'. Vzrok je, da je za identifikacijo objekta oblika pomembnejša od barve. Vendar v rastlinskem gradivu barva igra pomembno vlogo. Barve, ki s svojim simbolnim pomenom poudarjajo žalovalni, umirjeni značaj prostora mrliške vežice, so:

- bela,
- črna,
- siva,
- modra,
- temno rdeča (v rastlinskem svetu je temno rdeča nadomestek za črno barvo, kar upoštevam pri izboru vrst),
- zlata,
- vijoličasta.

Barve, ki niso med zgoraj naštetimi glede na mojo interpretacijo strokovne literature o splošni simboliki 'Slovar simbolov' (Chevalier, 1993) nimajo poudarjenega žalovalnega značaja. Čeprav so pogoste in značilne za rastlinski svet (zelena, rožnata, rumena, ipd.), njihova simbolna govorica ni v skladu z želenim.

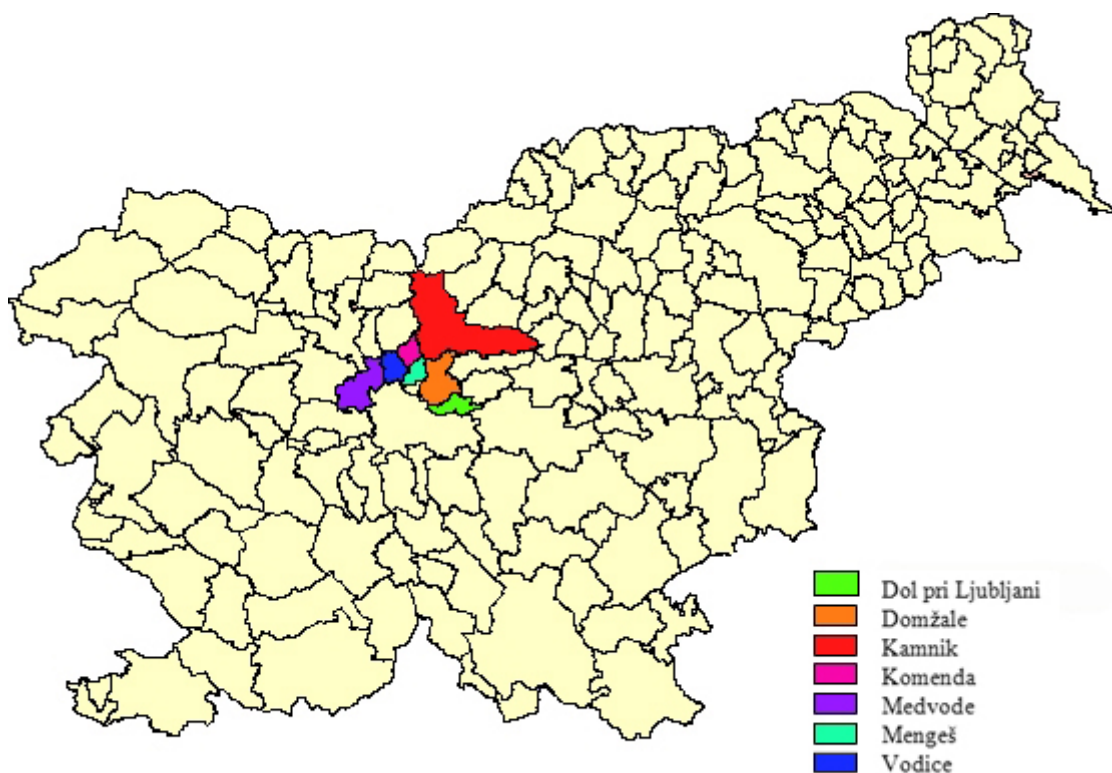
S simbolnim pomenom rastlinskih vrst, ki so uporabljene pri analiziranih primerih mrliških vežic, se ukvarjam v poglavju 7.1.6 Priporočila za izbor rastlin.

5 ANALIZE IN OPISI IZBRANIH MRLIŠKIH VEŽIC

5.1 OBMOČJE VZORČENJA

V nadaljnji obdelavi so analizirani primeri mrliških vežic manjših pokopališč nekaterih občin v osrednji slovenski regiji.

Namenoma sem izključila mrliške vežice na območju mestne občine Ljubljana, saj je objekt raziskovanja 'tipična' mrliška vežica na manjših pokopališčih, njena umestitev in urejanje, kot se pojavlja na izbranem območju. Vežice sem izbirala glede na njihovo pojavnost v krajini, velikost in že na prvi pogled opazne zadrege. Območje sem izbrala zato, ker predstavlja 'zaključeno' (primerljivo) celoto na področju kulture, etnologije, zgodovine, religije, krajinskih značilnosti. Zato bodo tudi rezultati in sintezne ugotovitve primerne le za izbrani prostor, ne pa za celo Slovenijo. Območje ni ne mestno ne ruralno, temveč je v fazi splošnega naseljevanja (gravitacijski center je Ljubljana), kar pomeni pospešeno gradnjo vse komunalne infrastrukture.

Slika 6: Območje vzorčenja: izbrane mrliške vežice se nahajajo v 7 različnih občinah, ki sodijo v osrednjo slovensko regijo. Kot podlaga risbi je bila uporabljena karta: Občine Republike Slovenije (Katalog..., 2001).

5.2 POTEK ANALIZ IN DELA NA TERENU

Analiza vsake mrliške vežice je bila izvedena z ogledom lokacije in določitvijo uporabljenih rastlin, razgovori s predstavniki lokalnih skupnosti, župnikom ali pristojnim

za upravljanje. Pregledana je bila tudi razpoložljiva dokumentacija objekta in urejene okolice mrliških vežic. Analize izbranih primerov povzemajo spoznano in na osnovi teoretičnih izhodišč, literature in ankete med prebivalci vodijo do oblikovanja izhodišč oziroma usmeritev za umestitev in urejanje mrliških vežic. Za prostorske analize sem uporabila digitalni ortofoto načrt DOF 5 Geodetske uprave Republike Slovenije, saj je za prikaz različnih prostorskih informacij in kot osnova za pridobivanje podatkov dovolj natančen.

5.2.1 Prepoznavanje in poimenovanje rastlin ob mrliških vežicah

Z delom na terenu sem začela oktobra 2006 in sicer pri vseh izbranih mrliških vežicah. Okrasne rastline sem najprej poskušala določiti na terenu in pri tem uporabljala naslednjo literaturo: 'Vrtnarska enciklopedija rastlin in cvetlic' (2002) in 'Katero drevo je to?' (Mayer, 2005). Rastline, ki jih nisem mogla določiti na terenu sem fotografirala, nabrala in herbarizirala. Sveži ali posušeni rastlinski material sem določala s pomočjo različnih knjig in katalogov o okrasnih rastlinah, ki sem si jih izposojala po knjižnicah in preko interneta. V večini primerov sem rastlino določila do vrste. Ime sorte je vpisano, če sem res prepričana, da gre zanjo. Žlahtnitelji rastlin so namreč znotraj mnogih kultiviranih rastlin vzgajali skoraj neskončno število različnih sort, ki jih je težko prepoznati. Vidaković (1993) samo za Lawsonovo pacipreso (*Chamaecyparis lawsoniana*) navaja in opisuje preko 80 sort, ki se ločijo med sabo po rasti, barvi listov, obliki debla, vej in poganjkov. Za raziskavo, ki jo opravljam v diplomskem delu, ni potrebno določiti rastlin do sorte natančno, saj se simbolni pomeni običajno nanašajo na rod ali vrsto, ne pa na sorto.

Poimenovanje okrasnih rastlin sem povzela po knjigi 'Izbor in uporaba drevnine za javne nasade' (Šiftar, 2001), katero sem uporabila tudi pri sklepnem naboru rastlinskih vrst in sort, primernih za urejanje okolice mrliških vežic.

5.3 POPIS IZBRANIH MRLIŠKIH VEŽIC

Občina Dol pri Ljubljani:

1. Župnija Dol pri Ljubljani, mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkvi sv. Marjete
2. Župnija sv. Helena – Dolsko, mrliška vežica pri pokopališču in podružniški cerkvi sv. Agate

Občina Domžale:

3. Župnija Dob, mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkvi sv. Martina
4. Župnija Domžale, mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkvi Marijinega vnebovzetja
5. Župnija Homec, mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkvi Marijinega rojstva
6. Župnija Ihan; mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkvi sv. Jurija v Ihanu
7. Župnija Radomlje, mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkvi sv. Marjete

Občina Kamnik:

8. Župnija Kamnik, mrliška vežica pri glavnem pokopališču Žale in cerkev Marijine in Jožefove zaroke

Občina Komenda:

9. Župnija Komenda, mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkev sv. Petra

Občina Medvode:

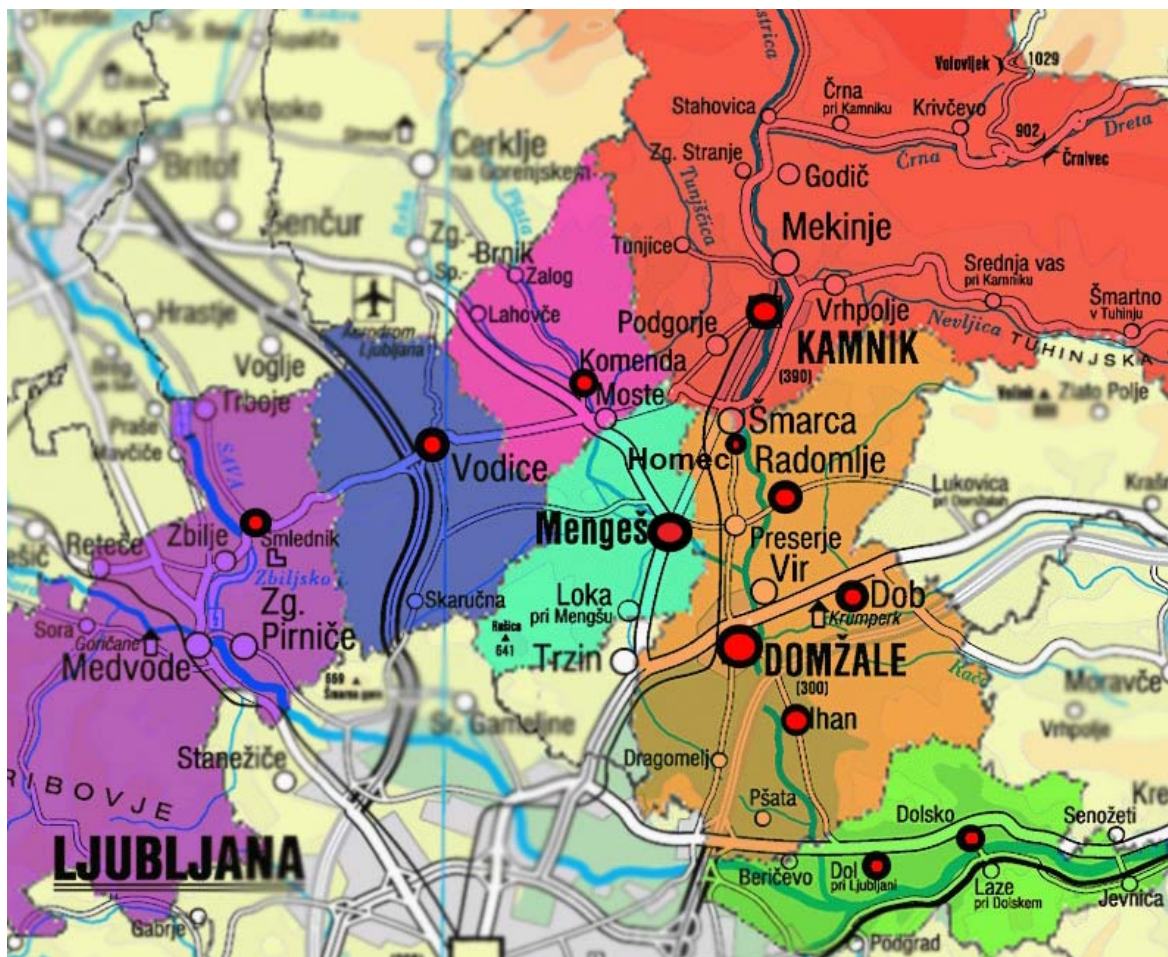
10. Župnija Smlednik, mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkvi sv. Urha

Občina Mengeš:

11. Župnija Mengeš, mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkvi sv. Mihaela

Občina Vodice:

12. Župnija Vodice, mrliška vežica pri pokopališču

Slika 7: Izbrani primeri mrliških vežic. Kot podlaga risbi sta bili uporabljeni karti: Občine Republike Slovenije (Katalog..., 2001) in karta Slovenije 1: 300 000, (Interaktivni..., 1998).

5.4 IZBRANE MRLIŠKE VEŽICE

5.4.1 Župnija Dol pri Ljubljani, mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkvi sv. Marjete

SPLOŠNI OPIS

Objekt mrliške vežice je lociran na severovzhodnem delu pokopališča, ki je ob cerkvi sv. Marjete. Cerkev in pokopališče oziroma pokopališki zid so v registru kulturne dediščine, razglašeni za spomenik lokalnega pomena (Register..., 2005). Objekta mrliške vežice sta dva, oba še v uporabi, vendar arhitekturno zelo različna, kar je tudi razlog za poimenovanje novega 'silos'¹⁰.

Slika 8: Tlorisni posnetek pokopališkega sklopa v Dolu pri Ljubljani z označenim prostorom mrliških vežic.

Slika 9: V ospredju nova mrliška vežica - 'silos', nato stara mrliška vežica in cerkev.

UMESTITEV V PROSTOR

TEREN

Mrliška vežica je locirana na ravnini.

LOKACIJA glede na naselje

Mrliška vežica se nahaja v naselju, ki je v registru kulturne dediščine, in sicer »starejši del raztegnjene vasi z ohranjenim uličnim nizom hiš ob cesti, ki jim na severu v globino dvorišča sledijo gospodarska poslopja, sadovnjaki in obdelovalne površine. Dominanto predstavlja cerkev sv. Marjete na zahodnem robu območja« (Register..., 2005).

¹⁰ Gre za poimenovanje valjasto zasnovanega objekta nove mrliške vežice. Poimenovanje povzemam po Rajšek B. (Rajšek, 1999), ki je v članku z naslovom Mrliška vežica ali silos? izpostavil vprašljivo primernost izstopajoče in nenavadne arhitekture ob cerkveno-pokopališkem kompleksu pod varstvom kulturne dediščine.

LOKACIJA glede na prometno omrežje

Mrliška vežica se nahaja ob stranski cesti naselja, ki jo poleg obiskovalcev vežice uporabljajo obiskovalci pokopališča in stanovalci stanovanjskih objektov.

LOKACIJA glede na pokopališče

Mrliška vežica je fizično del pokopališča, saj je del novega, razširjenega dela. Z njim si deli obzidje in peščeno pot, ki vodi do parkirišča za vežicami.

ORGANIZACIJA PROSTORA

SERVISNI DEL

Servisni del je sestavljen iz dveh servisnih dovoznih poti (vsaka za svojo vežico), obe potekata preko parkirišča za obzidjem vežic. Prostor servisa so locirani v stari vežici in v servisnem objektu ob 'silosu'. Servisno vozilo ima začasno parkirišče pri starejši vežici na južni strani, pri novi vežici pa ob severni strani.

JAVNI DEL

Površine, namenjene javnosti so poslovilna ploščad s pergolo in nadstrešnico ter nekaj klopni za počitek in pa dostopne poti. Dostop z javnega parkirišča, ki je za obzidjem vežice, se uporablja tudi za namene servisa.

PROSTORSKI OKVIR

Ureditveni prostor mrliške vežice je deloma ograjen – z visokim betonskim zidom je ločen od parkirišča. V zidu so trije izpusti – dva za servisni dovoz in eden za dostop javnosti – pešcev. Od novega, še neuporabljenega dela pokopališča je deloma ločen z nizkim betonskim zidom, preraščenim z vzpenjavko. Na severu, proti kmetijskim površinam, je srednjevisoka strižena živa meja, južni del pa omejuje visoka strižena živa meja.

DOSTOPI IN VHODI

Dostopi do mrliških vežic so:

- glavna dostopna pot (asfaltirana za pešce in pogrebna vozila), ki poteka s parkirišča za zidom vežic,
- stranska dostopna pot, ki se je namenjena servisnemu objektu,
- ostale dostopne poti, ki potekajo od cerkve preko pokopališča in so namenjene samo pešcem.

Parkirišče za obiskovalce mrliških vežic je urejeno za visokim betonskim zidom mrliških vežic. V zidu so trije izpusti, ki so poudarjeni tudi z vrati. Struktura talne površine se na območju vežic spremeni iz asfaltirane dovozne poti in peščenih poti pokopališča v kombinacijo tlakovane, asfaltirane in peščene površine.

Vstopne točke so definirane le pri poteh, ki potekajo s parkirišča za vežico, in sicer z izpusti v zidu in vrati. Ostali dostopi niso jasno definirani, razen s spremembo talne površine. Drugih znamenj, da se vstopa na svečano območje, ni. Prihod do vežice je direkten, plastenja prostora z vegetacijo ali grajenimi objekti ni.

Slika 10: Glavna dostopna pot je označena z vrati, poleg je dostop za pešce.

Slika 11: Stranski dostop do novega servisnega objekta.

GIBANJE LJUDI

Prostor vežic je razdeljen na 'zasebno' in javno. 'Zasebni' prostor je prostor pod nadstreškom vsake vežice in v objektih, namenjen udeležencem pogreba in žalovalcem. Tudi podolžno oblikovana poslovilna ploščad, ki je locirana med obema vežicama je bolj zasebna kot javna, saj se na njej zbirajo večinoma le udeleženci pogreba. Naključni mimoidoči in obiskovalci pokopališča uporabljajo glavno dostopno pot ob stari vežici, ki povezuje pokopališče in parkirišče.

POVEZANOST Z OSTALIMI POGREBNIMI LOKACIJAMI

ORGANIZACIJA POKOPA

Obred ob vežici se vrši na ploščadi ali pod nadstreškom. V primeru cerkvenega pogreba sprevod krene preko pokopališča do cerkve. Krajevna posebnost je pri pogrebu gasilcev, kjer pogrebni sprevod krene najprej do gasilskega doma, nato pa v cerkev. Po opravljenem obredu se sprevod odpravi po isti poti na pokopališče do groba. Če se vrši civilni pogreb, gre sprevod po končanem obredu ob mrliški vežici direktno do groba, kjer se pogrebne slovesnosti tudi zaključijo.

OBRED OB VEŽICI

Obred ob vežici se začne v notranjosti objekta, pri bedenju svojcev ob pokojniku in sprejemanju žalovalcev. Akt pogreba se vrši ali pod nadstreškom ali na ploščadi ob vežici. Na ploščadi se nato formira pogrebni sprevod, ki krene ali v cerkev ali na pokopališče.

ZNAČILNOSTI OBJEKTOV

Stara mrliška vežica je bila zgrajena leta 1985, nova vežica s servisnim objektom pa leta 1999. Vežici sta arhitekturno zelo različni, nova vežica izstopa zaradi valjaste oblike in svetlega lesa. Servisni objekt je skoraj neopazen, ker je lociran za izstopajočo novo vežico.

Javni del:

- predprostor vsake mrliške vežice, ki je pod nadstreškom,
- sanitarije za obiskovalce (odprte ob ležanju pokojnika) v servisnem objektu.

Poslovilni del:

- 2 mrliški celici, ena v novem in ena v starem objektu, celica v starem objektu ima s stekleno steno ločen prostor za pokojnika in svojce.

Intimni del:

- čajna kuhinja za svojce v servisnem objektu.

Servisni del:

- v servisnem objektu ter v stari mrliški vežici, kjer se shranjujejo potrebščine, ki se uporabljajo pri pogrebu.

Stari objekt je klasično zasnovan, s poudarjenim dvignjenim nadstreškom, ki se strmo spušča. Prednja stran vežice, kjer je vhod v mrliško celico, je v celoti iz zatemnjenega stekla. Poudarjena je s tremi belimi stebri. Simboličnih ornamentov ni.

Novi objekt je pokončne valjaste oblike, dviga se skozi podaljšan nadstrešek servisnega objekta. Uporabljeni materiali so les, pločevina za streho in steklo za veliko okno na vrhu valja, medtem ko je servisni objekt klasično zidan. Simboličnih ornamentov ni.

Po besedah sedanjega župnika spomeniško varstvo ni dalo soglasja za novo vežico.

Slika 12: Stari in novi objekt mrliških vežic, med njima ploščad in nadstrešek.

Slika 13: Osrednja ploščad med mrliškima vežicama, kjer je pergola, vaško drevo – lipa in nadstrešek.

UREDITEV OKOLICE

Ploščad med obema vežicama je peščena, zamejujejo jo tlakovane in asfaltirane poti. Ob betonskem zidu je lesena pergola, ki je preraščena s srobotom. Ob starem objektu je zasajeno tipično slovensko vaško drevo – lipa. Nadstrešek je lociran ob obzidju, po katerem pleza navadna divja trta. Pred kompleksom mrliških vežic je visoka živa meja iz kleka, na severni strani pa živa meja iz gabra.

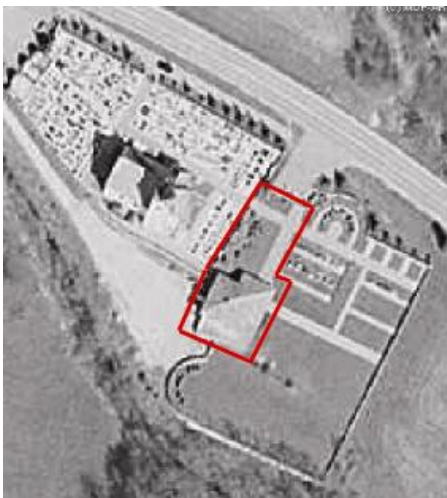
Preglednica 1: Uporabljene rastlinske vrste in njihove značilnosti – Dol.

Rastlinska vrsta	Habitus	Vloga v nasadu	Pojavnost
<i>Carpinus betulus</i> .	grm	spremljajoča	srednjevisoka strižena živa meja
<i>Clematis</i> sp.	vzpenjavka	spremljajoča	vzpenjavka po pergoli
<i>Parthenocissus quinquefolia</i>	vzpenjavka	spremljajoča	vzpenjavka po zidu
<i>Thuja occidentalis</i>	grm	spremljajoča	visoka strižena živa meja
<i>Tilia</i> sp.	drevo	vodilna	soliter

5.4.2 Župnija sv. Helena – Dolsko, mrliška vežica pri pokopališču in podružniški cerkvi sv. Agate

SPLOŠNI OPIS

Mrliška vežica je locirana na novem, razširjenem delu pokopališča, ob starem pokopališču in podružnični cerkvi sv. Agate, ki je pravzaprav pokopališka kapela, vpisana v register kulturne dediščine (Register,... 2005). Celoten cerkveno-pokopališki sklop se nahaja vzhodno izven naselja Dolsko (oddaljenost pribl. 1 km). Do objekta vodi več pešpoti, servisni dostop je z njegove zadnje strani. Okolica objekta je večinoma zatravljena ter zasajena z različno drevnino.

Slika 14: Tlorisni posnetek cerkvenega in pokopališkega sklopa v Dolskem z označenim prostorom mrliške vežice.

Slika 15: Mrliška vežica je del novega pokopališča, kjer je še malo grobov. Sčasoma bo vežica postala njegovo središče.

UMESTITEV V PROSTOR

TEREN

Mrliška vežica je locirana na ravnini, ob vznožju hriba in potoku.

LOKACIJA glede na naselje

Mrliška vežica se nahaja vzhodno izven naselja, celoten pokopališki sklop obdajajo kmetijske površine in gozd.

LOKACIJA glede na prometno omrežje

Mrliška vežica se nahaja ob glavni cesti Ljubljana – Litija.

LOKACIJA glede na pokopališče

Mrliška vežica je del novega, razširjenega dela pokopališča. S starim pokopališčem je povezana preko dveh dostopnih poti in pokopališkim zidom.

ORGANIZACIJA PROSTORA

SERVISNI DEL

Servisni del je sestavljen iz dveh servisnih dovoznih poti, ena poteka čez novo pokopališče in je namenjena dostavi umrlega v vežico. Druga dovozna pot je namenjena ostalim servisnim dejavnostim in poteka ob cerkvenem obzidju do garaže objekta, kjer je tudi interno parkirišče.

JAVNI DEL

Javni del je prostor pod nadstreškom vežice, ki je razmeroma velik in služi tudi za zbiranje ljudi. Tu so tudi klopi in smetnjaki.

PROSTORSKI OKVIR

Ureditveni prostor mrliške vežice je deloma ograjen – z betonskim zidom in nasadom je ločen od starega dela pokopališča. Od novih grobnih polj ga ločuje nizka strižena živa meja.

DOSTOPI IN VHODI

Dostopi do mrliških vežic so:

- glavna dostopna pot (tlakovana, za pešce in servisni dostop), ki poteka z manjšega parkirišča pred novim delom pokopališča,
- stranska dostopna pot, ki preko stopnic povezuje interno parkirišče,
- ostale dostopne poti, ki potekajo od cerkve preko pokopališča in so namenjene samo pešcem.

Glavno parkirišče celotnega kompleksa se nahaja ob zahodnem zidu pokopališča. Manjše parkirišče za obiskovalce mrliških vežic je urejeno pred vhodnim portalom na novo pokopališče. Struktura talne površine se spremeni iz asfaltirane dovozne poti in peščenih poti pokopališča v tlakovano površino.

Vstopne točke so različno definirane: glavni dostop z vhodnim portalom, stranski pokopališki dostopi s spremembo talne strukture in izpustom v zidu, dostop z internega parkirišča pa s stopnicami. Dostop do vežic je direkten, brez plastenja prostora.

GIBANJE LJUDI

Prostor vežic je razdeljen na 'zasebno' in javno. 'Zasebni' prostor je prostor pod nadstreškom vežice in v objektu, namenjen udeležencem pogreba in žalovalcem. Naključnim mimoidočim in obiskovalcem pokopališča ni potrebno v nobenem primeru prečkati 'zasebnega' prostora vežic.

POVEZANOST Z OSTALIMI POGREBNIMI LOKACIJAMI

ORGANIZACIJA POKOPA

Obred ob vežici se vrši pod nadstreškom V primeru cerkvenega pogreba sprevod krene preko pokopališča do cerkve. Po opravljenem obredu se sprevod odpravi po isti poti na pokopališče do groba. Če se vrši civilni pogreb, gre sprevod po končanem obredu ob

mrliški vežici direktno do groba na pokopališču, kjer se pogrebne slovesnosti tudi zaključijo.

OBRED OB VEŽICI

Obred ob vežici se začne v notranjosti objekta, pri bedenju svojcev ob pokojniku in sprejemanju žalovalcev. Akt pogreba se vrši pod nadstreškom vežice. Na ploščadi se nato formira pogrebni sprevod, ki krene ali v cerkev ali na pokopališče.

ZNAČILNOSTI OBJEKTA

Mrliška vežica je bila zgrajena leta 1980.

Javni del:

- predprostor mrliške vežice, ki je pod nadstreškom,
- sanitarije za obiskovalce (odprte ob ležanju pokojnika).

Poslovilni del:

- 1 mrliška celica, prostor za pokojnika in svojce ni ločen.

Intimni del:

- čajna kuhinja za svojce.

Servisni del:

- prostor za orodje in potrebščine, ki se uporabljajo pri pogrebu,
- garaža.

Objekt je klasično zasnovan, s podaljšanim nadstreškom na valjastih podpornikih. Vrata v mrliško celico so zastekljena, celica ima dvoje velikih oken. Ob objektu je več klopi in smetnjakov. Poskrbljeno je za osvetlitev in ozvočenje. Simboličnih ornamentov na arhitekturi ni.

Slika 16: Podaljšan nadstrešek klasično zasnovane mrliške vežice. V ozadju pokopališka kapela.

Slika 17: Stranska pot izpod nadstreška proti kapeli poteka ob skromni zasaditvi grmovnic.

UREDITEV OKOLICE

Ob glavni dostopni poti so na trati zasajene različne drevnine, večinoma iglavci. Od grobnih polj novega pokopališča je prostor ločen z nizko živo mejo iz pušpana.

Preglednica 2: Uporabljene rastlinske vrste in njihove značilnosti – Dolsko.

Rastlinska vrsta	Habitus	Vloga v nasadu	Pojavnost
<i>Picea abies</i>	drevo	spremljajoča	posamično v manjši gruči z drugimi vrstami
<i>Buxus sempervirens</i>	gram	spremljajoča	nizka živa meja
<i>Cornus alba</i>	gram	spremljajoča	posamično v manjši gruči z drugimi vrstami
<i>Juniperus x media</i> 'Pfitzeriana Glauca'	gram	spremljajoča	manjša gruča z drugimi vrstami
<i>Picea glauca</i> 'Conica'	gram	vodilna	redka gruča

5.4.3 Župnija Dob, mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkvi sv. Martina

SPLOŠNI OPIS

Mrliška vežica je umeščena ob pokopališče in župnijsko cerkev sv. Martina, ki sta oba vpisana v register kulturne dediščine (Register..., 2005). Pokopališki sklop se nahaja na robu naselja Dob. Glavni dostop do objekta je s parkirišča in servisne ceste. Ureditveni prostor mrliške vežice je od pokopališča ločen s pokopališkim zidom, od ceste pa s potezo vegetacije.

Slika 18: Tlorisni posnetek pokopališkega sklopa v Dobu z označenim prostorom mrliške vežice.

Slika 19: Pogled preko zidu s pokopališča na mrliško vežico.

UMESTITEV V PROSTOR

TEREN

Mrliška vežica je umeščena na ravnino.

LOKACIJA glede na naselje

Mrliška vežica se nahaja na južnem obrobju naselja, ki je »gručasta ravninska vas ob cesti z cerkvijo sv. Martina na robu. Sedež pražupnije najmanj od leta 1296« (Register..., 2005).

LOKACIJA glede na prometno omrežje

Mrliška vežica je umeščena ob stransko cesto naselja.

LOKACIJA glede na pokopališče

Mrliška vežica je umeščena ob vzhodni strani pokopališča, s katerim je povezana s pokopališkim zidom.

ORGANIZACIJA PROSTORA

SERVISNI DEL

Servisni del je v vseh pogledih ločen od javnega dela. Servisna dovozna cesta poteka za potezo vegetacije in visokim zidom do servisnega dela objekta. Posebna cesta vodi do dveh zabojnikov za smeti, ki sta umeščena ob vežico in povezana s potjo do pokopališča.

JAVNI DEL

Javni del predstavlja klinasto oblikovana ploščad pred objektom, kjer so postavljene klopi in urejena okolica z gručastimi zasaditvami rastlin. Objekt vežice ima velik nadstrešek, ki je primeren za zadrževanje ljudi.

PROSTORSKI OKVIR

Ureditveni prostor vežice definirana visoka drevnina; od ceste je ločen s potezo dreves, od pokopališča s pokopališkim zidom, ob katerem so zasajeni iglavci in izstopajoč listavec. Od kmetijske krajine na jugu je prostor ločen s potezo visokih iglavcev. Servisni del je od javnega ločen z zasaditvijo drevnine.

DOSTOPI IN VHODI

Dostopi do mrliške vežice so:

- dve servisni dovozni poti, ki sta asfaltirani in namenjeni izključno servisu,
- glavna dostopna pot za pešce, ki poteka s parkirišča do vežice in pokopališča,
- stranska dostopna pot za pešce, ki poteka s ceste naselja do vežice.

Parkirišče za vežico se nahaja ob njeni vzhodni stranici, ob pokopališkem zidu. Do poslovilne ploščadi vodi široka pešpot, ob pokopališkem zidu pa ožja pešpot povezuje parkirišče s pokopališčem. Parkirišče je asfaltirano, medtem ko so utrjene površine okolice mrliške vežice tlakovane. Dostop do vežice je direkten, brez plastenja prostora.

Glavna vstopna točka s parkirišča je definirana s spremembo tlaka in zasajenimi koriti. Ob stranskem dostopu s ceste je zgostitev vegetacije. Dostop do pokopališča pa je poudarjen z vrati v pokopališkem zidu.

GIBANJE LJUDI

Prostor vežic je razdeljen na 'zasebno' in javno. 'Zasebni' prostor je prostor pod nadstreškom vežice in v objektu, namenjen udeležencem pogreba in žalovalcem. Javnega značaja je pot med parkiriščem in pokopališčem ter zabojniki za smeti in pokopališčem. Obiskovalci za prehod večinoma ne uporabljajo poslovilne ploščadi.

POVEZANOST Z OSTALIMI POGREBNIMI LOKACIJAMI

ORGANIZACIJA POKOPA

Obred ob vežici se vrši pod nadstreškom. V primeru cerkvenega pogreba sprevod krene čez pokopališče do cerkve. Po opravljenem obredu se sprevod odpravi po isti poti na pokopališče do groba. Če se vrši civilni pogreb, gre sprevod po končanem obredu ob

mrliški vežici direktno do groba na pokopališču, kjer se pogrebne slovesnosti tudi zaključijo.

OBRED OB VEŽICI

Obred ob vežici se začne v notranjosti objekta, pri bedenju svojcev ob pokojniku in sprejemanju žalovalcev. Akt pogreba se vrši pod nadstreškom vežice. Na ploščadi se nato formira pogrebni sprevod, ki krene ali v cerkev ali na pokopališče.

ZNAČILNOSTI OBJEKTA

Objekt je bil zgrajen leta 1985, na prostoru nekdanje mrtvašnice.

Javni del:

- predprostor mrliške vežice, ki je pod nadstreškom,
- sanitarije za obiskovalce (odprte ob ležanju pokojnika).

Poslovilni del:

- 2 mrliški celici, prostor za pokojnika je od prostora za svojce ločen s stekleno pregrado.

Intimni del:

- čajna kuhinja.

Servisni del:

- prostor za orodje in potrebščine, ki se uporabljajo pri pogrebu.

Objekt je sestavljen iz treh delov: osrednjega pravokotnega kubusa z glavnimi prostori, prizidka, kjer je čajna kuhinja ter piramidastega nadstreška na valjastih podpornikih. Vrata v mrliški celici so lesena, z abstrahiranim vzorcem keliha. Med njima je steber, na kateremu je križ. Ob objektu je več klopi in smetnjakov. Poskrbljeno je za osvetlitev in ozvočenje.

Slika 20: Glavna dostopna točka s parkirišča do mrliške vežice z izstopajočim piramidnim nadstreškom.

Slika 21: Krščanski simboli na arhitekturi: križ in abstrahiran kelih (čaša) na vratih v mrliške celice.

UREDITEV OKOLICE

Ob glavni cesti in proti parkirišču so v ravni črti zasajene omorike, na trati pred njimi pa magnolija in dve drevesi javorja. Ob poti, ki poteka ob zidu pokopališča, rastejo omorike in izstopajoči tulipanovec. Na osrednji trati pred objektom je več gruč grmovnic (medvejka, pacipresa) ter posamična drevesa. Ob zidu, ki ločuje servisni del od 'uradnega', so zasajene različne drevnine: brogovita, češmin, ognjeni trn, bor, brin. Na trati južno od objekta je prostorastoča živa meja iz različnih iglavcev. Okolica je zgledno urejena in vzdrževana, čeprav so rastlinske vrste izbrane precej naključno.

Preglednica 3: Uporabljene rastlinske vrste in njihove značilnosti – Dob.

Rastlinska vrsta	Habitus	Vloga v nasadu	Pojavnost
<i>Acer saccharinum</i>	drevo	vodilna	soliter
<i>Berberis thunbergii</i>	gram	spremljajoča	v manjši gruč z drugimi vrstami
<i>Chamaecyparis lawsoniana</i>	gram	spremljajoča	prostorastoča živa meja
<i>Chamaecyparis lawsoniana</i> 'Columnaris'	gram	prehodna	soliter
<i>Chamaecyparis lawsoniana</i> 'Lane'	gram	spremljajoča	manjša gruča
<i>Cotoneaster dammeri</i>	gram	spremljajoča	manjša gruča z drugimi vrstami
<i>Forsythia x intermedia</i>	gram	spremljajoča	manjša gruča
<i>Juniperus communis</i> (sorta)	gram	spremljajoča	v manjši gruč z drugimi vrstami
<i>Juniperus x media</i> 'Pfitzeriana Glauca'	gram	spremljajoča	v manjši gruč z drugimi vrstami
<i>Larix decidua</i>	drevo	spremljajoča	manjša gruča
<i>Liriodendron tulipifera</i>	drevo	vodilna	soliter
<i>Magnolia</i> sp.	gram	spremljajoča	solitaren gram
<i>Picea omorika</i>	drevo	spremljajoča	linijsko ob zidu in cesti
<i>Pinus ponderosa</i>	gram	spremljajoča	soliter
<i>Pinus</i> sp.	drevo	spremljajoča	v manjši gruč z drugimi vrstami
<i>Pinus sylvestris</i>	drevo	spremljajoča	soliter
<i>Prunus cerasifera</i> 'Nigra'	drevo	spremljajoča	soliter
<i>Pyracantha coccinea</i>	gram	spremljajoča	soliter
<i>Rhododendron</i> sp.	gram	spremljajoča	v manjši gruč z drugimi vrstami
<i>Sophora japonica</i>	drevo	spremljajoča	v gruč z grmovnicami
<i>Spiraea</i> sp.	gram	spremljajoča	v manjši gruč z drugimi vrstami
<i>Taxus x media</i>	gram	spremljajoča	manjša gruča z drugimi vrstami
<i>Tilia</i> sp.	drevo	spremljajoča	linijsko ob servisni cesti
<i>Tsuga canadensis</i>	drevo	spremljajoča	soliter
<i>Viburnum x bodnantense</i>	gram	spremljajoča	manjša gruča z drugimi vrstami

5.4.4 Župnija Domžale, mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkvi Marijinega vnebovzetja

SPLOŠNI OPIS

Objekt mrliške vežice je lociran na ravnini pri novem pokopališču. Župnijska cerkev Marijinega vnebovzetja se nahaja na edini vzpetini v Domžalah, na Goričici, kjer je tudi staro pokopališče (oddaljenost od mrliške vežice je približno 200 m). Cerkev in staro pokopališče sta v registru nepremične kulturne dediščine (Register..., 2005).

Slika 22: Tlorisni posnetek pokopališkega sklopa v Domžalah z označenim prostorom mrliške vežice.

Slika 23: Glavna dostopna cesta do poslovalne ploščadi in mrliške vežice z okvirom drevnine.

UMESTITEV V PROSTOR

TEREN

Mrliška vežica je locirana na ravnini.

LOKACIJA glede na naselje

Mrliška vežica se nahaja izven prepoznavnega strnjenegega robu naselja, na prehodu naselja v kmetijske površine (večinoma travniki in polja).

LOKACIJA glede na prometno omrežje

Mrliška vežica se nahaja ob stranski cesti, ki jo poleg obiskovalcev vežice uporabljajo obiskovalci pokopališča, enega stanovanjskega objekta in kmetijska vozila. Vzporedno s stransko cesto poteka tudi železniška proga, povezava Ljubljana – Domžale – Kamnik. Večinoma vozijo potniški vlaki, ob delavniki najmanj 2 na uro, kar predstavlja pogosto obremenitev s hrupom. Še večji problem je dejstvo, da pogrebna pot do cerkve na griču poteka čez železniške tire in zapornice, ki so spuščene ob vožnji vlaka. V tem primeru se pogrebni sprevod razdeli na dva dela, ob tem pa ne gre zanemariti ogrožene varnosti pogrebcev.

Slika 24: Frekventna železniška povezava preseka spredovno pot med mrliškimi vežicami in cerkvijo.

Slika 25: Pogled s starega pokopališča na eminentni lokaciji na mrliško vežico in njeno okolico.

LOKACIJA glede na pokopališče

Mrliška vežica se nahaja ob novem pokopališču, s katerim je neposredno povezana s pogrebno potjo. Na starem pokopališču, ki leži na vzpetini ob župnijski cerkvi, je tudi dovoljeno pokopavanje, zato je mrliška vežica navezana tudi na to pokopališče. Povezava je prekinjena z železniško progo, dostop je otežen tudi zaradi strme poti na vzpetino.

ORGANIZACIJA PROSTORA

SERVISNI DEL

Servisni del je sestavljen iz servisne dovozne poti in prostorov servisa v objektu. Servisno vozilo ima začasno parkirišče na zadnji strani objekta, kjer je vhod v servisne prostore.

JAVNI DEL

Javnosti namenjene površine so krožno oblikovana poslovilna ploščad s klopmi za počitek ter dostopne poti. Glavna dostopna cesta, ki se odcepi od stranske ceste naselja, se uporablja tudi za namene servisa. Ostale dostopne poti, ki povezujejo mrliško vežico z drevoredom in novim delom pokopališča, so namenjen izključno javnosti.

PROSTORSKI OKVIR

Ureditveni prostor mrliške vežice je neograjen, vendar je prostor vseeno definiran z drevnino – odraslimi drevesi, ki obdajajo objekt, poslovilno ploščad in vse dostopne poti. Prostorski okvir je zračen, prehoden in spreminjajoč se z letnimi časi.

DOSTOPI IN VHODI

Dostopa do mrliških vežic sta:

- glavna dostopna pot (peščena cesta za pešce, kolesarje in pogrebna vozila), ki se odcepi od asfaltirane ceste, ki vodi do novega pokopališča,
- stranska dostopna pot, ki se odcepi s pogrebne poti, uokvirjene z brezovim drevoredom in je namenjena pešcem in kolesarjem.

Parkirišče za obiskovalce mrliških vežic je urejeno v sklopu novega pokopališča in dostopno preko pogrebne poti.

Slika 26: Glavna dostopna cesta je označena z zapornico in tablo, ki prepoveduje ves promet, razen pogrebnih vozil.

Slika 27: Na poteh, ki so namenjene pešcem in kolesarjem, so postavljeni betonski stebrički. Pogrebno pot označuje tudi posebna tabla.

Vstopne točke so definirane z zgostitvijo vegetacije in začetkom drevoreda (pogrebna pot). Vse pohodne površine okoli mrliške vežice so peščene, kar jih loči od ostalih. Drugih znamenj, da se vstopa na svečano območje, ni. Prihod do vežice je direkten, plastenje prostora se pojavi le ob vstopnih točkah, kjer se zgosti vegetacija.

GIBANJE LJUDI

Prostor vežic je razdeljen na 'zasebno' in javno. 'Zasebni' prostor je prostor pod nadstreškom in v samem objektu. Delitev od javnega predstavljajo stopnice objekta, ki ga nivojsko ločijo od poslovnih ploščadi. Tu prehajajo ljudje, ki so obiskovalci vežic, obiskovalci pokopališča ali sprehajalci (naključni mimoidoči). Ploščad je prehodna cona, daljše zadrževanje ljudi je omogočeno s klopmi, ki so razporejene ob robu.

POVEZANOST Z OSTALIMI POGREBNIMI LOKACIJAMI

ORGANIZACIJA POKOPA

Obred ob vežici se vrši na ploščadi ali pod nadstreškom. V primeru cerkvenega pogreba sprevod krene po stranski cesti naselja preko železniških tirov in klančini do cerkve. Po opravljenem obredu se sprevod odpravi po isti poti nazaj in uporabi pogrebno pot pod brezovim drevoredom, ki vodi do novega pokopališča. V primeru, da je pokop na starem pokopališču, ta pot odpade. Če se vrši civilni pogreb, se sprevod po končanem obredu ob mrliški vežici odpravi ali na staro pokopališče na griču ali na novo pokopališče po že opisani pogrebni poti.

OBRED OB VEŽICI

Obred ob vežici se začne v notranjosti objekta, pri bedenju svojcev ob pokojniku in sprejemanju žalovalcev. Akt pogreba se vrši ali pod nadstreškom vežice ali na ploščadi pred vežico. Na ploščadi se nato formira pogrebni sprevod, ki krene ali v cerkev ali na pokopališče.

ZNAČILNOSTI OBJEKTA

Mrliška vežica je bila zgrajena leta 1963, prenovljena pa novembra 2006.

Javni del:

- predprostor, ki je od ploščadi nivojsko ločen s stopnicami in je pod nadstreškom,
- sanitarije za obiskovalce, ki se nahajajo na zadnji strani objekta in so po prenovi dostopne tudi invalidom (odprte ob ležanju pokojnika).

Poslovilni del:

- 3 mrliške celice, vsaka ima ločen prostor za pokojnika in svojce, ločena sta s stekleno steno.

Servisni del:

- prostor za shranjevanje orodja in potrebščin, ki se uporabljajo pri pogrebu

V Domžalah že nekaj let razmišljajo o novih mrliških vežicah ob osrednjem pokopališču, a doslej še noben projekt ni dobil podpore. Zato so lani znova objavili natečaj in izbrali tri idejne zasnove ureditve poslovilnih objektov. »Vse tri so temeljile na rušenju obstoječih objektov in postavitvi novih. Po temeljitem premisleku pa smo ugotovili, da bi bilo bolje obnoviti sedanje, jim morda dozidati prostor za vzdrževalce in čajno kuhinjo, saj za domžalske potrebe tri obstoječe vežice zadostujejo. Manjkajo jim dodatni prostori, nadstrešek in primernejša zunanja ureditev okolice,« je povedal načelnik oddelka za komunalne zadeve Iztok Obreza (Vežice..., 2007).

Objekt je zasnovan polkrožno, notranji del je poslovilen in se odpira proti ploščadi. Nadstrešek je podprt s stebri, vrata v posamezne vežice so lesena. Na stenah so ornamenti – ženske žalujoče figure, ki se ozirajo k vratom vežic. Poudarek objekta je kupola, ki se dviga nad centrom objekta, na vrhu ima konico (brez religioznega znamenja).

Slika 28: Objekt mrliške vežice s prizidanim dostopom za invalide ob strani.

Slika 29: Okolica mrliške vežice je oblikovana z drevjem, vodilno vlogo ima breza z značilno 'žalujočo' krošnjo.

UREDITEV OKOLICE

Osrednja peščena površina pred objektom je uokvirjena s trato, kjer je različna drevnina – igličastim drevjem, ki številčno prevladuje in listopadnim drevjem in grmovnicami. Ozadje objektu dajejo navadni oreh in krilati oreškar. Glavna dostopna pot je nakazana z brezovim

drevedom in gručo pacipres. Brezov dreved je tudi ob asfaltirani cesti, po kateri potekajo pogrebni sprevodi in vodi do novega pokopališča.

Preglednica 4: Uporabljene rastlinske vrste in njihove značilnosti – Domžale.

Rastlinska vrsta	Habitus	Vloga v nasadu	Pojavnost
<i>Betula pendula</i>	drevo	vodilna	redke gruče, dreved
<i>Chamaecyparis lawsoniana</i>	drevo	vodilna	manjše sklenjene skupine
<i>Cryptomeria japonica</i>	drevo	spremljajoča	manjša gruča z drugimi vrstami
<i>Forsythia x intermedia</i>	grm	prehodna	manjše sklenjene gruče
<i>Hedera helix</i>	vzpenjavka	prehodna	vzpenjavka , pokrovnica pod drevjem
<i>Juglans regia</i>	drevo	vodilna	uokvirjanje, ozadje arhitekturi
<i>Larix decidua</i>	drevo	spremljajoča	manjša gruča z drugimi vrstami
<i>Pterocarya fraxinifolia</i>	drevo	spremljajoča	uokvirjanje, ozadje arhitekturi
<i>Tilia</i> sp.	drevo	spremljajoča	manjše sklenjene skupine

5.4.5 Župnija Homec, mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkvi Marijinega rojstva

SPLOŠNI OPIS

Objekt mrliške vežice pripada pokopališču, ki se nahaja na vrhu Homškega hriba ob cerkvi Marijinega rojstva. Oba objekta spadata v register kulturne dediščine (Register..., 2005). Mrliška vežica je s pokopališčem in cerkvijo povezana s strmo pogrebno potjo, dolgo približno 200 m. Posebnost te mrliške vežice je, da je umeščena v naravni gozd.

Slika 30: Vrh Homškega hriba s cerkvijo in pokopališčem. Prostor mrliške vežice v gozdu je označen.

Slika 31: Mrliška vežica v gozdnem okviru je nenavadno, vendar zanimivo umeščena.

UMESTITEV V PROSTOR

TEREN

Mrliška vežica je umeščena na pobočju Homškega hriba.

LOKACIJA glede na naselje

Mrliška vežica se nahaja na severozahodu, izven naselja Homec.

LOKACIJA glede na prometno omrežje

Mrliška vežica je umeščena ob stransko cesto naselja, ki poteka do cerkve in pokopališča na vrhu hriba.

LOKACIJA glede na pokopališče

Mrliška vežica je ločena od pokopališča, povezava je strma sprevodna pot dolžine približno 200 metrov.

ORGANIZACIJA PROSTORA

SERVISNI DEL

Servisni del predstavlja dovozna pot in obračališče za servisno vozilo za objektom vežice. Tam so tudi servisni prostori objekta.

JAVNI DEL

Površine, namenjene javnosti so dostopna cesta (ki je uporabljena tudi kot servisna pot) in pot do objekta, kjer se pod velikim nadstreškom nahajata mrliški celici. Pod nadstreškom je tudi poslovilna ploščad, ki je primerna za zadrževanje ljudi.

PROSTORSKI OKVIR

Ureditveni prostor vežice definirana gozd, ki ga obdaja z vseh strani razen s prednje. Tu se prostor zaključi s potezo drevnine in »historično zidano kapelo zaprtega tipa s kupolo (1900). V notranjščini je mavčni kip Srca Jezusovega.« (Register..., 2005).

DOSTOPI IN VHODI

Dostopi do mrliške vežice so:

- dostopna cesta, ki vodi do servisnih delov objekta in od katere se odcepi pešpot do poslovilne ploščadi pod nadstreškom vežice,
- gozdne poti, ki potekajo po pobočju hriba skozi gozd.

Ob strani vežice se nahaja peščeno parkirišče, ki je hkrati dovozna cesta. Pešpot do poslovilne ploščadi je prav tako peščena in se rahlo vzpne do objekta. Ob stiku poti in tlakovane ploščadi so zasajene grmovnice. Dostop do vežice je direkten, brez plastenja prostora.

GIBANJE LJUDI

Mrliška vežica je precej oddaljena od cerkve in pokopališča, zato celoten ureditveni prostor lahko smatramo za 'zasebni' prostor. To pomeni objekt vežice, parkirišče in dostopno cesto, ki jih uporabljajo izključno obiskovalci vežic – žalujoči in udeleženci pogreba.

POVEZANOST Z OSTALIMI POGREBNIMI LOKACIJAMI

ORGANIZACIJA POKOPA

Obred ob vežici se vrši pod nadstreškom, kjer je v tem primeru tudi poslovilna ploščad. V primeru cerkvenega pogreba spreved krene do cerkve, ki je na vrhu hriba. Po opravljenem obredu se spreved odpravi na pokopališče, ki obdaja cerkev z vseh strani. Če se vrši civilni pogreb, gre spreved po končanem obredu ob mrliški vežici direktno do groba na pokopališču, kjer se pogrebne slovesnosti tudi zaključijo.

OBRED OB VEŽICI

Obred ob vežici se začne v notranjosti objekta, pri bedenju svojcev ob pokojniku in sprejemanju žalovalcev. Akt pogreba se vrši pod nadstreškom vežice, kjer se formira pogrebni spreved, ki krene ali v cerkev ali na pokopališče.

ZNAČILNOSTI OBJEKTA

Javni del:

- predprostor mrliške vežice, ki je pod nadstreškom in je hkrati poslovilna ploščad,
- sanitarije za obiskovalce (odprte ob ležanju pokojnika)

Poslovilni del:

- 2 mrliški celici, prostor za pokojnika je od prostora za svojce ločen s stekleno pregrado.

Servisni del:

- prostor za orodje in potrebščine, ki se uporabljajo pri pogrebu .

Objekt sestavljajo velika streha pod katero so trije samostojni kubusi – 2 mrliški celici in v ozadju servisni objekt s sanitarijami. Vhod v mrliški celici je v celoti iz stekla, na zunanjih stenah so linijsko razporejena lesena držala za vence. Z nadstreška so obešene velike luči. Poslovilna ploščad je tlakovana s svetlečimi rjavimi ploščicami. Simboličnih ornamentov ni.

Objekt je zanemarjen in nevzdrževan, saj je polomljenih veliko ploščic, odlomljene so kljuke in držala za vence. V eni od mrliških celic je skladišče za pogrebne potrebščine.

Slika 32: Velika in visoka streha vežice ustvarja intimni prostor.

Slika 33: Kapelica označuje dostop do vežice.

Slika 34: Zaključki strehe so eden od zanimivih detajlov.

UREDITEV OKOLICE

Pred objektom se razprostira večja travnata površina, ki jo zamejujejo v linijo posajene navadne smreke in kapelica. Ob objektu je zasajen češmin, na brežini vzhodno od objekta sta dve večji tisi. Pomemben del 'zasaditve' je naravni gozd, kamor je mrliška vežica umeščena. Okvirja celoten prostor in ima vodilno vlogo v nasadu. Vrst, ki uspevajo v gozdu, ne upoštevam, ker spadajo pod naravno rastje in ne javni nasad.

Preglednica 5: Uporabljene rastlinske vrste in njihove značilnosti – Homec.

Rastlinska vrsta	Habitus	Vloga v nasadu	Pojavnost
<i>Berberis thunbergii</i>	grm	spremljajoča	soliter na trati
<i>Picea abies</i>	drevo	spremljajoča	živa meja iz dreves
<i>Taxus baccata</i>	grm	spremljajoča	manjša gruča

5.4.6 župnija Ihan; mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkvi sv. Jurija v Ihanu

SPLOŠNI OPIS

Mrliška vežica je umeščena med starim in novim pokopališčem. Staro pokopališče in cerkev sv. Jurija spadata v register kulturne dediščine (Register..., 2005). Do objekta vodi več pešpoti, ki se vzpenjajo po pobočju do vežice.

Slika 35: Tlorisni posnetek pokopališkega sklopa z označenim prostorom vežic.

Slika 36: Celoten pokopališki sklop, umeščen na pobočje hriba Tabor (Župnija..., 2007).

UMESTITEV V PROSTOR

TEREN

Mrliška vežica je umeščena na pobočje hriba Tabor.

LOKACIJA glede na naselje

Mrliška vežica se nahaja severovzhodno izven naselja, celoten pokopališki sklop obdajajo kmetijske površine in gozd.

LOKACIJA glede na prometno omrežje

Mrliška vežica se nahaja ob stranski cesti naselja.

LOKACIJA glede na pokopališče

Mrliška vežica je umeščena med staro in novo pokopališče. Od starega je ločena s cesto, od novega pa z naklonom terena in zasaditvijo.

ORGANIZACIJA PROSTORA

SERVISNI DEL

Servisni del predstavlja servisna dovozna pot preko ploščadi pred vežico in servisni prostori, ki so v objektu. Začasno parkirišče je ob objektu vežice.

JAVNI DEL

Javni del predstavlja ovalno oblikovana ploščad pred vežico in dostopne poti, ki povezujejo parkirišča ob vznožju hriba z novim in višje ležečim starim pokopališčem.

PROSTORSKI OKVIR

Prostorski okvir mrliške vežice je definiran z drevnino, ki uokvirja zadnji in stranski del objekta. Proti novemu pokopališču je ločnica strm naklon, ki prehaja v teraso grobnega polja. Prostor prehaja preko osrednje ploščadi do starega pokopališča in cerkve.

DOSTOPI IN VHODI

Dostopi do mrliških vežic so:

- glavna dostopna pot, kjer se dovozna cesta združi s ploščadjo pred vežico (dovoljeno za servisna vozila in pešce),
- stranska dostopna pot, ki preko stopnic povezuje parkirišče ob vznožju hriba in ploščad pred vežico.

Glavno parkirišče celotnega kompleksa se nahaja ob vznožju hriba. Od tam vodijo pešpoti do mrliške vežice. Manjše parkirišče je tudi ob starem pokopališču in je bližje vežicam. Kljub temu sem opazila, da obiskovalci rajši uporabljajo spodnje parkirišče in se preko stopnišča vzpenjo do pokopališča. Struktura talne površine je na območju vežic asfalt z vgrajenimi tlakovci v rastrskem vzorcu, medtem ko je stranska dostopna pot peščena.

Vstopne točke so različno definirane: glavni dostop s kovinskimi preprekami za vozila, stranska pa s spremembo ravni – s stopnišča obiskovalec pride na veliko ravno površino ploščadi. Dostop do vežic po stranski poti je večplasten, saj se pot vzpenja in vijuga po terenu ter občasno zakrije pogled na vežico (tudi z gabrovimi grmi stožčaste oblike).

GIBANJE LJUDI

Prostor vežic je razdeljen na 'zasebno' in javno. 'Zasebni' prostor je prostor pod nadstreškom vežice in v objektu, namenjen udeležencem pogreba in žalovalcem. Naključni mimoidoči in obiskovalci pokopališča pa uporabljajo 'javno' ploščad.

POVEZANOST Z OSTALIMI POGREBNIMI LOKACIJAMI

ORGANIZACIJA POKOPA

Obred ob vežici se vrši pod nadstreškom V primeru cerkvenega pogreba spreved krene preko starega pokopališča do cerkve. Po opravljenem obredu se spreved odpravi po isti poti na pokopališče do groba. Če se vrši civilni pogreb, gre spreved po končanem obredu ob mrliški vežici direktno do groba na pokopališču, kjer se pogrebne slovesnosti tudi zaključijo.

OBRED OB VEŽICI

Obred ob vežici se začne v notranjosti objekta, pri bedenju svojcev ob pokojniku in sprejemanju žalovalcev. Akt pogreba se vrši pod nadstreškom vežice. Na ploščadi se nato formira pogrebni spreved, ki krene ali v cerkev ali na pokopališče.

ZNAČILNOSTI OBJEKTA

Mrliška vežica je bila zgrajena leta 1989, na prostoru, kjer je že leta 1874 stala mrtvašnica.

Javni del:

- predprostor mrliške vežice, ki je pod nadstreškom,
- sanitarije za obiskovalce (odprte ob ležanju pokojnika).

Poslovilni del:

- 3 mrliške celice, prostor za pokojnika in svojce je ločen s stekleno pregrado.

Intimni del:

- čajna kuhinja za svojce.

Servisni del:

- prostor za orodje in potrebščine, ki se uporabljajo pri pogrebu.

Objekt je klasično zasnovan, s podaljšanim nadstreškom na pravokotnih stebrih. Vrata v mrliške celice so zastekljena in zagnjena, stranski celici imata krožno okno. Poskrbljeno je za osvetlitev. Simbolični ornament je razpelo s figuro križanega.

Slika 37: Velika, ovalno zasnovana poslovilna ploščad se razprostira pred vežico; v ozadju pokrajina.

Slika 38: Stožčasti gabri označujejo pešpot do mrliške vežice.

UREDITEV OKOLICE

Ob stranski dostopni poti so v liniji zasajeni gabri. Objekt okvirjajo večinoma omorike ter breze, zasajene na trati. Na južni strani je strma brežina, ki je zasajena z omorikami, ognjeni trnom, večji del pa prekriva pokrovná panešpljica.

Preglednica 6: Uporabljene rastlinske vrste in njihove značilnosti – Ihan.

Rastlinska vrsta	Habitus	Vloga v nasadu	Pojavnost
<i>Betula pendula</i>	drevo	spremljajoča	manjše gručice z drugimi vrstami
<i>Carpinus betulus</i> 'Fastigiata'	drevo	vodilna	nesklenjen drevored ob poti
<i>Cotoneaster dammeri</i>	grm	spremljajoča	sklenjene gručice
<i>Picea omorika</i>	drevo	vodilna	manjše gručice, tudi z drugimi vrstami po celotnem prostoru okoli objekta
<i>Pyracantha coccinea</i>	grm	spremljajoča	gručice z drugimi vrstami

5.4.7 Župnija Radomlje, mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkvi sv. Marjete

SPLOŠNI OPIS

Mrliška vežica je umeščena ob pokopališče in župnijsko cerkev sv. Marjete, ki sta oba vpisana v register kulturne dediščine (Register..., 2005). Dostop do objekta je preko pokopališča (pešpot) in servisne ceste. Objekt je od cerkve ločen z visokim zidom, od kmetijske krajine in sosednjega stanovanjskega objekta pa z visoko drevnino.

Slika 39: Tlorisni posnetek pokopališkega sklopa z označenim prostorom vežic.

Slika 40: Mrliška vežica s poslovilno ploščadjo, v ozadju župnijska cerkev.

UMESTITEV V PROSTOR

TEREN

Mrliška vežica je umeščena na ravnino.

LOKACIJA glede na naselje

Mrliška vežica se nahaja na vzhodnem robu naselja Radomlje.

LOKACIJA glede na prometno omrežje

Mrliška vežica se nahaja ob dostopni cesti do sosednjega stanovanjskega objekta.

LOKACIJA glede na pokopališče

Mrliška vežica je umeščena za zid starega pokopališča, preko katerega se dostopa do vežice.

ORGANIZACIJA PROSTORA

SERVISNI DEL

Servisni del je predstavlja servisna dovozna cesta, ki poteka ob novem pokopališču do ploščadi pred vežico in servisni prostori, ki so v objektu. Začasno parkirišče je ob objektu vežice.

JAVNI DEL

Javni del predstavlja podolgovata ploščad pred objektom in nadstrešek vežice, kjer so postavljene klopi.

PROSTORSKI OKVIR

Prostorski okvir predstavlja betonski zid, ki prehaja v striženo živo mejo in ločuje pokopališki prostor od vežice. Od kmetijske krajine ločuje visoka drevnina. Na zadnji strani objekta je strm naklon, ki počasi prehaja v prostor naselja.

DOSTOPI IN VHODI

Dostopi do mrliške vežice so:

- servisna dovozna pot, ki je asfaltirana in namenjena vozilom,
- glavna dostopna pot za pešce, ki poteka s parkirišča preko novega pokopališča do vežice.

Parkirišče se nahaja pred novim pokopališčem, s katerim je povezano po celi dolžini. Tako je ustvarjenih več možnih pešpoti, glavna poteka čez vhodni portal pokopališča po široki peščeni poti do vežice. Struktura talne površine se spremeni, saj preide iz peščene pokopališke poti v tlakovano ploščad pred vežico. Dostop do vežic je direkten, saj je okolica vežice urejena zelo preprosto.

Vstopna točka je definirana z izpustom v srednjevisoki živi meji in s spremembo talne površine. Hkrati je tudi stičišče servisne dovozne poti in ploščadi, pa tudi prostor za zabojnik za smeti.

GIBANJE LJUDI

Prostor vežic je razdeljen na 'zasebno' in javno. 'Zasebni' prostor je prostor pod nadstreškom vežice in v objektu, namenjen udeležencem pogreba in žalovalcem. Ker je vežica umeščena na skrajni končni del pokopališča, ploščad ne predstavlja prehodne cone. Večinoma služi le za obiskovalce vežice in udeležence pogrebov.

POVEZANOST Z OSTALIMI POGREBNIMI LOKACIJAMI

ORGANIZACIJA POKOPA

Obred ob vežici se vrši pod nadstreškom V primeru cerkvenega pogreba spreved krene preko novega pokopališča do cerkve. Po opravljenem obredu se spreved odpravi po isti poti na pokopališče do groba. Če se vrši civilni pogreb, gre spreved po končanem obredu ob mrliški vežici direktno do groba na pokopališču, kjer se pogrebne slovesnosti tudi zaključijo.

OBRED OB VEŽICI

Obred ob vežici se začne v notranjosti objekta, pri bedenju svojcev ob pokojniku in sprejemanju žalovalcev. Akt pogreba se vrši pod nadstreškom vežice. Na ploščadi se nato formira pogrebni spreved, ki krene ali v cerkev ali na pokopališče.

ZNAČILNOSTI OBJEKTA

Mrliška vežica je bila zgrajena leta 1975.

Javni del:

- predprostor mrliške vežice, ki je pod nadstreškom.

Poslovilni del:

- 2 mrliški celici, s stekleno pregrado ločena prostora za pokojnika in svojce.

Servisni del:

- prostor za orodje in potrebščine, ki se uporabljajo pri pogrebu.

Stari objekt je klasično zasnovan, s poudarjenim dvignjenim nadstreškom, ki se strmo spušča. Prednja stran vežice, kjer sta vhoda v mrliški celici, je v celoti iz zatemnjenega stekla. Poudarjena je s tremi belimi stebri. Simboličnih ornamentov ni.

Slika 41: Na stičišču obeh dostopnih poti je postavljen zabojnik za smeti.

Slika 42: Mrliška vežica je z ene strani zamejena z zidom, z druge pa z visoko drevnino.

UREDITEV OKOLICE

Osrednja poslovilna ploščad je tlakovana, z ene strani zamejena z visokim zidom, po katerem se vzpenjata divja trta in bršljan. Linija zidu se nadaljuje s striženo živo mejo, v kateri je izpust za glavno dostopno pot. Ob poslovilni ploščadi je podolžna travnata površina, kjer v ravni črti rastejo omorike. V bližini objekta so v gruča zasajene tise in lovorikovec.

Preglednica 7: Uporabljene rastlinske vrste in njihove značilnosti – Radomlje.

Rastlinska vrsta	Habitus	Vloga v nasadu	Pojavnost
<i>Hedera helix</i>	vzpenjavka	prehodna	vzpenjavka po zidu
<i>Parthenocissus quinquefolia</i>	vzpenjavka	spremljajoča	vzpenjavka po zidu
<i>Picea omorika</i>	drevo	vodilna	okvirjanje prostora
<i>Prunus laurocerasus</i>	grm	spremljajoča	manjša gruča z drugimi vrstami
<i>Taxus baccata</i>	grm	spremljajoča	manjša gruča z drugimi vrstami
<i>Thuja occidentalis</i>	grm	spremljajoča	srednjevisoka strižena živa meja

5.4.8 Župnija Kamnik, mrliška vežica pri glavnem pokopališču Žale in cerkev Marijine in Jožefove zaroke

SPLOŠNI OPIS

Objekt mrliške vežice je lociran na pobočju, ob razširjenem pokopališču in župnijski cerkvi Marijine in Jožefove zaroke. Oba objekta sta vpisana v register kulturne dediščine (Register..., 2005). Mrliška vežica je del osrednjega parkovnega dela. Celoten pokopališki sklop se nahaja na pobočju, dvignjen nad mestom Kamnik.

Slika 43: Tlorisni posnetek Žal z označenim prostorom mrliških vežic.

Slika 44: Glavna dostopna pešpot vodi parkovno oblikovan prostor vežic.

UMESTITEV V PROSTOR

TEREN

Mrliška vežica je na vzhodnem delu pobočja Žalskega hriba.

LOKACIJA glede na naselje

Mrliška vežica se nahaja na Žalah, zahodno nad naselbinskim jedrom Kamnika.

LOKACIJA glede na prometno omrežje

Mrliška vežica se nahaja ob stranski cesti, ki povezuje naselje in cerkveno-pokopališki sklop.

LOKACIJA glede na pokopališče

Mrliška vežica se nahaja ob centralnem pokopališču mesta Kamnik, ki je bilo že večkrat povečano. Ureditveni prostor vežice nima nobenega fizičnega stika s pokopališčem, ker ga obdajajo poti in je vključen v njegov osrednji zeleni del.

ORGANIZACIJA PROSTORA

SERVISNI DEL

Servisni del je sestavljen iz servisne dovozne poti in parkirišča za servisno vozilo, ki je ob zadnji strani objekta, kjer so vhodi v servisne prostore.

JAVNI DEL

Ureditveni prostor mrliške vežice je del osrednjega parkovnega dela pokopališkega sklopa Žale. Obiskovalci pokopališča in sprehajalci uporabljajo poti preko vežic, zato lahko skoraj vse površine definiramo kot javne. 'Zasebne' so pod nadstreškom vežice in na manjšem delu poslovilne ploščadi, ki jo zastirajo visoka živa meja in drevesa.

PROSTORSKI OKVIR

Prostor, ki pripada mrliškim vežicam, je od dostopne ceste ločen s srednjevisoko živo mejo in gručasto zasaditvijo drevnine na trati. Proti pokopališču je okvir definiran z brežino, ki je tudi zasajena. Od parka s spomenikom (kamnita piramida z vrezanimi verzi pesnikov, ki je posvečen Francetu Balantiču), ki se razprostira severozahodno od mrliških vežic, pa je ločnica zasaditev visoke drevnine.

DOSTOPI IN VHODI

Dostopa do mrliških vežic so:

- glavna peščena dostopna pešpot, ki se odcepi od dovozne cerkvene poti in poteka do poslovilne ploščadi,
- servisna dovozna cesta, ki poteka od dovozne cerkvene poti do ozadja objekta,
- stranska pešpot, ki povezuje parkirišče in mrliške vežice,
- stranska pešpot, ki preko stopnišča povezuje poslovilno ploščad in pot ob pokopališču.

Parkirišče za vežico se nahaja ob njenem vzhodnem delu, vendar je parkiranje možno tudi na drugih parkiriščih ob pokopališču. Od izbire dostopne poti je odvisno tudi doživljanje prostora. Preko parka se teren spušča proti vežicam in je členjen z zasaditvijo drevnine. Z glavne pešpoti se pogled zaustavi na zimzeleni živi meji in drevnini pred vežico. Stranska pešpot s stopniščem poudarja ločitev dveh nivojev in vstop na poseben prostor. Splošno dostopi ponujajo plastovito doživljanje prihoda in odhoda.

Servisna pot je fizično in vizualno ločena od javnega dela mrliških vežic. Vse vstopne točke so poudarjene z zasaditvijo drevnine in s spremembo talne strukture (strukture talnih površin na javnih pohodnih površinah so: peščena, neposredno ob objektu tlakovana, stopnišče je kamnito) ena tudi s stopniščem. Drugih znamenj, da se vstopa na svečano območje, ni.

GIBANJE LJUDI

Prostor vežic je razdeljen na 'zasebno' in javno. 'Zasebni' prostor je prostor pod nadstreškom, v samem objektu in na manjšem delu poslovilne ploščadi, kjer se zadržujejo udeleženci pogreba in žalovalci. Delitev od javnega predstavlja živa meja in drevnina na

ploščadi, ki je javnega značaja. Tu prehajajo ljudje, ki so ali obiskovalci vežic, obiskovalci pokopališča ali sprehajalci (naključni mimoidoči).

POVEZANOST Z OSTALIMI POGREBNIMI LOKACIJAMI

ORGANIZACIJA POKOPA

Obred ob vežici se vrši na ploščadi ali pod nadstreškom. V primeru cerkvenega pogreba sprevod krene po glavni dostopni peščeni poti in klančini do cerkve. Po opravljenem obredu se sprevod odpravi do pokopališča. Če se vrši civilni pogreb, se sprevod po končanem obredu ob mrliški vežici odpravi po glavni dostopni peščeni poti na pokopališče do groba, kjer se pogrebni obred zaključí.

OBRED OB VEŽICI

Obred ob vežici se začne v notranjosti objekta, pri bedenju svojcev ob pokojniku in sprejemanju žalovalcev. Akt pogreba se vrši ali pod nadstreškom vežice ali na ploščadi pred vežico. Na ploščadi se nato formira pogrebni sprevod, ki krene ali v cerkev ali na pokopališče.

ZNAČILNOSTI OBJEKTA

Objekt je bil zgrajen 1959, dograjen pa leta 1961. V pripravi je dokumentacija za dozidavo čajne kuhinje in orodjarno ter širitev pokopališča.

Javni del:

- predprostor, ki je od ploščadi nivojsko ločen s stopnicami in je pod nadstreškom,
- sanitarije za obiskovalce, ki se nahajajo na zadnji strani objekta (odprte ob ležanju pokojnika).

Poslovilni del:

- 4 mrliške vežice, 2 klasični imata s stekleno steno ločen prostor za pokojnika in svojce, 2 žarni pa ne.

Servisni del:

- prostor za shranjevanje orodja in pogrebnih potrebščin
- secirnica.

Slika 45: Manjši del poslovilne ploščadi zasebnega značaja pred stopniščem vežice.

Slika 46: Stopnišče se spusti do poslovilne ploščadi, obdano je s staro in novo zasaditvijo drevnine.

Objekt je zasnovan polkrožno, notranji del je poslovilen in se odpira proti ploščadi. Nadstrešek je podprt s stebri, vrata v posamezne vežice so leseno-steklena. Ob vsakem vhodu v mrliško celico je kovinsko stojalo za sveče in pano za osmrtnico. Na steni vežice je kovinsko razpelo. Poudarek objekta je kupola, ki se dviga nad centrom objekta, na vrhu ima konico (brez religioznega znamenja). Na zadnji strani objekta so vhodi v posamezne prostore servisa in sanitarije. Poskrbljeno je za ozvočenje in osvetlitev.

UREDITEV OKOLICE

Okolica objekta je urejena v parkovnem slogu. Na travnatih ploskvah pred objektom so razporejene različne parkovne drevnine – javor, stožčaste smreke, navadne tise, bodika, lovorikovec, medvejka, brin, breze, omorike, itd. Na peščeni površini pred objektom je kot zaslon živa meja iz kleka ter tri navadne breze. Ob pešpotah so razporejene različne grmovnice. V ozadju mrliške vežice se razteza manjši park.

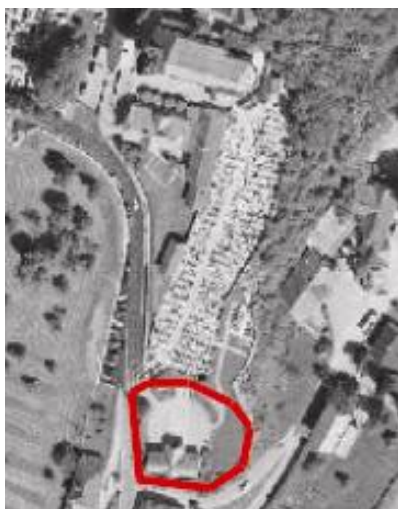
Preglednica 8: Uporabljene rastlinske vrste in njihove značilnosti – Kamnik Žale.

Rastlinska vrsta	Habitus	Vloga v nasadu	Pojavnost
<i>Abies nordmanniana</i>	drevo	spremljajoča	ozadje objekta
<i>Acer palmatum</i>	drevo	spremljajoča	soliter
<i>Betula papyrifera</i>	drevo	spremljajoča	uokvirjanje objekta
<i>Betula pendula</i>	drevo	vodilna	sajene v gruči
<i>Carpinus betulus</i>	gram	spremljajoča	srednjevisoka živa meja
<i>Cotoneaster</i> sp.	gram	spremljajoča	v gruči z drugimi vrstami
<i>Ilex aquifolium</i>	gram	spremljajoča	v gruči z drugimi vrstami
<i>Juniperus communis</i> (sorta)	gram	spremljajoča	v gruči z drugimi vrstami
<i>Juniperus x media</i> 'Pfitzeriana'	gram	spremljajoča	v gruči z drugimi vrstami
<i>Larix decidua</i>	drevo	spremljajoča	ozadje objekta
<i>Picea abies</i>	drevo	spremljajoča	uokvirjanje objekta
<i>Picea glauca</i> 'Conica'	gram	spremljajoča	redka gruča
<i>Picea omorika</i>	drevo	vodilna	v gruči z grmovnicami
<i>Pinus leucodermis</i>	drevo	spremljajoča	ozadje objekta
<i>Pinus strobus</i>	drevo	spremljajoča	ozadje objekta
<i>Prunus laurocerasus</i>	gram	spremljajoča	soliter
<i>Spiraea japonica</i>	gram	spremljajoča	v manjši gruči
<i>Taxus x media</i>	gram	spremljajoča	v gruči z drugimi vrstami
<i>Thuja occidentalis</i>	gram	spremljajoča	srednjevisoka živa meja

5.4.9 Župnija Komenda, mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkev sv. Petra

SPLOŠNI OPIS

Mrliška vežica se nahaja na pobočju vzpetine, ki je jedro naselja Komenda. Pripada sklopu župnijske cerkve sv. Petra in pokopališča, ki leži južno od cerkve, urejeno je na nekdanjem farovškem vrtu. Celoten sklop je vpisan v registru kulturne dediščine, prav tako kot celotno jedro naselja na vzpetini (Register..., 2005).

Slika 47: Tlorisni posnetek komendske vzpetine z označenim prostorom mrliških vežic.

Slika 48: Pogled s cerkvenega vhoda na pokopališče. Desno od razpela je vidna streha mrliške vežice s trikotnim poudarkom.

UMESTITEV V PROSTOR

TEREN

Mrliška vežica se nahaja na pobočju vzpetine.

LOKACIJA glede na naselje

Mrliška vežica leži v jedru naselja, ki je na vzpetini nad sotočjem Pšate in potoka Reke, na vzhodnem robu kranjskega polja in obvladuje širšo okolico.

LOKACIJA glede na prometno omrežje

Mrliška vežica se nahaja ob glavni cesti naselja, ob lokalni cesti Klanec-Komenda.

LOKACIJA glede na pokopališče

Mrliška vežica predstavlja zaključek pokopališča, ki se razteza po pobočju vzpetine vse do cerkve na vrhu.

ORGANIZACIJA PROSTORA

SERVISNI DEL

Servisni del predstavlja servisna dovozna cesta, ki povezuje glavno cesto naselja in poslovilno ploščad. Začasno parkirišče je na ploščadi, saj dostop do servisih prostorov, ki so na zadnji strani objekta, ni omogočen za vozila.

JAVNI DEL

Javne površine so osrednja krožno oblikovana poslovilna ploščad ter dostopne poti. Servisno dostopno cesto uporabljajo tudi obiskovalci vežic in pokopališča, medtem ko pešpot s pokopališča uporabljajo obiskovalci pokopališča.

PROSTORSKI OKVIR

Ureditveni prostor mrliške vežice je definiran s srednjevisoko živo mejo in zasaditvijo drevnine ob glavnem dostopu. Brežina proti pokopališču je zasajena s pokrovnici, čeprav je prava ločnica pokopališki zid. Na vzhodni strani, kjer je velik naklon terena, je podporni zid.

DOSTOPI IN VHODI

Dostopa do mrliških vežic sta:

- servisna dostopna pot, ki je namenjena servisnim vozilom in pešcem ter obiskovalcem mrliških vežic in pokopališča,
- stranska pešpot, ki povezuje poslovilno ploščad in pokopališče.

Parkirišče se nahaja ob glavni cesti naselja, drugo parkirišče je na vrhu vzpetine ob cerkvi. Dostop s tega parkirišča je preko cerkvene ploščadi in pokopališča, kar omogoči močno doživljanje svečanosti prostora. Ostale dostopne poti so doživljajsko revne.

Prehod na svečano območje definira tudi sprememba talne strukture: poslovilna ploščad je obrobjena z granitnimi kockami, površina pa je členjena s ploščami. Dostopne poti so asfaltirane. Glavna vstopna točka je definirana z zasaditvijo drevnine-vednozeleno živo mejo in skupino brez. Pot, ki vodi s pokopališča, se izteče v poslovilno ploščad z rahle brežine. Znamenje, da je to svečano področje, je razpelo ob objektu.

GIBANJE LJUDI

Prostor vežic je razdeljen na 'zasebno' in javno. 'Zasebni' prostor je prostor pod nadstreškom in v samem objektu. Poslovilna ploščad je javna prehodna cona za obiskovalce vežic, pokopališča ali sprehajalce.

POVEZANOST Z OSTALIMI POGREBNIMI LOKACIJAMI

ORGANIZACIJA POKOPA

Obred ob vežici se vrši na ploščadi ali pod nadstreškom. V primeru cerkvenega pogreba sprevod krene po klančini glavne ceste naselja ob zunanji strani pokopališkega zidu (približno 150 m) do cerkve in predstavlja oviro za promet. Po opravljenem obredu se sprevod odpravi do pokopališča. Če se vrši civilni pogreb, se sprevod po končanem obredu

ob mrliški vežici odpravi po pešpoti na pokopališče do groba, kjer se pogrebni obred zaključuje.

OBRED OB VEŽICI

Obred ob vežici se začne v notranjosti objekta, pri bedenju svojcev ob pokojniku in sprejemanju žalovalcev. Akt pogreba se vrši ali pod nadstreškom vežice ali na ploščadi pred vežico. Na ploščadi se nato formira pogrebni sprevod, ki krene ali v cerkev ali na pokopališče.

ZNAČILNOSTI OBJEKTA

Objekt je bil zgrajen 1988.

Javni del:

- predprostor, ki je pod nadstreškom,
- sanitarije za obiskovalce (odprte ob ležanju pokojnika).

Poslovilni del:

- 2 mrliški celici, ki imata s stekleno steno ločen prostor za pokojnika in svojce.

Intimni del:

- čajna kuhinja za svojce.

Servisni del:

- prostor za shranjevanje orodja in pogrebnih potrebščin.

Objekt je iz treh ločenih kubusov, osrednji je simetrično pravokoten, stranska sta dodatna. Nadstrešek ima trikotno obliko, dviga se nad vhodom v mrliški celici, podprt je s stebri. Vrata v mrliški celici so predimenzionirana in težka, kovinska. Ob strani je lesen pano za osmrtnico in kamnita držala za vence. Poudarek objekta je okroglo okno nad vrati v mrliški celici. Na zadnji strani objekta so vhodi v posamezne prostore servisa in sanitarije. Poskrbljeno je za ozvočenje in osvetlitev.

Slika 49: Poslovilna ploščad pred vežico je zamejena z živo mejo, trato in brežino proti pokopališču.

Slika 50: Pogled s strani mrliške vežice proti vzpetini, kjer dominira cerkev.

UREDITEV OKOLICE

Osrednja tlakovana površina pred objektom je zamejena z brežino, ki je preraščena s panešpljico. Dostop z glavne ceste je označen z brezami ter potezo kleka. Zadnjo in

stranski strani objekta obdaja gabrova strižena živa meja s poudarki –stožčastimi gabri. Pred podpornim zidom, ki je preraščen s vzpenjavko, je večja zatravljena površina.

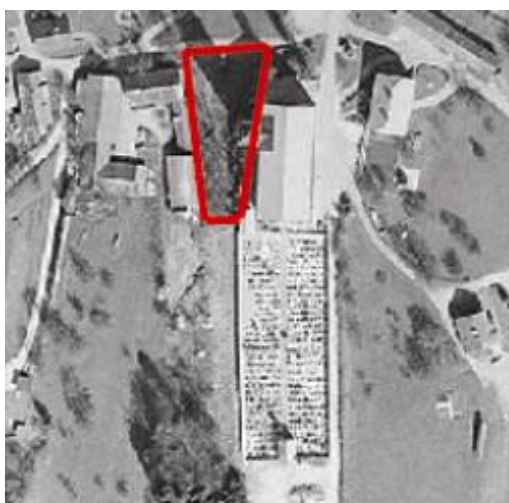
Preglednica 9: Uporabljene rastlinske vrste in njihove značilnosti – Komenda.

Rastlinska vrsta	Habitus	Vloga v nasadu	Pojavnost
<i>Betula pendula</i>	drevo	vodilna	sajene v gruči
<i>Carpinus betulus</i> 'Fastigiata'	gram	vodilna	soliter
<i>Carpinus betulus</i>	gram	spremljajoča	strižena živa meja
<i>Cotoneaster horizontalis</i>	gram	spremljajoča	sajen v gruči, pokriva veliko površino
<i>Parthenocissus quinquefolia</i>	vzpenjavka	spremljajoča	vzpenjavka po zidu
<i>Thuja occidentalis</i>	gram	spremljajoča	strižena živa meja

5.4.10 Župnija Smlednik, mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkvi sv. Urha

SPLOŠNI OPIS

Objekt mrliške vežice je lociran ob cerkvi sv. Urha, ki spada v register kulturne dediščine kot sakralna stavbna dediščina (Register..., 2005) in pokopališču. Celoten ureditveni prostor vežice je majhen in stisnjen med podporni zid cerkve in naselje. Pred vežico je manjša površina za zbiranje ljudi, za objektom je večja zatravljena površina z zasaditvijo brežine pod podpornim zidom. Pred vežico je terasasto oblikovan podporni zid, ki je zasajen z okrasnim rastlinjem.

Slika 51: Tlorisni posnetek hriba s cerkvijo in pokopališčem, prostor mrliške vežice je označen.

Slika 52: Mrliška vežica med cerkvijo na zgornji terasi in stanovanjskim objektom na spodnji terasi.

UMESTITEV V PROSTOR

TEREN

Mrliška vežica je na pobočju hriba Brezovec.

LOKACIJA glede na naselje

Mrliška vežica se nahaja na južnem robu vasi Smlednik.

LOKACIJA glede na prometno omrežje

Mrliška vežica se nahaja ob stranski cesti, ki povezuje naselje in cerkveno-pokopališki sklop.

LOKACIJA glede na pokopališče

Mrliška vežica se nahaja ob sklopu cerkve, župnišča, pokopališča in kapele, s katerim si deli visok podporni zid.

ORGANIZACIJA PROSTORA

SERVISNI DEL

Servisni del predstavljajo servisni prostori, ki so v objektu. Servisno vozilo, ki pripelje pokojnika, parkira na cesti pred vežico, nato pa umrlega prenesejo v mrliško celico.

JAVNI DEL

Prostor, namenjen javnosti je poslovilna ploščad pred vežico in dostop do nje preko stopnišča (ki služi tudi servisu). Za objektom je večja travnata površina ter zasaditev različnega rastlinja, ki je tudi javnega značaja.

PROSTORSKI OKVIR

Prostor, ki pripada mrliškim vežicam, je zelo jasno definiran, saj je vežica stisnjena med podporni zid pokopališča in spodaj ležečega stanovanjskega objekta. Drug podporni zid jo ločuje od ceste naselja.

DOSTOPI IN VHODI

Dostopa do mrliških vežic sta:

- glavna dostopna pot s ceste naselja do poslovilne ploščadi pred vežico,
- stranska pešpot, ki ob meji s stanovanjskim objektom povezuje cesto in travnato površino za objektom.

Parkiranje je omogočeno ob vznožju hriba v naselju ali na parkirišču ob cerkvi. V obeh primeri dostopna cesta vodi do stopnišča pred vežico, preko katerega se obiskovalec vzpne na poslovilno ploščad. Struktura talne površine se spremeni iz asfaltirane ceste v tlakovano površino.

Servisna pot je hkrati tudi glavna dostopna pot za obiskovalce, kar predstavlja problem zaradi križanja funkcij. Glavna vstopna točka je definirana s stopnicami, stranska pešpot je skrita ob podpornem zidu. Znamenje, da se vstopa na svečano območje je predvsem cerkev, ki se dviga nad vežico.

GIBANJE LJUDI

Prostor vežic je v celoti 'zasebnega' značaja, ker ga uporabljajo le žalujoči in udeleženci pogreba.

POVEZANOST Z OSTALIMI POGREBNIMI LOKACIJAMI

ORGANIZACIJA POKOPA

Obred ob vežici se vrši na poslovilni ploščadi pod nadstreškom. Pogrebi sprevod nato krene po klančini do cerkve v primeru cerkvenega pogreba ali do pokopališča, če se vrši civilni pogreb.

OBRED OB VEŽICI

Obred ob vežici se začne v notranjosti objekta, pri bedenju svojcev ob pokojniku in sprejemanju žalovalcev. Akt pogreba se vrši na poslovilni ploščadi pod nadstreškom, kjer se formira pogrebni sprevod, ki krene ali v cerkev ali na pokopališče.

ZNAČILNOSTI OBJEKTA

Objekt je bil zgrajen julija 2005.

Javni del:

- predprostor, ki je od ceste nivojsko ločen s stopnicami in je pod nadstreškom,
- sanitarije za obiskovalce (odprte ob ležanju pokojnika).

Poslovilni del:

- 2 mrliški celici, prostor za pokojnika in svojce ni ločen.

Intimni del:

- čajna kuhinja za svojce.

Servisni del:

- prostor za shranjevanje orodja in pogrebnih potrebščin.

Objekt je nov, arhitektura pa izstopajoča. Nadstrešek je zasnovan enako kot streha cerkve in pokriva celotno poslovilno ploščad. Konstrukcija nadstreška je vidna, lesena, podporni stebri so kovinski. Fasada obeh mrliških celic je v celoti iz stekla, zato je lahkotna, prosojna. Vrata so iz rjavo obarvanih steklenih plošč v trikotnem vzorcu, zraven so panoji za osmrtnico. Ob mrliških celicah je servisni objekt, kjer so tudi sanitarije in čajna kuhinja. Ta objekt je zidan, bele barve in v primerjavi z mrliškimi celicami nevpadljiv. Poskrbljeno je za osvetlitev in ozvočenje.

Slika 53: Stopnišče vodi do poslovilne ploščadi pred vrati v mrliški celici.

Slika 54: Zadnji del objekta, vitražna okna označujejo mrliški celici. Poleg je vhod v čajno kuhinjo.

UREDITEV OKOLICE

Okolica objekta je urejena kot tipičen okrasni javni nasad. Terasa podpornega zidu objekta so zasajene z različnimi okrasnimi travami in miniaturnimi grmovnicami. Del podpornega zidu cerkve ob vežicah je preoblikovan v manjši skalnjak. Večja greda okrasnih trav in grmovnic se razteza ob celotnem podpornem zidu za vežicami.

Večino rastlin predstavljajo pritlikavi iglavci, ki jih je težko določiti, zato sem jih določila le do vrste. Rastlin za skalnjak ne določam, ker je skalnjak izjema v urejanju okolice mrliških vežic.

Slika 55: Za vežico je zatravljen prostor z veliko gredo okrasnih trav in grmovnic.

Slika 56: Teraso opornega zidu so zasajene z različnimi okrasnimi rastlinami.

Slika 57: Ob podpornem zidu cerkve je urejen skalnjak. Dostop omejujejo korita, zasajena s pritlikavimi iglavci.

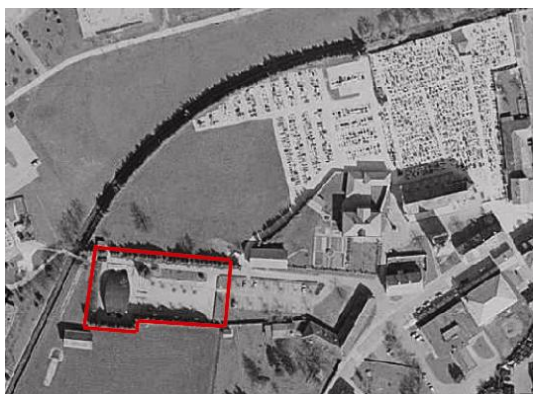
Preglednica 10: Uporabljene rastlinske vrste in njihove značilnosti – Smlednik.

Rastlinska vrsta	Habitus	Vloga	Pojavnost
<i>Artemisia arborescens</i>	grm	spremljajoča	v gruči z drugimi vrstami
<i>Berberis thunbergii</i> 'Atropurpurea Nana'	grm	spremljajoča	v gruči z drugimi vrstami
<i>Chamaecyparis lawsoniana</i> 'Globus'	grm	spremljajoča	v gruči z drugimi vrstami
<i>Chamaecyparis obtusa</i> (pritlikava sorta)	grm	spremljajoča	v gruči z drugimi vrstami
<i>Chamaecyparis pisifera</i> (pritlikave sorte)	grm	spremljajoča	v gruči z drugimi vrstami
<i>Chamaecyparis pisifera</i> 'Filifera Aurea'	grm	spremljajoča	velika gruča z drugimi vrstami
<i>Cornus sanguinea</i>	grm	spremljajoča	velika gruča z drugimi vrstami
<i>Cortaderia selloana</i>	grm (trava)	spremljajoča	v gruči z drugimi vrstami
<i>Cotoneaster dammeri</i>	grm	spremljajoča	velika gruča z drugimi vrstami
<i>Juniperus horizontalis</i> (sorte)	grm	spremljajoča	v gruči z drugimi vrstami
<i>Juniperus sabina</i> (sorte)	grm	spremljajoča	v gruči z drugimi vrstami
<i>Juniperus squamata</i> 'Blue Star'	grm	spremljajoča	v gruči z drugimi vrstami
<i>Juniperus x media</i> (sorte)	grm	spremljajoča	velika gruča z drugimi vrstami
<i>Miscanthus sinensis</i> 'Zebrinus'	grm (trava)	spremljajoča	velika gruča z drugimi vrstami
<i>Penisetum alopecuroides</i>	grm (trava)	spremljajoča	v gruči z drugimi vrstami
<i>Picea abies</i> (pritlikave sorte)	grm	spremljajoča	v gruči z drugimi vrstami
<i>Picea pungens</i> (pritlikave sorte)	grm	spremljajoča	v gruči z drugimi vrstami
<i>Rosa</i> sp. (pokrovna sorta)	grm	spremljajoča	velika gruča z drugimi vrstami
<i>Skimmia japonica</i>	grm	spremljajoča	velika gruča z drugimi vrstami
<i>Thuja occidentalis</i> (pritlikave sorte)	grm	spremljajoča	v gruči z drugimi vrstami

5.4.11 Župnija Mengeš, mrliška vežica pri pokopališču in župnijski cerkvi sv. Mihaela

SPLOŠNI OPIS

Mrliška vežica je umeščena ob sklop župnišča, mežnarije, župnijske cerkve sv. Mihaela in razširjenega pokopališča. Večina teh objektov spada v register kulturne dediščine (Register..., 2005). Mrliška vežica predstavlja logični zaključek novega pokopališča.

Slika 58: Tlorisni posnetek pokopališkega sklopa z označenim prostorom vežic.

Slika 59: Prostor mrliške vežice je definiran z okvirom drevnine z vseh strani.

UMESTITEV V PROSTOR

TEREN

Mrliška vežica je na ravnini, vzhodno od struge potoka Pšate.

LOKACIJA glede na naselje

Mrliška vežica se nahaja sredi naselja, vendar ne ob stanovanjskih objektih temveč ob manjši kmetijski površini sredi naselja.

LOKACIJA glede na prometno omrežje

Mrliška vežica se nahaja ob servisni cesti, ki se priključi Trdinovemu trgu sredi naselja.

LOKACIJA glede na pokopališče

Mrliška vežica si z novim, razširjenim pokopališčem deli skupno stranico - živo mejo iz dreves.

ORGANIZACIJA PROSTORA

SERVISNI DEL

Servisni del je sestavljen iz servisne dovozne poti, ki se poteka od Trdinovega trga mimo parkirišča in poslovilne ploščadi do zadnjega (servisnega) dela objekta, kjer je začasno parkirišče za servisno vozilo.

JAVNI DEL

Javne površine mrliške vežice predstavlja poslovilna ploščad, kjer je objekt.

PROSTORSKI OKVIR

Prostor, ki pripada mrliškim vežicam, je z vseh strani omejen z živo mejo, ki je zelo visoka in iz dreves, razen na ločnici med parkiriščem in poslovilno ploščadjo. Tam je živa meja srednjevisoka in strižena.

DOSTOPI IN VHODI

Dostopi do mrliških vežic so:

- servisna dovozna cesta, ki povezuje mrliško vežico z naseljem in se izteče v most čez Pšato,
- pešpot s parkirišča,
- pešpot, ki poteka z razširjenega pokopališča do vežice.

Parkirišče se nahaja pred ureditvenim prostorom vežice, od katere je ločeno z živo mejo. Dostopi do vežice so direktni, brez plastenja prostora, saj je okolica vežice urejena preprosto.

Servisna pot je fizično ločena od javnega dela mrliških vežic, in sicer s travno površino, kjer so zasajene posamezne rastline. Dostopa se preko izpusta v živi meji in stopnišča. Vse vstopne točke so nivojsko ločene od poslovilne ploščadi, kar se premaguje ali s stopnicami ali klančino. Zaznamuje jih tudi sprememba talne površine, saj prehajajo iz asfalta v tlakovano površino. Drugih znamenj, da se vstopa na svečano območje ni.

GIBANJE LJUDI

Prostor vežic je razdeljen na 'zasebno' in javno. Zasebni značaj ima objekt vežice pod ukrivljeno streho in manjša ploščad pred objektom, ki je od poslovilne ploščadi ločena s stopniščem in klančino. Javne površine, ki jih uporabljajo obiskovalci vežic, pokopališča ali sprehajalci pa predstavlja servisna cesta in poslovilna ploščad, kjer so postavljene klopi za počitek.

POVEZANOST Z OSTALIMI POGREBNIMI LOKACIJAMI

ORGANIZACIJA POKOPA

Obred ob vežici se vrši na ploščadi pred vežico. V primeru cerkvenega pogreba spreved krene preko poslovilne ploščadi in servisne ceste do cerkve. Po opravljenem obredu se spreved odpravi na pokopališče. Če se vrši civilni pogreb, se spreved po končanem obredu ob mrliški vežici odpravi preko poslovilne ploščadi in servisne ceste na pokopališče do groba, kjer se pogrebni obred zaključi.

OBRED OB VEŽICI

Obred ob vežici se začne v notranjosti objekta, pri bedenju svojcev ob pokojniku in sprejemanju žalovalcev. Akt pogreba se vrši pod nadstreškom vežice na ploščadi, kjer se nato formira pogrebni spreved, ki krene ali v cerkev ali na pokopališče.

ZNAČILNOSTI OBJEKTA

Objekt je bil zgrajen leta 1974, prenove so bile izvedene leta 1991 in 2004. Nazadnje so povečali poslovilno ploščad pred objektom.

Javni del:

- predprostor, ki je od ploščadi nivojsko ločen s stopnicami in je pod nadstreškom,
- sanitarije za obiskovalce, ki se nahajajo na zadnji strani objekta (odprte ob ležanju pokojnika).

Poslovilni del:

- 3 mrliške celice, prostor za pokojnika in svojce je pregrajen s stekleno steno.

Intimni del:

- čajna kuhinja.

Servisni del:

- prostor za shranjevanje orodja.

Objekt je sestavljen iz dveh delov: spodnjega, zemeljskega kubusa mrliških celic in servisnih prostorov ter zgornjega, lebdečega – ukrivljene strehe. Povezana sta s krščanskim znamenjem, s križem. Vhodi v mrliške celice so v celoti stekleni in prosojni, ob vsakemu je pano za osmrtnico. Na zadnji strani objekta so vhodi v prostore servisa, čajno kuhinjo in sanitarije. Objekt je osvetljen s skritimi svetili.

Slika 60: Tri vežice, zrasle iz tal tako, da se jih lok sploh ne dotakne. Strogo geometrizirana transparentno zastekljena struktura vežic poudarja lahkotnost strešne lupine (Zorec, 2006).

Slika 61: V izvirni zamisli arhitekta je podoba celotnega kompleksa lahka betonska lupina v zelenju (Zorec, 2006).

UREDITEV OKOLICE

Pred objektom je velika tlakovana površina, kjer so v izpustih v tlaku zasajeni javorji kroglaste oblike. Ob servisni cesti je ozek pas trate, na kateri so različne drevnine – rdečelistna sliva, magnolija, tisa. Prostor je s treh strani obdan z visokimi drevesi – za objektom bukev in drugi listavci, ob obeh straneh pa iglavci. Parkirišče je ločeno z živo mejo iz striženega gabra.

Preglednica 11: Uporabljene rastlinske vrste in njihove značilnosti – Mengeš.

Rastlinska vrsta	Habitus	Vloga v nasadu	Pojavnost
<i>Acer platanoides</i> 'Globosum'	drevo	vodilna	soliter na tlakovani površini
<i>Betula pendula</i>	drevo	spremljajoča	uokvirjanje, ozadje arhitekturi
<i>Carpinus betulus</i>	grm	spremljajoča	srednjevisoka živa meja
<i>Chamaecyparis nootkatensis</i>	drevo	vodilna	prostorastoča živa meja
<i>Fagus sylvatica</i>	drevo	vodilna	uokvirjanje, ozadje arhitekturi
<i>Hedera helix</i>	vzpenjavka	prehodna	vzpenjavka po drevju, pokrovnica pod drevjem
<i>Magnolia</i> sp.	grm	spremljajoča	soliter
<i>Picea pungens</i> 'Glaucua'	drevo	vodilna	prostorastoča živa meja
<i>Prunus cerasifera</i> 'Nigra'	drevo	spremljajoča	soliter
<i>Taxus baccata</i>	grm	spremljajoča	soliter

5.4.12 Župnija Vodice, mrliška vežica pri pokopališču

SPLOŠNI OPIS

Objekt mrliške vežice je lociran v sklopu pokopališča, umeščenega v kmetijsko krajino in od roba naselja oddaljen približno 150 m. Sredi starega pokopališča je pokopališka kapela, zavarovana kot sakralna stavbna dediščina (Register..., 2005). Ureditveni prostor mrliške vežice je prazen, celoten videz daje vtis nedokončanosti. Objekt je v primerjavi s pokopališčem in pokopališko kapelo predimenzioniran.

Slika 62: Tlorisni posnetek pokopališkega sklopa z označenim prostorom mrliške vežice.

Slika 63: Mrliška vežica z nedokončano ureditvijo okolice ne pusti pozitivnega vtisa.

UMESTITEV V PROSTOR

TEREN

Mrliška vežica je locirana na ravnini, v kmetijski krajini.

LOKACIJA glede na naselje

Mrliška vežica se nahaja južno izven naselja.

LOKACIJA glede na prometno omrežje

Mrliška vežica se nahaja ob stranski cesti Vodice – Skaručna.

LOKACIJA glede na pokopališče

Mrliška vežica je umeščena med staro in novo pokopališče. Z obema si deli eno skupno stranico iz žive meje.

ORGANIZACIJA PROSTORA

SERVISNI DEL

Servisni del je sestavljen iz servisne dovozne poti, ki poteka čez poslovilno ploščad in začasnega parkirišča za objektom, kjer je vhod v servisni del vežice.

JAVNI DEL

Javni del predstavlja poslovilna ploščad in prostor pod nadstreškom vežice.

PROSTORSKI OKVIR

Ureditveni prostor mrliške vežice je od pokopališča ločen z živo mejo. Poslovilna ploščad se izteka v dostopno cesto parkirišča, mejo določajo stebrički za preprečevanje dovoza avtomobilom. Ozadje objekta je kmetijska krajina.

DOSTOPI IN VHODI

Dostopi do mrliških vežic so:

- glavna dostopna pot (za pešce in servisni dostop), ki poteka preko poslovilne ploščadi s parkirišča pred sklopom pokopališča,
- stranski pešpoti, ki povezujeta prostor mrliške vežice s starim in novim delom pokopališča.

Parkirišče celotnega kompleksa se nahaja na obeh straneh glavnega dostopa do vežic, od pokopališkega zidu je ločeno z zelenico, zasaditvijo drevnine in potjo. Dostop do vežic je direkten, brez plastenja prostora.

Vstopne točke so različno definirane; glavni dostop s stebrički, stranska dostopa pa z izpustom v živi meji in spremembo talne površine; peščena pot pokopališča in asfaltirana poslovilna ploščad. Drugih znamenj, da se vstopa na svečano območje, ni.

GIBANJE LJUDI

Prostor vežic je razdeljen na 'zasebno' in javno. 'Zasebni' prostor je prostor pod nadstreškom vežice in v objektu, namenjen udeležencem pogreba in žalovalcem. Naključni mimoidoči in obiskovalci pokopališča pa za prehajanje uporabljajo poslovilno ploščad.

POVEZANOST Z OSTALIMI POGREBNIMI LOKACIJAMI

ORGANIZACIJA POKOPA

Obred ob vežici se vrši pod nadstreškom V primeru cerkvenega pogreba spreved krene po preko pokopališča in naselja do cerkve v Vodicah, kar je približno 400 m. Po opravljenem obredu se spreved odpravi po isti poti na pokopališče do groba. Če se vrši civilni pogreb, gre spreved po končanem obredu ob mrliški vežici direktno do groba na pokopališču, kjer se pogrebne slovesnosti tudi zaključijo.

OBRED OB VEŽICI

Obred ob vežici se začne v notranjosti objekta, pri bedenju svojcev ob pokojniku in sprejemanju žalovalcev. Akt pogreba se vrši pod nadstreškom vežice. Na ploščadi se nato formira pogrebni spreved, ki krene ali v cerkev ali na pokopališče.

ZNAČILNOSTI OBJEKTA

Mrliška vežica je bila zgrajena leta 1988.

Javni del:

- predprostor mrliške vežice, ki je pod nadstreškom,
- sanitarije za obiskovalce (odprte ob ležanju pokojnika).

Poslovilni del:

- 4 mrliške celice, prostor za pokojnika in svojce je ločen s stekleno pregrado.

Intimni del:

- čajna kuhinja za svojce.

Servisni del:

- prostor za orodje in potrebščine, ki se uporabljajo pri pogrebu.

Objekt je klasično zasnovan, s podaljšanim nadstreškom z vidno leseno konstrukcijo na valjastih podpornikih. Kontrast je med temno, težko streho in svetlim, lebdečim objektom vežice in podpornimi stebri. Nad zastekljenimi vrati servisnega vhoda je razpelo in okroglo okno, ob njih je pano za osmrtnice. Na vrhu nadstreška je križ. Poskrbljeno je za osvetlitev in ozvočenje.

Slika 64: Med belimi stebri se nahajajo vrata v mrliške celice, v celoti iz zatemnjenega stekla.

Slika 65: Pogled izpod nadstreška vežice na 'ureditev' okolice.

UREDITEV OKOLICE

Pravzaprav v tem primeru ne obstaja ureditev okolice, saj objekt ni umeščen v premišljen sklop vegetacije in utrjenih površin. Pred objektom je večja prosta površina, ki je z dveh strani proti pokopališču zamejena z živo mejo iz kleka. Za objektom sta zasajeni dve brezi. Ob živi meji poteka ozek pas trate.

Preglednica 12: Uporabljene rastlinske vrste in njihove značilnosti – Vodice.

Rastlinska vrsta	Habitus	Vloga v nasadu	Pojavnost
<i>Betula pendula</i>	drevo	spremljajoča	soliter
<i>Thuja occidentalis</i>	gram	vodilna	strižena srednjevisoka živa meja

5.5 PREGLED ANALIZIRANIH ZNAČILNOSTI MRLIŠKIH VEŽIC

Mrliška vežica	Umestitev v prostor				Organizacija			Dostopi in vhodi			Povezanost s pogrebniimi lokacijami		Značilnosti objekta	
	Teren	Masleje	Promet	Pokopališče	Sevis/ javno	Poslovna površina	Prostorski okvir	Dreke povezave	Vstopne točke	Gibanje ljudi	Cerkev	Pokopališče	Programska opredelitev	Simbolni poudarki
Dob	ravnina	na robu	stranska cesta	ob pokopališču	ločen dostop	ploščad	pokopališki zid, visoka drevnina	pokopališče, parkirišče, naselje	spremenba talne površine, izpust v zidu, portal	večinoma javno	preko pokopališča	preko portala	nadstrešek, sanitarije, 2 mrliški celici, čajna kuhinja, servisni prostor	piramidast nadstrešek, razpelo, abstrahiran kelih na vratih, stebri
Dol	ravnina	v naselju	stranska cesta	na pokopališču	skupen in ločen dostop	ploščad	betonski zid, strižena visoka in srednjevisoka živa meja	pokopališče, parkirišče	spremenba talne površine, izpust v zidu, portal	večinoma zasebno	preko pokopališča	vežica je del pokopališča	stari objekt: nadstrešek, 1 mrliška celica, servisni prostor: novi objekt: nadstrešek, sanitarije, 1 mrliška celica, čajna kuhinja, servisni prostor	stebri
Dolsko	ravnina	izven naselja (1km)	glavna cesta	na pokopališču	skupen in ločen dostop	ploščad nadstreškom	pokopališki zid, nizka živa meja	pokopališče, parkirišče	spremenba talne površine, izpust v zidu, portal, stopnišče	večinoma zasebno	preko pokopališča	vežica je del pokopališča	nadstrešek, sanitarije, 1 mrliška celica, čajna kuhinja, servisni prostor, garaža	stebri
Domžale	ravnina	na robu	stranska cesta, železnica	izven pokopališča (20m)	skupen dostop	ploščad	visoka drevnina	pogrebna pot, naselje	spremenba talne površine, zgostitev vegetacije	večinoma javno	po stranski cesti naselja preko železniške proge in po klančini (200m)	staro pokopališče enako kot s cerkvijo, z novim s sprevedno potjo (100m)	nadstrešek, sanitarije, 3 mrliške celice, servisni prostor	stopnišče, stebri, kupola, stenski ornament-žaluzije figure

se nadaljuje

Preglednica 13: Pregled analiziranih značilnosti mrliških vežic.

nadaljevanje

Mrlška vežica	Umetitev v prostor				Organizacija			Dostopi in vhodi			Povezanost s pogrebnimi lokacijami		Značilnosti objekta	
	Teren	Naselje	Promet	Pokopališče	Servis/ javno	Poslovna površina	Prostorski okvir	Dretna povezave	Vstopne točke	Gibanje ljudi	Cerkev	Pokopališče	Programska opredelitev	Simbolni poudarki
Homec	hrib	izven naselja (200m)	stranska cesta	izven pokopališča (200m)	skupen dostop	ploščad pod nadstreškom	gozd	parkiše, naselje	kapelica	v celoti zasebno	po strni sprevodni poti (200m) na vrh hriba	po strni sprevodni poti (200m) na vrh hriba	nadstrešek, sanitarje, 2 mrlški celici, servisni prostor	velik nadstrešek, ki pokriva objekte
Ilan	pobočje	izven naselja (200m)	stranska cesta	ob pokopališču	skupen dostop	ploščad	visoka drevnina, relief	pokopališče, parkiše	sprememba talne površine, relief, stopnišče	večinoma javno	preko starega pokopališča	s starim preko dostopne ceste, z novim preko stopnišča	nadstrešek, sanitarje, 3 mrlške celice, čajna kuhinja, servisni prostor	stebni, krožna okna, razpelo
Kanuk	pobočje	na robu	stranska cesta	izven pokopališča (10m)	ločen dostop	del ploščadi	visoka drevnina, srednjevisoka živa meja, relief	pokopališče, parkiše, naselje	sprememba talne površine, zgostitev vegetacije, stopnišče	večinoma javno	po sprevodni poti (50m)	po sprevodni poti (50m)	nadstrešek, sanitarje, 4 mrlške celice, servisni prostor, secirna	stopnišče, stebni, kupola, razpelo
Komenda	pobočje	v naselju	glavna cesta	na pokopališču	skupen dostop	ploščad	pokopališki zid, srednjevisoka živa meja, relief	pokopališče, parkiše, naselje	sprememba talne površine, zgostitev vegetacije, relief, razpelo	večinoma javno	ob zunanji strani pokopališkega a zidu po glavni cesti naselja (150m)	vežica je del pokopališča	nadstrešek, sanitarje, 2 mrlški celici, čajna kuhinja, servisni prostor	trikotni nadstrešek, stebni, okroglo okno

se nadaljuje

nadaljevanje

Mrlška vežica	Umestitev v prostor				Organizacija			Dostopi in vhodi			Povezanost s pogrebnimi lokacijami		Značilnosti objekta	
	Teren	Naselje	Promet	Pokopališče	Servis/ javno	Podolovna površina	Prostorski okvir	Direktna povezava	Vstopne točke	Gibanje ljudi	Cerkev	Pokopališče	Programska opredelitev	Simbolni poudarki
Mengeš	ravnina	v naselju	stranska cesta	ob pokopališču	ločen dostop	ploščad in ploščad pod nadstreškom	visoka drevnina, srednjevisoka živa meja	parkirišče, pokopališče, naselje	sprememba talne površine, izpust v živi meji, stopnišče	večinoma javno	po sprevodni poti (100m)	s starim po sprevodni poti (100m), z novim preko dostopne ceste	nadstrešek, sanitacije, 3 mrlške celice, čajna kuhinja, servisni prostor	velik nadstrešek, ki pokriva objekte, razpelo
Radomlje	ravnina	na robu	stranska cesta	ob pokopališču	skupen dostop	ploščad	pokopališki zid, srednjevisoka živa meja, relief, visoka drevnina	pokopališče, naselje	sprememba talne površine, izpust v živi meji	v celoti zasebno	preko pokopališča	preko izpusta v živi meji	nadstrešek, 2 mrlški celici, servisni prostor	stebni
Smlednik	pobočje	v naselju	stranska cesta	ob pokopališču	skupne dostop	ploščad pod nadstreškom	podporni zid, relief	naselje	sprememba talne površine, stopnišče	v celoti zasebno	po stranski cesti naselja (20m)	s stopniščem ob cerkvi	nadstrešek, sanitacije, 2 mrlški celici, čajna kuhinja, servisni prostor	trikotni nadstrešek, stebni
Vodice	ravnina	izven naselja (100m)	stranska cesta	na pokopališču	skupen dostop	ploščad	srednjevisoka živa meja	pokopališče, parkirišče, naselje	sprememba talne površine, izpust v živi meji	večinoma javno	po sprevodni poti čez naselje in dve prometni cesti (400m)	vežica je del pokopališča	nadstrešek, sanitacije, 2 mrlški celici, čajna kuhinja, servisni prostor	stebni, krožno okno, razpelo

6 ANKETIRANJE

Z rezultati anket pridobivamo mnenja in nove podatke o določeni temi. Z njimi lahko preverjamo, potrjujemo ali zavrnemo različne hipoteze ali vnaprej postavljene trditve.

6.1 ZASNOVA ANKETE

Namen ankete je ugotoviti, kakšen je odnos ljudi do mrliških vežic in kakšne so njihove preference glede umeščanja v prostor. Iščem tudi potrditev priporočil za umestitev in organizacijo mrliških vežic, o katerih razpravljam v naslednjem poglavju na osnovi strokovnih izhodišč in glavnih značilnosti izbranih primerov mrliških vežic.

Anketa¹¹ je razdeljena na tri sklope vprašanj:

- 1. sklop vprašanj zajema demografske podatke anketirancev ter ločitev na redne in neredne obiskovalce pokopališč. Ločitev ljudi sem izvedla zato, ker me zanima, če ljudje, ki so bolj v stiku s pokopališči (redni obiskovalci) drugače razmišljajo o mrliških vežicah.
- 2. sklop vprašanj obravnava odnos ljudi do mrliških vežic in njihove odločitve za prostorsko umeščanje vežic, oblikovanje okvirjev ter zasnove arhitekture.
- 3. sklop vprašanj preverja naklonjenost javnosti simboliki rastlinja ter odločitve glede urejanja okolice mrliških vežic.

Vzorec anonimnih anketirancev zajema 40 oseb, izbranih izmed prebivalcev naselij, katerih mrliške vežice so zajete v analizi.

6.2 IZVEDBA ANKETE

Anketiranje je potekalo osebno, s prisotnostjo anketarja. Izvedeno je bilo na domu anketiranca ali na javnem prostoru (knjižnica, kulturni dom). Potencialni anketiranci so bili naprošeni za dovoljenje za anketiranje, pri čemer jim je bila razkrita tema ankete. Anketiranci so vprašalnike izpolnjevali samostojno, za kar so potrebovali približno pet minut.

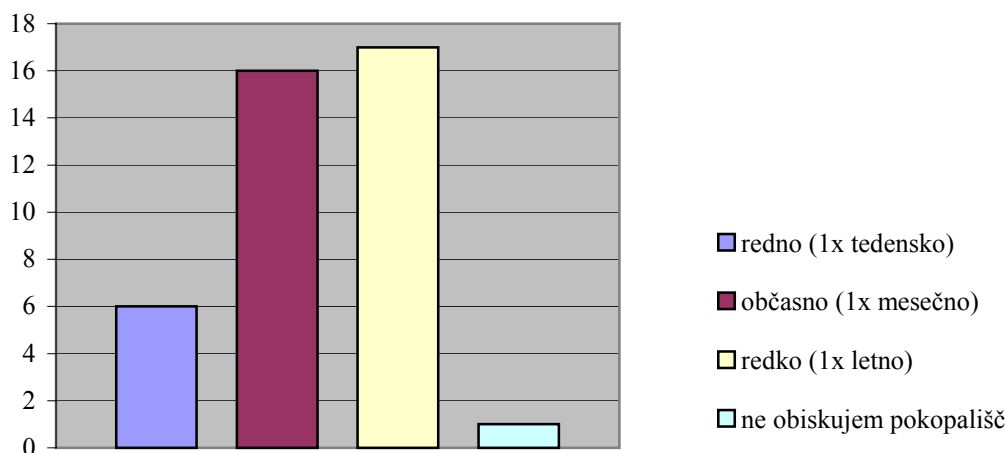
6.3 ANALIZA REZULTATOV

Anketna raziskava je izvedena le kot študijski primer in ni izvedena na statistično reprezentativnem vzorcu. Rezultati so obdelani z metodami opisne statistike.

¹¹ Glej Prilogo: Anketni vprašalnik.

6.3.1 Prvi sklop vprašanj – demografski podatki anketirancev

Sodelovalo je 40 anketirancev, od tega 22 (55%) rednih obiskovalcev pokopališč (to so anketiranci, ki obiskujejo pokopališča vsaj enkrat mesečno) in 18 (45%) nerednih obiskovalcev pokopališč (obiskujejo pokopališča enkrat letno ali manj).

Slika 66: Delitev anketirancev na redne in neredne obiskovalce pokopališč (vprašanje 1).

Med anketiranci je bilo 19 (47,5%) žensk in 21 (52,5%) moških. Med rednimi obiskovalci so prevladovalе ženske – odgovarjalo jih je 13 in 9 moških, med nerednimi pa moški – odgovarjalo jih je 12 in 6 žensk.

Preglednica 14: Spolna struktura anketirancev (vprašanje 2).

Spol	Redni obiskovalci	Neredni obiskovalci	Skupaj
Ženske	13 (54,5 %)	6 (33,4%)	19 (47,5 %)
Moški	9 (45,5 %)	12 (66,6 %)	21 (52,5 %)

Starostna struktura anketirancev obeh skupinah je različna. Med rednimi obiskovalci prevladujejo anketiranci, stari od 40 – 60 let medtem ko so neredni obiskovalci v veliki večini mlajši, stari od 20 – 40 let.

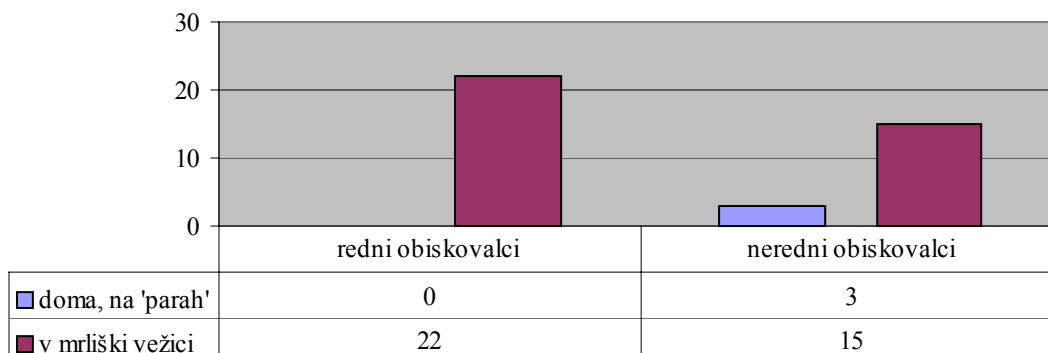
Preglednica 15: Starostna struktura anketirancev (vprašanje 3).

Starost	Redni obiskovalci	Neredni obiskovalci	Skupaj
20 – 40 let	6 (27,3 %)	14 (77,8 %)	20 (50%)
40 – 60 let	13 (59,1 %)	3 (16,7 %)	16 (40%)
Nad 60 let	3 (13,6 %)	1 (5,5 %)	4 (10 %)

6.3.2 Drugi sklop vprašanj – umestitev in urejanje mrliških vežic

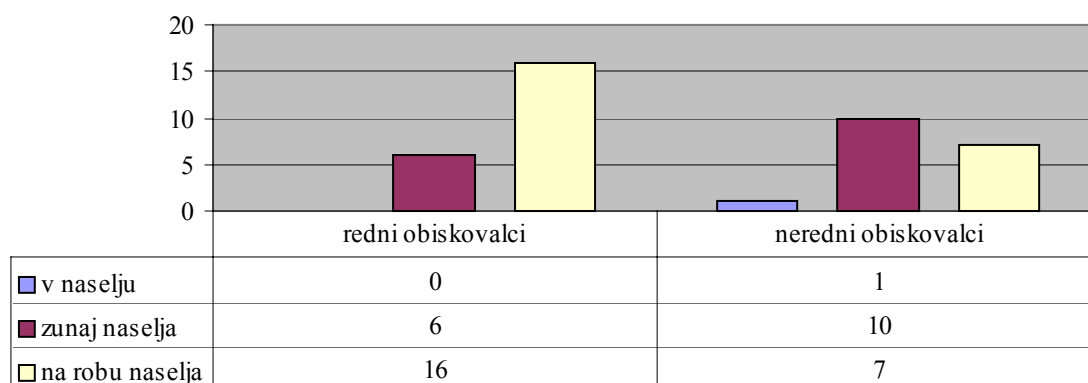
Sklop devetih vprašanj se nanaša na naklonjenost anketirancev mrliškim vežicam in o njihovih odločitvah, povezanih z umestitvijo mrliških vežic v prostor, izborom arhitekture in prepoznavnostjo nekaterih primerov, ki sem jih analizirala v prejšnjem poglavju.

Po pričakovanjih so se anketiranci odločili, da bi uporabili mrliške vežice (skupno 92,5% anketirancev) in pokojnika do pogreba ne bi imeli doma na 'parah' – mrtvaškem odru. Vsi redni obiskovalci so se odločili za uporabo mrliške vežice, medtem ko bi pri 16,7% nerednih obiskovalcih pokojnik ležal doma.

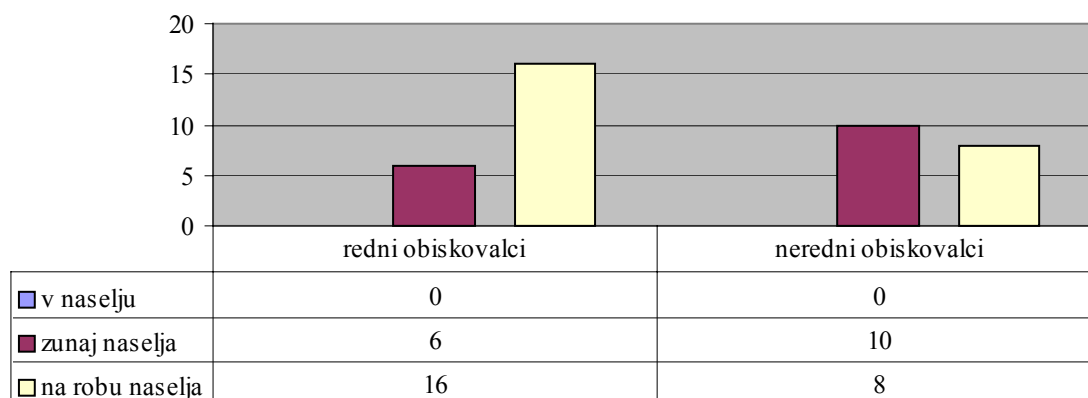
Slika 67: Kje bi do pokopa ležal pokojnik (vprašanje 4)?

Tudi večinska odločitev anketirancev za umestitev mrliške vežice ob pokopališče je bila pričakovana, tako se je odločilo 68,2% rednih in 55,5% nerednih obiskovalcev. Ostali dve možnosti: umestitev vežice na pokopališče je podprlo 9,1% rednih in 22,2% nerednih obiskovalcev, vežico pa bi od pokopališča ločilo in povežalo s pogrebno potjo 22,7% rednih in 22,3% nerednih obiskovalcev.

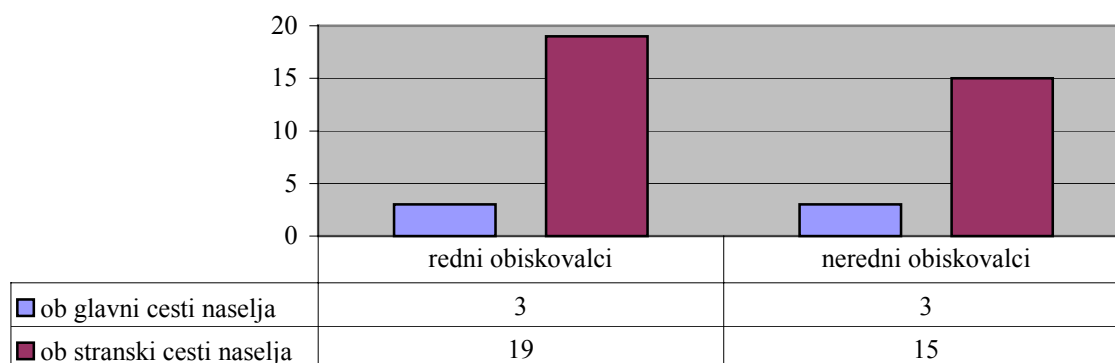
Slika 68: Umestitev mrliške vežice glede na pokopališče (vprašanje 5).

Anketiranci so se morali odločiti za umestitev mrliške vežice glede na naselje. Imeli so 3 možnosti umestitve: v naselju, za katero se ni odločil nihče, zunaj naselja in na robu naselja. Redni obiskovalci so dali z 72,3% prednost lokaciji mrliške vežice na robu naselja, na prehodu urbane krajine v kulturno, kmetijsko krajino. Neredni obiskovalci pa so se s 55,5% odločili za umestitev mrliške vežice zunaj naselja. Skupno gledano, bi 60% vseh anketirancev umestilo mrliško vežico na rob naselja.

Slika 69: Umestitev mrliške vežice glede na naselje (vprašanje 6).

Vprašanje 7 je podobno prejšnjemu, le da so se morali anketiranci odločiti o umestitvi mrliške vežice glede na prometno omrežje. Zanimalo me je, ob kakšno cesto bi anketiranci umestili mrliško vežico. Obe skupini anketirancev sta se večinoma odločili za umestitev ob stransko cesto naselja (redni s 86,4% in neredni s 83,3%).

Slika 70: Umestitev mrliške vežice glede na prometno omrežje (vprašanje 7).

Ureditveni prostor mrliške vežice je lahko določen z različnimi prostorskimi okvirji. Anketirancem sem ponudila več možnosti za izbiro najprimernejšega načina, in sicer: z zidom ali ograjo, visoko striženo živo mejo, živo mejo iz dreves ali pa možnost, da se ureditveni prostor ne obda in tako postane viden z vseh smeri. Anketiranci so se večinoma odločali med dvema vrstama žive meje – visoke strižene in drevesne, kar se kaže tudi v enakih skupnih odstotkih (45,5%). Za zid ali ograjo bi se skupno odločilo le 5%, ureditveni prostor pa bi pustilo neobdanega 10% anketirancev.

Preglednica 16: Izbira prostorskega okvirja mrliške vežice (vprašanje 8).

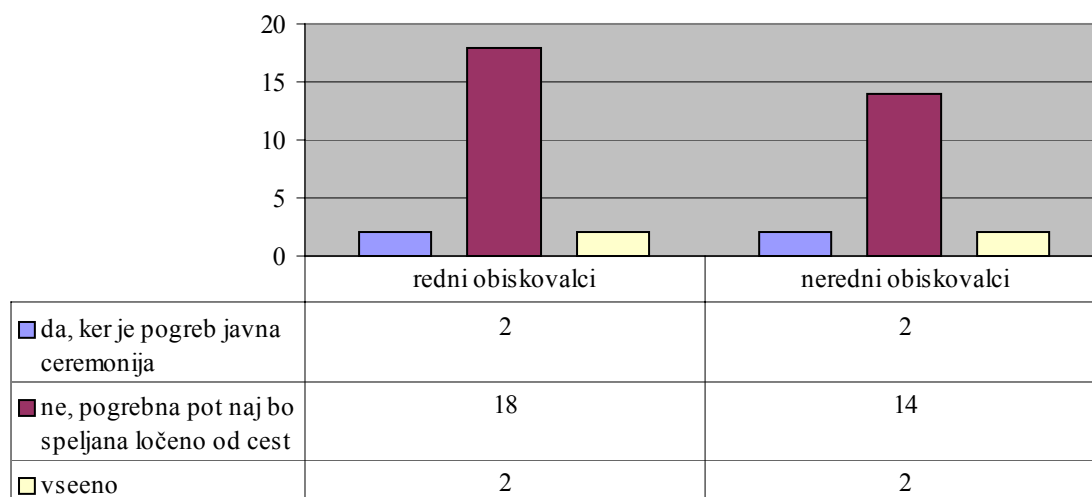
Prostorski okvir	Redni obiskovalci	Neredni obiskovalci	Skupaj
Zid ali ograja	2 (9,1%)	0 (0%)	2 (5%)
Visoka strižena živa meja	8 (36,4%)	9 (50%)	17 (45,5%)
Živa meja iz dreves	10 (45,4%)	7 (38,9%)	17 (45,5%)
Naj ne bo obdan ampak viden z vseh smeri	2 (9,1%)	2 (11,1%)	4 (10%)

V vprašanju 9 me je zanimalo s čim bi anketiranci zaznamovali vstopne točke mrliških vežic. Izbirali so lahko med več možnostmi: z vrati ali portalom, s stopniščem, z zasaditvijo rastlin, z znamenjem (križ, skulptura), s spremembo talne površine ali pa menijo, da zaznamovanje vstopnih točk ni potrebno. Največkrat izbrana možnost pri obeh skupinah anketirancev je označitev z zasaditvijo rastlin (skupno 40%). Sledi možnost označitve z vrati ali portalom (27,7% nerednih in samo 9,1% rednih obiskovalcev, skupno 17,5%) in nato zaznamovanje z drugačno talno površino kot so tlakovci, pesek (27,3% rednih in noben neredni obiskovalec, skupno 15%). Ostale sledijo: z znamenjem (skupno 12,5%), zaznamovanje ni potrebno (skupno 10%) in s stopniščem (skupno 5%, te možnosti ne bi izbral nihče od rednih obiskovalcev).

Preglednica 17: Zaznamovanje vstopnih točk (vprašanje 9).

Vstopne točke	Redni obiskovalci	Neredni obiskovalci	Skupaj
Z vrati, portalom	2 (9,1%)	5 (27,7%)	7 (17,5%)
S stopniščem	0 (0%)	2 (11,1%)	2 (5%)
Z zasaditvijo rastlin	9 (40,9%)	7 (38,8%)	16 (40%)
Z znamenjem (križ, skulptura)	3 (13,6%)	2 (11,1%)	5 (12,5%)
Z drugačno talno površino	6 (27,3%)	0 (0%)	6 (15%)
Zaznamovanje ni potrebno	2 (9,1%)	2 (11,1%)	4 (10%)

Naslednje vprašanje se je nanašalo na dilemo – ali se pogrebno pot sme speljati po javnih cestah ali naj se pogrebni obred odvija ločeno od širše javnosti. Skupini anketirancev sta bili enotni, da naj bo pogrebna pot speljana ločeno od cest (skupno 80%). Iz tega sklepam, da ljudje smatrajo pogreb kot intimni obred, čeprav je pogrebna slovesnost glede na zakonodajo javna ceremonija.

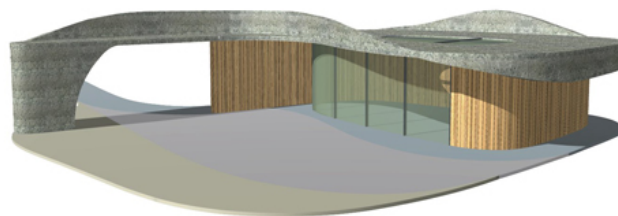

Slika 71: Ali pogrebni sprevod lahko poteka po javnih cestah (vprašanje 10)?

Anketiranci so bili naprošeni, da se odločijo katera izmed dveh različnih tipov arhitekture mrliških vežic je bolj primerna za njihovo okolje. Prva je primer tipične mrliške vežice¹²,

¹² Mrliška vežica, ki se najpogosteje pojavlja (med primeri: stara vežica v Dolu pri Ljubljani, Dolsko, Dob, Homec, Ihan, Radomlje, Komenda, Vodice). Največkrat je zidana in ima veliko dvokapno streho.

ki jo lahko opazimo ob mnogih pokopališčih, druga pa je bolj moderna, grajena iz stekla in lesa, in tudi že umeščena ob nekaterih pokopališčih.

Slika 72: Primera različnih tipov arhitekture mrliških vežic: tipična (levo) in moderna (desno).

Rezultati so zanimivi, saj se je od 38 anketirancev, ki so izbrali določen tip (2 anketiranci nista izbrala nobene), 52,6% odločilo za tipično, 47,4% pa za moderno, torej ljudje sprejemajo moderno oblikovane mrliške vežice za ustrezne. Neredni obiskovalci so dali prednost temu tipu vežice, medtem ko so redni s 60% dali prednost tipični, kar je verjetno posledica dejstva, da je v tej skupini povprečna starost višja.

Preglednica 18: Katera mrliška vežica je bolj primerna (vprašanje 11)?

Arhitektura mrliške vežice	Redni obiskovalci	Neredni obiskovalci	Skupaj
Tipična	12 (60%)	8 (44,4%)	20 (52,6%)
Moderna	8 (40%)	10 (55,6%)	18 (47,4%)

Naslednje vprašanje ni prineslo zelenih rezultatov. Poskusila sem ugotoviti, če si ljudje bolj zapomnijo netipično mrliško vežico kot tipično. Izmed izbranih primerov mrliških vežic sem izbrala tri tipične in nevpadljive mrliške vežice (Vodice, Radomlje, Homec) in eno netipično (Mengeš). Anketiranci so bili naprošeni, da v primeru, če prepoznajo katero od mrliških vežic, vpišejo njeno lokacijo. Vendar na to vprašanje ni odgovorila več kot polovica (52,5%), od preostalih pa se jih je 5 zmotilo pri prepoznavanju. Iz tega ugotavljam, da mrliške vežice na spadajo med objekte, katere si ljudje zapomnijo zaradi arhitekture ali ureditve okolice. Če si jih zapomnijo, je to zaradi udeležbe pri pogrebu, ki je potekal ob vežici. Tudi med primerjalnima skupinama ni bilo razlike v prepoznavanju, torej tudi redni obiskovalci pokopališč ne namenjajo pretirane pozornosti mrliškim vežicam.

Slika 73: Tipične mrliške vežice (levo Vodice, Radomlje, Homec) in izstopajoča mrliška vežica (desno Mengeš).

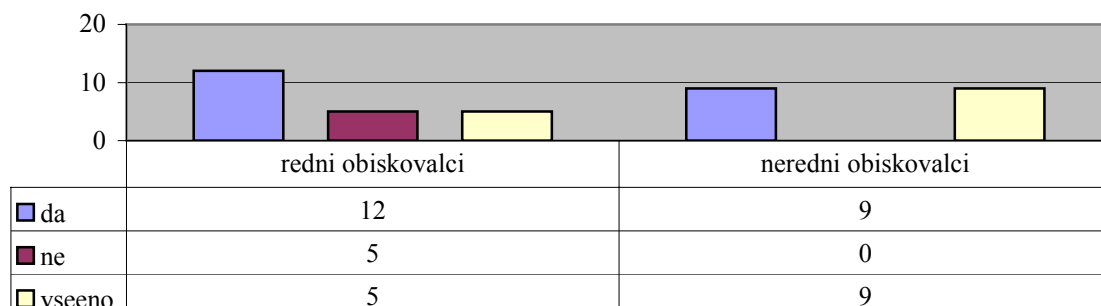
Najbolj prepoznavna je mrliška vežica v Mengšu, kjer pokopališče uporabljajo poleg Mengšanov tudi prebivalci Domžal, Preserij, Radomelj in okoliških naselij. Ker so anketiranci iz teh vasi, je ta mrliška vežica najbolj prepoznavna.

Preglednica 19: Prepoznavnost mrliških vežic (vprašanje 12).

Arhitektura mrliške vežice	Redni obiskovalci	Neredni obiskovalci	Skupaj
Vodice	2 (9,1%)	1 (5,5%)	3 (7,5%)
Radomlje	3 (13,6%)	1 (5,5%)	3 (7,5%)
Homec	1 (4,5%)	0 (0%)	1 (2,5%)
Mengeš	4 (18,2%)	5 (27,8%)	9 (22,5%)

6.3.3 Tretji sklop vprašanj – rastline za urejanje okolice mrliških vežic

Želela sem izvedeti kako javnost sprejema idejo o uporabi rastlin s posebni simbolnim pomenom¹³ za urejanje okolice mrliških vežic (ali so za uporabo simbolnih rastlin, proti ali jim je vseeno). Redni obiskovalci so se odločali za vse 3 možnosti, prevladovalo je pozitivno mnenje (54,6%), vseeno ali proti je bilo po 22,7%. Polovica nerednih obiskovalcev je bilo za uporabo simbolnih rastlin, drugi polovici je bilo vseeno. Proti ni bil nihče od nerednih obiskovalcev. Skupno gledano je za uporabo rastlin s posebnim simbolnim pomenom 52,5% vseh anketirancev.

Slika 74: Ali naj bo okolica mrliških vežic zasajena z rastlinami, ki imajo poleg uporabne vrednosti tudi poseben simbolni pomen (vprašanje 13)?

Zanimalo me je tudi kakšne rastline se jim zdijo ustrezne za urejanje okolice mrliških vežic. Na izbiro so imeli več različnih skupin rastlin: bogato cvetoče enoletnice in dvoletnice, izstopajoče rastline (glede oblike, barve ipd.), vednozelenene rastline, listopadne rastline s poudarjeno jesensko barvo listja in rastline s povešavo krošnjo. Anketiranci so lahko izbrali več možnosti.

Preglednica 20: Ustrezne rastline za okolico mrliških vežic (vprašanje 14).

Skupina rastlin	Redni obiskovalci	Neredni obiskovalci	Skupaj
Bogato cvetoče enoletnice in dvoletnice	0 (0%)	2 (9,1%)	2 (3,9%)
Izstopajoče rastline (glede oblike, barve ipd.)	1 (3,5%)	1 (4,5%)	2 (3,9%)
Vednozelenene rastline	15 (51,7%)	14 (36,6%)	29 (57%)
Listopadne rastline s poudarjeno jesensko barvo listja	7 (24,1%)	2 (9,1%)	9 (17,6%)
Rastline s povešavo krošnjo	6 (20,7%)	3 (13,7%)	9 (17,6%)

¹³ Glej poglavje 7.1.6.2 Preglednica priporočenih rastlinskih vrst in sort drevnine.

Skupno gledano je s 57% najbolj ustrezna skupina vednozelenih rastlin, sledijo s 17,6% listopadne rastline s poudarjeno jesensko barvo listja in rastline s povešavo krošnjo. Najmanj ustrezne so izstopajoče rastline in bogato cvetoče enoletnice in dvoletnice, za katere so glasovali izključno neredni obiskovalci. Rezultati tega anketnega vprašanja so pričakovani, saj je večina rastlin ob mrliških vežicah vednozelnih ali pa imajo povešavo krošnjo. Redki listavci ob mrliških vežicah imajo največkrat izrazito jesensko barvo listja.

Z zadnjim vprašanjem so bili anketiranci naprošeni, da naj naštejejo nekaj rastlin, za katere mislijo, da imajo poseben simbolni pomen, povezan z nesmrtnostjo, smrtjo, pokopavanjem. Odgovorilo je 72,5% vseh anketirancev, ki so našteali 19 različni rastlin. Največkrat omenjena rastlina je 'cipresa', ki je z leti postala tipična pokopališka rastlina. Ljudje s pojmom 'cipresa' pravzaprav mislijo rastline, ki spadajo v rodova *Chamaecyparis* in *Thuja*. Sledijo vrba žalujka, verjetno zaradi imena (žalujka) in povešave krošnje, breza zaradi povešave, žalujoče krošnje in pušpan, ki je bil v preteklosti klasična pokopališka rastlina. V današnjem času vejice pušpana uporabljajo pri kropljenju pokojnika. Večkrat omenjene so tudi krizanteme, tisa, iglavci kot rastlinska skupina, mačehe, nagelj, smreka in topol. Vse našteje rastline imajo simbolni pomen, povezan z nesmrtnostjo, smrtjo in pokopavanjem. Po enkrat omenjene so: oljka, rožmarin, lipa, mahovi kot rastlinska skupina, bršljan, magnolija, lovor, vrtnica. Splošno gledano, ljudje s pokopavanjem povezujejo rastline, prisotne v okolici ali na pokopališčih – cipresa, pušpan, tisa, smreka, iglavci in rastline, ki jih najdemo na grobovih – krizantema kot 'vs svetna' rastlina, mačehe, nagelj, rožmarin, mahovi, bršljan, vrtnica. Razlika med številom odgovorov rednih in nerednih obiskovalcev je bila kar velika, saj so redni prispevali 59 odgovorov medtem ko neredni le 18.

Preglednica 21: Rastline, za katere anketiranci menijo, da imajo poseben simbolni pomen (vprašanje 15).

Rastlina	Redni obiskovalci	Neredni obiskovalci	Skupaj
'Ciprese'	15	5	20
Vrba žalujka	8	2	10
Breza	5	2	7
Pušpan	7	-	7
Krizantema	4	2	6
Tisa	4	1	5
Iglavci	1	2	3
Mačehe	2	1	3
Nagelj	3	-	3
Smreka	-	3	3
Topol	2	-	2
Oljka	1	-	1
Rožmarin	1	-	1
Lipa	1	-	1
Mahovi	1	-	1
Bršljan	1	-	1
Magnolija	1	-	1
Lovor	1	-	1
Vrtnice	1	-	1
Skupaj	59	18	77

Rezultati ankete bodo upoštevani pri oblikovanju priporočil za umeščanje in organizacijo mrliških vežic. Odgovori obeh skupin anketirancev – redni in neredni obiskovalci pokopališč se pri nekaterih vprašanjih malenkostno razlikujejo, kar je verjetno posledica dejstva, da je povprečna starost nerednih obiskovalcev precej nižja kot starost rednih. Še največja razlika se je pokazala pri poznavanju rastlin s simbolnim pomenom.

7 RAZPRAVA IN SKLEPI

7.1 OBLIKOVANJE PRIPOROČIL ZA UMEŠČANJE IN ORGANIZACIJO MRLIŠKIH VEŽIC NA MANJŠIH POKOPALIŠČIH

Zaradi aktualnosti množične gradnje mrliških vežic in pomanjkanja literature s tega področja je bilo v začetku diplomskega dela kot en izmed ciljev opredeljeno prav oblikovanje priporočil za umeščanje in urejanje mrliških vežic na manjših pokopališčih. Kot piše Simič (2005) lahko »pojav množične gradnje novodobnih mrliških vežic po naši deželici pripišemo predvsem širšemu civilizacijskemu procesu spreminjanja družbenih norm in navad. Včasih smo se doma rodili, živeli, delali, umrli in na koncu tudi ležali na parah, zdaj pa hodimo domov pretežno le še spat, vse drugo pa se v glavnem zgodi drugod. Tako je tudi s smrtjo in pogrebnimi obredi. S tega vidika postajajo mrliške vežice civilizacijska norma - tako kot se je to pred tem zgodilo s porodničnicami, vrtci, bolničnicami, domovi za starejše občane in drugimi in podobnimi institucijami.« Za vse našete objekte poleg predpisov in normativov, ki so na razpolago tudi za mrliške vežice, obstajajo strokovne usmeritve in literatura. Posledica dejstva, da za mrliške vežice tega ni, so običajno predimenzionirani objekti s sicer zgledno a vsebinsko revno urejeno okolico.

Za oblikovanje priporočil sem iz analize izbranih primerov poskušala izluščiti glavne zadrege in nepravilnosti in jih izpostaviti. Na drugi strani sem iskala zakonitosti, ki se pokažejo ob primerjavi mrliških vežic glede umestitve v prostor, organizacije, dostopov in vhodov, povezanosti s pogrebnimi prostori in značilnosti objekta. Iz preglednice analiziranih značilnosti mrliških vežic¹⁴ se povzame glavne ugotovitve analiz. V preglednico nisem uvrstila uporabljenih rastlinskih vrst, ker jih obravnavam ob primerjavi s preglednico priporočenih rastlinskih vrst¹⁵.

Čeprav anketna raziskava ni bila opravljena na statistično reprezentativnem vzorcu, rezultati vseeno predstavljajo mnenje javnosti. Ker so bili anketiranci izbrani med prebivalci naselji, katerih mrliške vežice so zajete med primeri, predvidevam, da so rezultati odraz trenutnega stanja na področju mrliških vežic, kar je potrebno upoštevati pri oblikovanju priporočil.

Iz spoznanega iz literature, rezultatov analiz in ankete med prebivalci sem oblikovala priporočila oziroma usmeritve za umestitev in organizacijo mrliških vežic ob manjših pokopališčih.

¹⁴ Glej preglednico 13.

¹⁵ Glej preglednico 22.

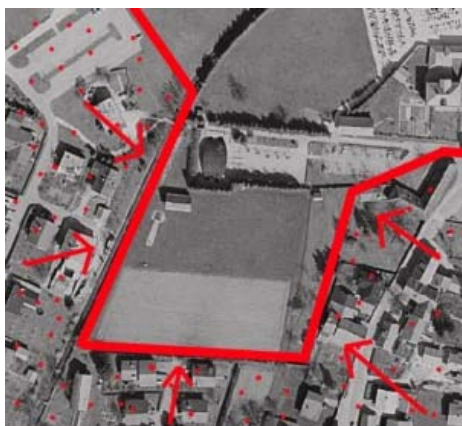
7.1.1 Priporočila za umestitev v prostor

7.1.1.1 Teren

Večina mrliških vežic je locirana na ravnini ali na pobočju. Le ena je umeščena na hrib osamelec, kar je posledica prostorske omejenosti. Namreč, relief dopušča gradnjo cerkve, redko pa še pokopališča zadostnega obsega za mrliško vežico. Najboljše prostorsko doživljanje pridobijo mrliške vežice, umeščene na pobočje, do kamor se mora obiskovalec povzpeti ali spustiti. Vendar se umeščanje ne more priporočiti na osnovi terena, ker je pomembna predvsem korelacija mrliška vežica – pokopališče – naselje. Izkaže se, da je izbor terena za umeščanje mrliške vežice odvisen od umestitve pokopališča in naselja.

7.1.1.2 Lokacija glede na naselje

Polovica mrliških vežic je lociranih v naselju, polovica pa izven ali na robu naselja, ki prehaja v kmetijsko krajino ali gozd. Sprva je bila večina mrliških vežic umeščena na rob naselja, vendar se je okolica postopoma urbanizirala in objekt se je znašel znotraj naselja (Mengeš, Dob). Vežice ob robu naselja predstavljajo mejnik med urbaniziranim in kmetijskim prostorom, tudi prvinskim, kar poudarja simbolični pomen vežice kot prostora prehoda. Priporočilo se sklada tudi z rezultati ankete, saj anketiranci s 60% podpirajo umestitev mrliške vežice na rob naselja.

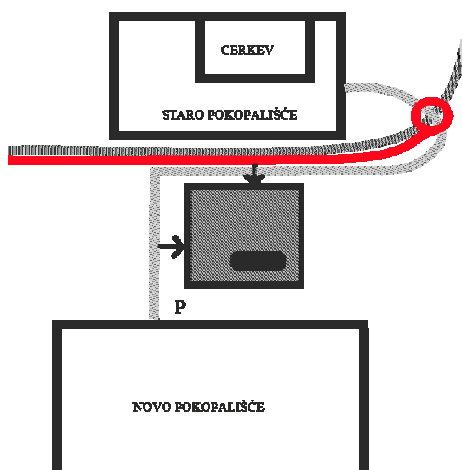
Slika 75: Okolice mrliške vežice v Mengšu se postopoma urbanizira.

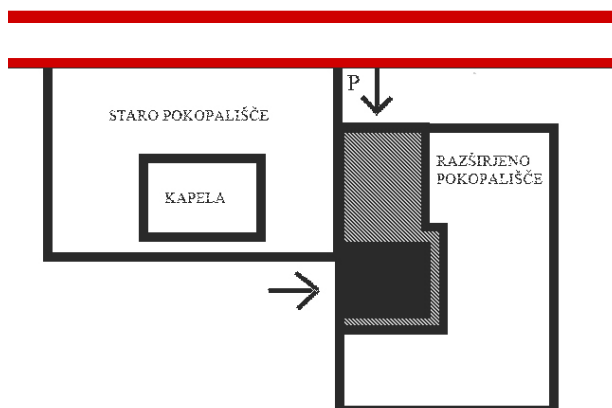
Slika 76: Mrliška vežica kot prehod med urbanim in kmetijskim prostorom v Radomljah.

7.1.1.3 Lokacija glede na prometno omrežje

Dostop do skoraj vseh vežic je preko stranske ceste naselja, redko preko glavne ceste. Domžalska mrliška vežica je locirana ob železniško progo, kar predstavlja oviro za nemoteno delovanje pogrebne sprejeme in pa obremenjevanje s hrupom. Izpostavila bi tudi vežico v Dolskem ob zelo prometni povezavi Ljubljana – Litija, kjer je obremenitev s hrupom stalna.

Slika 77: Železniška proga poleg mrliške vežice v Domžalah.

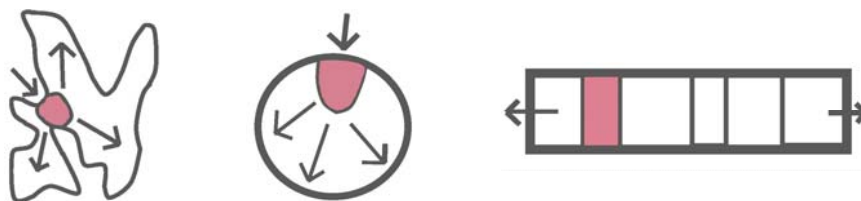
Slika 78: Prometnica Ljubljana-Litija ob pokopališkem sklopu v Dolskem.

Ker naj bi bil prostor mrliške vežice спокоjen, miren, namenjen meditaciji je priporočljivo, da se vežica umesti v mirno okolico, kar pomeni ob stransko cesto. Če to ni možno, naj se poskrbi za primerno zaščito pred neugodnimi in motečimi vplivi okolja – z zasaditvijo vegetacije kot zaščitnega pasu, preoblikovanjem reliefa ali grajenimi objekti. Priporočilo podpirajo tudi rezultati ankete, saj bi 80% anketirancev umestilo mrliško vežico ob stransko cesto.

7.1.1.4 Lokacija glede na pokopališče

Večina mrliških vežic je umeščeneh ob rob pokopališča (redke so umeščene ob glavni vstopni del), starega ali novega, kamor bi jo umestila tudi večina anketirancev. Povezava je vzpostavljena s sistemom dostopnih poti ali pa s skupnim zidom, živo mejo. Glede na umestitev imajo vežice tudi različno vlogo, saj so lahko del razširjenega pokopališča (Dolsko), predstavljajo povezovalni del med starim in novim (Vodice, Ihan) ali pa logični zaključek ali začetek pokopališča (Komenda).

Če se mrliške vežice gradijo ob razširitvi obstoječega pokopališča, je priporočeno, da se umestijo tako, da postanejo središčni, centralni del novega sklopa. Če se vežico locira izven pokopališča, je potrebno razmisliti o povezovalni poti, ki ne sme biti predolga, prestrma ali prekinjena. Lokacija mrliške vežice na samem pokopališču je odvisna tudi od njegove organizacije in oblike. Splošno lahko povzamemo, da je smiselno, da mrliška vežica z urejeno okolico tvori vstopni del (ali enega, če je več vhodov), s katerega je možen dostop do ostalih delov pokopališča.

Slika 79: Različni pristopi k oblikovanju in organizaciji pokopališč ter prostor mrliške vežice znotraj vsakega.

7.1.2 Priporočila za organizacijo prostora mrliških vežic

7.1.2.1 Servisni del

Mrliške vežice spadajo med pokopališke objekte, ki morajo biti dostopni tako obiskovalcem kot uslužbencem in servisu. Obiskovalci in žalujoči morajo biti čimbolj izolirani od servisnih poti. Servisni prostori so zato največkrat na zadnji strani objekta, kjer je tudi začasno parkirišče in obračališče za servisno vozilo. Ločitev je izvedena z grajenimi objekti (Dob - zid, Dolsko – podporni zid, Kamnik - mrliška vežica) ali zasaditvijo rastlinja (Mengeš, Dob). Vendar je servisna pot le izjemoma ločena od javne poti, kar se lahko pripiše dejstvu, da so bile mrliške vežice na pokopališče dodane kasneje. Dostopna cesta je zato namenjena obiskovalcem in servisu, od nje pa se odcepijo dostopi do poslovilne ploščadi in objekta.

Slika 80: Ločitev servisnega in javnega prostora - z zidom in zasaditvijo (Dob).

Slika 81: Poslovilna ploščad je od servisnega prostora ločen z objektom mrliške vežice in zasaditvijo (Kamnik).

7.1.2.2 Javni del

Pred vežico je poslovilna ploščad, ki ima funkcijo zadrževanja in zbiranja ljudi. Poslovilna ploščad je v večini primerov pravilno oblikovana (krožno, ovalno, pravokotno) in utrjena. Poslovilno ploščad pod nadstreškom imajo vežice manjših in bolj odmaknjenih krajev (Dolsko, Homec, Smlednik). Ne glede na velikost je priporočljivo, da se za obiskovalce in čakajoče na pogreb priskrbi klopi in smetnjake. Javna razsvetljava ni nujno potrebna.

Slika 82: Opremljenost javnega dela okolice mrliške vežice: klopi, smetnjaki, javna razsvetljava (levo Mengeš, sredina Dolsko, desno Dob).

7.1.2.3 Prostorski okvir

Vpliva na dojetje mrliških vežic kot prostora s posebnim pomenom. Če okvir ni definiran in vstopi niso označeni, potem prostor ne pridobi posebnega pomena. Anketiranci so za najbolj primeren prostorski okvir izbrali živo mejo, pa naj bo to strižena ali pa sestavljena iz visoke drevnine.

Najbolj učinkovit prostorski okvir je visoka drevnina, ki je tudi pri primerih mrliških vežicah največkrat uporabljena – kot gručaste rastline, razporejene ob robu (Domžale), zasajene v ravni liniji (Dob, Mengeš, Radomlje), posamične rastline (Kamnik, Ihan) ali pa rastlinska gmota – gozd (Homec).

Pogosto se uporablja tudi strižena živa meja iz listavcev ali iglavcev, od nizke iz pušpana (Dolsko), ki le nakazuje ločitev do srednje in visoke iz kleka, gabra in podobnih grmovnic. Grajen prostorski okvir predstavljajo različne ograje in zidovi – to je lahko pokopališki zid (Dob, Radomlje), ločevalni zid med naseljem in prostorom vežice (Dol), podporni zid (Komenda, Smlednik). Velikokrat je zid preraščen z vzpenjavko, kar mu daje bolj mehko pojavnost. Relief v vlogi prostorskega okvirja se pojavi v primerih, ko je mrliška vežica umeščena na pobočje. Največkrat so strmi nakloni zasajeni s pokrovnimi grmovnicami (Komenda, Ihan, Smlednik) ali zatravljeni (Kamnik, Radomlje).

Slika 83: Zaznamovanje prostorskega okvira: z visoko drevnino (levo, Ihan), z visokim zidom (sredina, Dol) in z reliefom, preraščenim s pokrovnimi grmovnicami (desno, Komenda).

7.1.3 Priporočila za ureditev dostopov do objekta

7.1.3.1 Dostopi

Mrliška vežica je objekt, ki mora biti dostopen tako servisu kot javnosti. Servisni dostop je dostop za vozilo, ki pripelje pokojnika in vozilo vzdrževalcev in je povezan s prometnim omrežjem. Z izjemo mrliške vežice v Smledniku, ki je umeščena tik ob cesti, imajo vse vežice servisni dostop za vozila. Dostop ostalim vozilom je fizično preprečen (premični stebrički, verige) ali pa označen s tablo, ki prepoveduje promet. Za javnost so na voljo pešpoti, ki potekajo s parkirišča, naselja ali pa pokopališča. Ob stiku poti in ureditvenega prostora mrliške vežice se največkrat spremeni talna površina, kar označi prehod.

Dostope do mrliške vežice lahko delimo na dostope za vozila in dostope za pešce. Dostopi za vozila so namenjeni servisu, zato morajo biti povezani s prometnim omrežjem. Če vodijo do cerkve ali pokopališča, lahko služijo kot široka sprevodna pot. Pešpoti naj povezujejo prostor mrliške vežice s parkiriščem, postajališčem javnega prometa, naseljem ter pokopališčem.

7.1.3.2 Vstopne točke

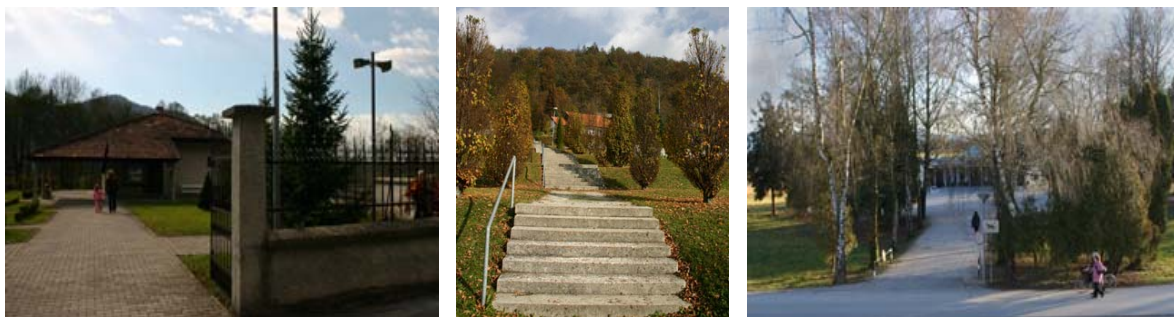
Označevanje vstopnih točk ni nujno potrebno, kar meni tudi 10% anketirancev. Ker pa se na različne načine pojavlja pri vseh analiziranih primerih mrliških vežic in označuje prehod v drug prostor, se zdi smiselno, da se poda priporočila.

Vstopne točke vseh mrliških vežic (z izjemo homške vežice) so definirane s spremembo talne površine, kar je najbolj preprost način označevanja. Struktura talne površine se v večini primerov spremeni iz asfaltiranih dostopni cest v peščeno ali tlakovano površino poslovilne ploščadi ali poti. Vzrok za izbiro takega načina označevanja vstopnih točk je verjetno to, da so te površine najmanj zahtevne za vzdrževanje. Vendar bi tak način označevanja izbralo le 15% anketirancev, zato je smiselno, da se ga kombinira z bolj prepoznavnim označevanjem (zasaditev, portal ipd.).

Slika 84: Primeri označevanja vstopnih točk z različnimi talnimi površinami: Dob (levo), Mengeš (sredina), Smlednik (desno).

Pogosto je označevanje vstopnih točk urejeno z izpustom v ograji ali živi meji, uporabo stopnišča ali zgostitvijo vegetacije. V primerih, ko je uporabljen izpust v pokopališkem zidu ali zidu proti naselju, se vstop označi z vrati. V ostalih primerih se izpust kombinira le s spremembo talne površine. Stopnišče je kot označevalec vstopne točke zelo učinkovito, ker premagovanje višinske razlike pomeni vstop na nek drug prostor. Med izbranimi primeri bi izpostavila Ihan, kjer dolgo stopnišče poteka s parkirišča preko novega pokopališča do poslovilne ploščadi pred vežico. Ob njem so zasajeni tudi visoki grmi gabra, kar še poudari prehod iz vsakdanjega sveta na posvečeno območje.

Slika 85: Portal v pokopališkem zidu –Dolsko (levo), stopnišče z gabrovimi grmi –Ihan (sredina), zgostitev vegetacije ob glavni vstopni točki – Domžale (desno).

Zgostitev vegetacije ob vstopnih točkah je nekakšen logični poudarek in označevalec vhoda. Rastline so lahko razporejene v gručice, linije ali pa soliterno. Ta način označitve

vstopne točke je bil največkrat izbran pri anketirancih. Za definicijo vstopnih točk je redko uporabljen relief, v obeh primerih (Ihan, Komenda) potek poti izkorišča naraven teren (pobočje) za učinkovit dostop do mrliških vežic. Le v enem primeru je uporabljeno znamenje (Komenda).

7.1.3.3 Gibanje ljudi

Zadrževanje in gibanje ljudi po ureditvenem prostoru mrliških vežic je odvisno od njihovega namena. Tako se prostor razdeli na zaseben in javen, pri čemer zasebnega uporabljajo udeleženci pogreba, javnega pa sprehajalci in mimoidoči. Med analiziranimi primeri prevladuje zasebni prostor, ki predstavlja objekt, nadstrešek in ploščad pod nadstreškom. V celoti zaseben prostor je v primeru, ko je mrliška vežica umeščena na končni del pokopališča (Radomlje) ali pa ločeno od pokopališča (Homec, Smlednik). Javni prostor v večini primerov predstavlja poslovilna ploščad, poti in parkirišče ob vežici.

Mrliška vežica je lahko v celoti ločena od javnosti in predstavlja zasebni prostor, vendar je to redko. Največkrat pride do mešanja zasebnega in javnega, pri čemer je potrebno paziti, da sprehajalci in mimoidoči ne motijo intimnega prostora žalujočih. V ta namen je postavljen nadstrešek ob vežici, ki ga ob pogrebnih slovesnostih uporabljajo samo udeleženci pogreba.

7.1.4 Priporočila za umestitev glede na ostale pogrebne lokacije

7.1.4.1 Organizacija pokopa

Za organizacijo pokopa so pomembne povezave med mrliško vežico, cerkvijo (poslovilnim objektom) in pokopališčem. Povezava mrliška vežica-cerkev je aktualna pri krščanskem obredu pokopa. Mrliška vežica naj bo v primerni oddaljenosti od cerkve, to pomeni toliko, da se razvije pogrebni sprevod. Pot ne sme biti prestrma (kot zelo strm vzpon do domžalske ali homške cerkve) ali prekinjena (z železnico ipd.). Če pogrebni sprevod poteka po javni cesti, moti tudi promet, kar je nevarno za udeležence v prometu kot udeležence v sprevodu (Vodice). Elegantna rešitev je, da pogrebni sprevod poteka po dovolj širokem pločniku ob cesti (Komenda). Enako velja za pot do pokopališča. Rezultati ankete so pokazali, da ljudje smatrajo pogreb in s tem tudi pogrebni sprevod za zaseben obred, ki naj ne bo speljan po javnih cestah. Zato naj se strema k ohranitvi pogrebnega sprevoda znotraj pokopališkega prostora.

Slika 86: Potek pogrebne slovesnosti: obred ob vežici (levo), razvoj pogrebnega sprevoda (sredina), vstop na pokopališče (desno) (PGD..., 2007).

Priporočeno je, da so vse tri točke pogrebne obreda povezane tako, da ima pogrebni sprevod jasno načrtano pot brez ovir. Primere krajevnih posebnosti (Dol pri Ljubljani), ko je dodan še en postanek (ob gasilskem domu), se v priporočilih ne obravnava.

7.1.4.2 Obred ob vežici

Obred ob vežici poteka povsod enako, v notranjosti vežice in pod nadstreškom. Pokojnika premaknejo iz mrliške celice pod nadstrešek, kjer so tudi svojci in izvajalci pogreba, medtem ko so ostali žalujoči razporejeni na poslovilni ploščadi, pokopališču, tudi na cesti. Za potek obreda ob vežici je nujen nadstrešek, ki varuje glavne akterje pogrebne obreda pred močnim soncem, dežjem, snegom ipd. Večina udeležencev – žalujočih ima svoj prostor na poslovilni ploščadi. V primerih, ko je poslovilna ploščad pod nadstreškom (Homec, Smlednik, Dolsko) se pojavi problem velikosti. Ploščad je lahko premajhna za vse udeležence in se morajo ti zadrževati na cesti (Smlednik) ali pokopališču (Dolsko).

Slika 87: Potek obreda ob mrliški vežici: prihod pokojnega pred vežico (levo), besedno bogoslužje in govori žalujočih (sredina), formiranje pogrebne spreveda (desno) (PGD..., 2007).

Za ustrezen potek obreda je priporočeno ozvočenje in osvetlitev ter prostor v sami vežici, kjer se hranijo pripomočki: mizica za žaro, stojala za zastave, prapore, vence, pogrebni voz ipd.

7.1.5 Priporočila za tipologijo objekta in ureditev okolice

7.1.5.1 Programska opredelitev prostorov objekta

Pri programski opredelitvi prostorov mrliške vežice je po mnenju Simiča (2005) potrebno paziti, da mrliška vežica ne naraste do neverjetnih dimenzij, ki prekorači dimenzije običajnih stanovanjskih hiš. Pogosti so tudi ogromni nadstreški. Poleg prostora za krsto, mora biti tu še prostor za svojce (če je vežica za več pokojnikov, mora biti tudi prostorov za svojce več), potem mora biti prostor za čajno kuhinjo, prostor za župnika, prostor za orodje, ločena stranišča za moške in za ženske, še kakšen skupni prostor - in ko vse skupaj seštejemo pridemo pogosto na preko 100 m² površine brez nadstreška. To pa je za mrliško vežico za manjše pokopališče (primer Ihan), kjer sta mesečno 1-2 pogreba, pretirano.

Programska opredelitev prostorov naj se opravi z ozirom na letno število pogrebov in na že obstoječo pokopališko infrastrukturo (stare mrtvašnice, servisni objekti). Priporočeno je, da naj bodo v objektu poleg mrliške celice še sanitarije, čajna kuhinja, predprostor pod nadstreškom in prostor za shranjevanje tistih potrebščin, ki se uporabljajo pri obredu. V primeru, da pokopališče nima primerne prostora za shranjevanje orodja in pogrebni potrebščin, naj se te prostore zagotovi v vežici. Večinoma je za to že poskrbljeno, saj se orodje, nosila, svečniki, zastave ipd. shranjujejo v starih mrtvašnicah, v cerkvi (v zakristiji

ali na koru) ali v zvoniku. Ostali prostori, ki so naštet v programski opredelitvi (prostor za rože, prostor za duhovnika, prostor za pogrebce, prostor za pripravo pokojnika) pridejo v poštev za mrliške vežice na centralnih mestnih pokopališčih.

7.1.5.2 Tipologija objekta, detajli in ornamenti

Večina analiziranih mrliških vežic je tipičnih, klasično oblikovanih. Izstopa mrliška vežica v Mengšu zaradi ukrivljene strehe in vežica v Dolu pri Ljubljani, ki pa zaradi modernega oblikovanja nima odobravanja lokalnih prebivalcev. Vendar rezultati ankete kažejo na pripravljenost javnosti za spremembo na področju oblikovanja vežic, saj se je slaba polovica anketirancev odločila za moderno oblikovano mrliško vežico. Priporočeno je, da se oblikovanje arhitekture mrliške vežice prilagodi tipu pokopališča in prostoru, kamor je umeščena.

Posebna pozornost naj bo posvečena tudi arhitekturnim detajlom. Poseben simbolni pomen imajo stebri, kupole, stopnišča, nadstreški, ki pokrivajo objekt kot nebesni svod, okrogle ali trikotne oblike. Vendar je potrebno paziti, da se z naštetim ne pretirava temveč naj se simbolne poudarke skrbno izbere. V nasprotnem primeru se pojavi pretirana razkošnost objekta, ki naj bi bil arhitekturno izčiščen. To se nanaša tudi na detajle kot so držala za vence, panoji za osmrtnice, pladnji za sveče ali večno luč.

Splošno zaželena je predvsem versko nevtralna simbolika, tako pri arhitekturi in detajlih kot tudi pri ornamentih.

Slika 88: Uporaba simbolnih detajlov: stopnišče, stebrišče in križ (levo, Kamnik), usklajenost vrat, panoja za osmrtnice in držala za vence (sredina, Komenda) in žalujoče figure na stenah mrliške vežice (desno, Domžale).

7.1.5.3 Ureditev okolice mrliške vežice

Okolica mrliške vežice, ki predstavlja kombinacijo utrjenih površin in vegetacije, mora biti oblikovana v skladu z objektom, tipom pokopališča in okolico, v katerega je umeščena. Ker so vsa pokopališča obravnavanih mrliških vežic brez nasadov vegetacije (sem ne štejem individualne zasaditve na grobovih), naj bi bile zasaditve ob mrliških vežicah v sozvočju z objektom in okolico. Oblikovanje zasaditve in utrjenih površin naj podpira umestitev in značilnosti objekta. Zeleni sistem mora predstavljati organsko celoto, ne samo v medsebojnem odnosu temveč tudi z vegetacijo okolice.

7.1.6 Priporočila za izbor rastlin

Rastlinske vrste se izbira glede na več kriterijev, ki pa jih v grobem lahko razdelimo na dejavnike rastišča in funkcionalni namen nasada. Dejavniki rastišča so pomembni za uspevanje zasajenih rastlin, to so podnebje, tla, svetloba, zavetje. Drugi kriteriji so: estetski videz, ki ga želimo doseči in doseganje vzdušja, primerne mrliškim vežicam. Ker so dejavniki rastišča odvisni od lokacije, se bom v izboru rastlinskih vrst za okolico mrliških vežic osredotočila na njihovo primernost za javni nasad in simbolni pomen, povezan z žalovanjem, smrtjo, nesmrtnostjo.

7.1.6.1 Izbor priporočenih rastlinskih vrst

Seznam priporočenih rastlinskih vrst, primernih za urejanje okolice mrliških vežic, je nastal v dveh korakih:

1. Izmed rastlin, ki jih priporoča Šiftar (2001) v publikaciji Izbor in uporaba drevnine za javne nasade, sem izbrala vrste z ustreznim simbolnim pomenom in sicer glede na naslednje značilnosti:

- barva (list, cvet, plod, lubje)
- oblika rasti (povešava, stebrasta, kroglasta)
- zimzelenost ali vednozelenost
- splošni pripisani simbolni pomen rastline (izhajala sem iz naslednje literature: Chevalier. 1993. Slovar simbolov, Beuchert. 1995. Symbolik der Pflanzen, Tresidder. 2004. 1001 simbol)

2. Rastlinske vrste, ki izpolnjujejo dva izmed naštetih kriterijev, sem uvrstila v seznam.

Za razumevanje same preglednice in izbora rastlin je pomembno utemeljiti, kaj naj bi vsaka posamezna kategorija v preglednici predstavljala.

Barva

V preglednici je pojavnost barv razdeljena glede na organe rastline, in sicer na list, cvet, plod in lubje. Če se katerakoli od simbolnih barv¹⁶ (bela, črna, siva, modra, temno rdeča, zlata, vijoličasta) pojavi v rastlinskem organu, potem se to zaznamuje v preglednici.

LIST

Pri večini rastlin in skoraj vse leto so listi daleč najbolj pomembna oblikovna značilnost. List se spreminja skozi sezono, tako oblika kot barva. Pri določanju barv se upošteva barvo, ki je prisotna večino vegetacijske dobe, razen v primerih, ko je jesenska barva zelo močna in izrazita. Upošteva se tudi površinsko teksturo (možno dlakavost lista, ki daje 'mehak' značaj barvi). Zanimarimo obliko in velikost lista.

CVET

Cvet kot arhetipna figura duše pogosto predstavlja duhovno središče. Ta pomen postane natančnejši glede na barvo cveta. Cvetje pogosto predstavlja tudi duše umrlih. Čeprav je

¹⁶ Simbolne barve so določene v poglavju 4.1.6.3 Simbolika barv

cvetenje značilen sezonski pojav, se vseeno uvrsti med kriterije za izbor rastlinstva, saj si jih dobro zapomnimo. Pri cvetu zanemarimo obliko in velikost, temveč se posvetimo le barvni izraznosti. Zanemarimo tudi cvetove v obliki mačičastih socvetij in storžkov.

PLOD

Plodovi so včasih bolj izraziti od cvetov, tudi čas njihovega pojavljanja je simboličen (jesen kot prehod iz življenja v smrt). Plod je enako kot cvet značilen sezonski pojav, vendar ga vseeno uvrstimo med kriterije za izbor rastlinstva.

LUBJE

Zlasti pozimi je lubje zanimivo zaradi barve in teksture. Nekatera drevesa imajo zanimivo lubje šele takrat, ko dorastejo. Lubje se večinoma ne spreminja skozi sezono in tako postane stalnica v nasadu.

Oblika

Oblika in velikost rastline sta pomembni za vzpostavljanje tako razpoloženja in sloga kot za praktično obravnavo prostora. Simbolni pomen oblike rastline ima močan vpliv na doživljanje prostora. Izrazite oblike so značilne predvsem za drevje oz. drevesa, ki so v nasadu največje, najdražje in najdlje živeče rastline. Prepoznala sem tri značilne oblike, ki poudarjajo mrliško simboliko (žalovanje, prehod, večnost):

POVEŠAVA oblika

Vrba žalujka je bila na Zahodu včasih povezana s smrtjo, ker oblika drevesa spominja na žalost. Podoben simbolni pomen imajo vse rastline, ki jih odlikuje povešava rast. Naravno elegantno viseče veje ima le peščica rastlin (npr. *Betula pendula*, *Salix babylonica*), ostale so le izbrane sorte nam sicer že znanih vrst z 'normalno' krošnjo.

STEBRASTA oblika

Stebrasta oblika rastline je simbol razmerij med zemljo in nebom, kajti korenine segajo v tla, veje se dvigajo v nebo. Kot osni lik rastlina predstavlja pot navzgor, po kateri gredo tisti, ki prehajajo iz vidnega v nevidno.

KROGLASTA oblika

V krščanski ikonografiji motiv krogle simbolizira večnost. Večinoma taka rast ni naravna, temveč so rastline cepljene ali naknadno oblikovane.

Vednozelenost in zimzelenost

Vednozeleni so tisti listi, ki ostanejo na drevnini več let in ne odpadejo, ko se pojavijo novi. Zimzeleni listi ostanejo zeleni na drevnini do naslednje pomladi, ko se pojavijo novi listi, odpadejo. Splošni simbolni pomen vednozelenih in zimzelenih listov je nesmrtnost in vstajenje. Močan simbolni pomen imajo torej iglavci, katerih igličasti listi ne odpadejo, vednozeleni listavci, pri katerih listi ostanejo več let na poganjkih in zimzeleni listavci, ki obdržijo listje preko zime.

Splošni simbolni pomen vrste

Nekatere rastlinske vrste imajo že od nekdaj pripisan simbolni pomen, ki je lahko splošno znan ali pa malo bolj zakrit. V procesu odkrivanja rastlin, ki bi simbolično poudarjale

žalovalni značaj prostora mrliških vežic, sem naletela na mnogo različnih simbolnih pomenov. Glede na spoznanja iz strokovne literature o religiji in kulturi sem za ustrezne določila naslednje: življenje, dolgo življenje, večno življenje, nesmrtnost, onostranstvo, smrt, upanje, vstajenje, odrešenje, luč, duša, spomin, žalost, bolečina, misel na mrtve, božja ljubezen, Kristus, Kristusova cerkev. Rastline, izbrane zaradi splošnega simbolnega pomena, imajo večinoma več kot enega od zgoraj naštetih simbolnih pomenov.

7.1.6.2 Preglednica priporočenih rastlinskih vrst in sort drevnine

Legenda: ✓ pomeni, da rastlinska vrsta izpolnjuje izbrani kriterij

Preglednica 22: Priporočene rastlinske vrste in sorte za uporabo ob mrliških vežicah.

Rastlinska vrsta, sorta	Barva				Oblika			Zimzelenost, vednozelenost	Splošni simbolni pomen rodu ali vrste
	list	cvet	plod	lubje	povešava	stebrasta	okrogla		
<i>Abies alba</i>	✓			✓				✓	
<i>Abies balsamea</i> 'Nana'							✓	✓	
<i>Abies koreana</i>	✓							✓	
<i>Abies pinsapo</i>	✓							✓	
<i>Acer platanoides</i> 'Columnare'	✓					✓			
<i>Acer platanoides</i> 'Crimson King'	✓	✓							
<i>Acer platanoides</i> 'Globosum'	✓						✓		
<i>Alnus incana</i>	✓			✓					
<i>Amelanchier lamarckii</i>		✓	✓						
<i>Amelanchier ovalis</i>		✓	✓						
<i>Berberis candidula</i>	✓		✓					✓	
<i>Berberis x frikartii</i> 'Amstelveen'	✓		✓		✓			✓	
<i>Berberis julianae</i>			✓					✓	
<i>Berberis thunbergii</i> 'Red Pillar'	✓					✓			
<i>Betula pendula</i>				✓	✓				življenje, smrt, luč
<i>Betula pendula</i> 'Youngii'				✓	✓				
<i>Betula nigra</i>				✓	✓				
<i>Betula papyrifera</i>				✓	✓				
<i>Betula pubescens</i>				✓	✓				
<i>Buxus sempervirens</i>								✓	življenje, smrt, duša, nesmrtnost
<i>Buxus sempervirens</i> 'Suffruticosa'							✓	✓	
<i>Buxus microphylla</i> 'Faulkner'								✓	
<i>Cedrus atlantica</i>								✓	Kristusova cerkev, nesmrtnost
<i>Cedrus atlantica</i> 'Glaucua'	✓							✓	
<i>Cedrus atlantica</i> 'Glaucua Pendula'	✓				✓			✓	
<i>Chaenomeles speciosa</i> 'Nivalis'		✓	✓						
<i>Chaenomeles x superba</i> 'Crimson and Gold'		✓	✓						
<i>Chaenomeles x superba</i> 'Nicoline'		✓	✓						

se nadaljuje

nadaljevanje

Rastlinska vrsta, sorta	Barva				Oblika			Zimzelenost, vednozelenost	Splošni simbolni pomen rodu ali vrste
	list	cvet	plod	lubje	povešava	stebrasta	okrogla		
<i>Cornus kousa</i>	✓	✓							
<i>Cornus kousa</i> var. <i>chinensis</i>	✓	✓							
<i>Cornus florida</i>	✓	✓							
<i>Cornus alba</i> 'Kesselringii'			✓	✓					
<i>Cornus alba</i> 'Elegantissima'	✓		✓						
<i>Corylus maxima</i> 'Purpurea'	✓		✓						nesmrtnost
<i>Cotinus coggygria</i> 'Royal Purple'	✓		✓						
<i>Cotoneaster dammeri</i> 'Coral Beauty'		✓						✓	
<i>Cotoneaster dammeri</i> 'Jürgel'		✓			✓			✓	
<i>Cotoneaster dammeri</i> 'Skogholm'		✓						✓	
<i>Cotoneaster horizontalis</i>	✓	✓			✓				
<i>Cupressus arizonica</i>	✓							✓	žalost, smrt
<i>Elaeagnus angustifolia</i>	✓	✓		✓					
<i>Euonymus fortunei</i> 'Emerald Gaiety'	✓							✓	
<i>Euonymus fortunei</i> 'Variegatus'	✓							✓	
<i>Euonymus fortunei</i> 'Silver Queen'	✓							✓	
<i>Fagus sylvatica</i> 'Fastigiata'				✓		✓			
<i>Fagus sylvatica</i> 'Pendula'				✓	✓				
<i>Fagus sylvatica</i> 'Purpurea Pendula'	✓				✓				
<i>Ginkgo biloba</i> 'Autumn Gold'	✓								upanje
<i>Hedera helix</i>			✓					✓	smrt, nesmrtnost, vstajenje
<i>Hedera helix</i> 'Goldheart'	✓		✓					✓	
<i>Ilex aquifolium</i>		✓	✓					✓	
<i>Ilex aquifolium</i> 'Alaska'		✓	✓					✓	
<i>Ilex aquifolium</i> 'Limsi'		✓	✓					✓	
<i>Ilex aquifolium</i> 'Rubicaulis Aurea'	✓	✓	✓					✓	
<i>Ilex x merserveae</i>	✓	✓	✓					✓	upanje, Kristus
<i>Ilex x merserveae</i> 'Blue Angel'	✓	✓	✓					✓	
<i>Ilex x merserveae</i> 'Blue Prince'	✓	✓	✓					✓	
<i>Ilex x merserveae</i> 'Blue Princess'		✓	✓					✓	
<i>Ilex x merserveae</i> 'Golden Girl'		✓						✓	
<i>Juniperus communis</i>			✓					✓	
<i>Juniperus communis</i> 'Hibernica'			✓			✓		✓	
<i>Juniperus horizontalis</i> 'Blue Chip'	✓							✓	
<i>Juniperus horizontalis</i> 'Douglasii'	✓							✓	
<i>Juniperus horizontalis</i> 'Plumosa'	✓							✓	
<i>Juniperus x media</i> 'Hetzii'	✓							✓	
<i>Juniperus x media</i> 'Blaauw'	✓							✓	
<i>Juniperus sabina</i>				✓				✓	
<i>Juniperus squamata</i> 'Blue Carpet'	✓							✓	
<i>Juniperus squamata</i> 'Blue Chip'	✓							✓	
<i>Juniperus virginiana</i> 'Sky Rocket'	✓					✓		✓	

se nadaljuje

nadaljevanje

Rastlinska vrsta, sorta	Barva				Oblika			Zimzelenost, vednozelenost	Splošni simbolni pomen rodu ali vrste
	list	cvet	plod	lubje	povešava	stebrasta	okrogla		
<i>Laburnum anagyroides</i>		✓	✓		✓				
<i>Laburnum x watereri</i> 'Vossi'		✓	✓		✓				
<i>Larix decidua</i>	✓								nesmrtnost
<i>Larix kaempferi</i>	✓								
<i>Ligustrum obtusifolium</i> var. <i>regelianum</i>		✓	✓					✓	
<i>Ligustrum ovalifolium</i> 'Goliat'		✓	✓					✓	
<i>Ligustrum vulgare</i>		✓	✓					✓	
<i>Liriodendron tulipifera</i>	✓	✓							
<i>Lonicera maackii</i>		✓	✓						
<i>Lonicera nitida</i>		✓	✓					✓	
<i>Lonicera nitida</i> 'Elegant'		✓	✓					✓	
<i>Lonicera nitida</i> 'Red Tip'	✓	✓	✓					✓	
<i>Lonicera henryi</i>		✓	✓					✓	
<i>Magnolia gradniflora</i>		✓						✓	
<i>Mahonia aquifolium</i>			✓					✓	
<i>Mahonia aquifolia</i> 'Apollo'			✓					✓	
<i>Malus sylvestris</i> 'Royalty'	✓	✓							
<i>Malus sylvestris</i> 'Van Eisltime'		✓				✓			
<i>Parthenocissus quinquefolia</i>	✓		✓						
<i>Parthenocissus inserta</i>	✓		✓						
<i>Parthenocissus tricuspidata</i>	✓		✓						
<i>Picea abies</i>								✓	življenje, upanje
<i>Picea omorika</i>	✓					✓		✓	
<i>Picea omorika</i> 'Gnom'	✓						✓	✓	
<i>Picea pungens</i>	✓							✓	
<i>Picea pungens</i> 'Hoopsii'	✓							✓	
<i>Picea pungens</i> 'Moerheim'	✓							✓	
<i>Picea pungens</i> 'Glauc Globosa'	✓						✓	✓	
<i>Pinus leucodermis</i>				✓				✓	dolgo življenje, življenje
<i>Pinus mugo</i>				✓				✓	
<i>Pinus mugo</i> subsp. <i>unicata</i>				✓				✓	
<i>Pinus nigra</i>				✓				✓	
<i>Pinus pinea</i>							✓	✓	
<i>Pinus sylvestris</i>	✓			✓				✓	
<i>Pinus sylvestris</i> 'Fastigiata'	✓			✓		✓		✓	
<i>Pinus sylvestris</i> 'Sei'	✓			✓				✓	
<i>Pinus sylvestris</i> 'Watereri'	✓			✓	✓			✓	
<i>Pittosporum tobira</i>		✓					✓	✓	
<i>Pittosporum tobira</i> 'Nanum'		✓						✓	
<i>Pittosporum tobira</i> 'Variegatum'	✓	✓						✓	
<i>Populus alba</i> 'Nivea'	✓			✓					misel na mrtve, bolečina, spomin
<i>Populus alba</i> 'Pyramidalis'	✓			✓		✓			
<i>Populus nigra</i> 'Italica'						✓			

se nadaljuje

nadaljevanje

Rastlinska vrsta, sorta	Barva				Oblika			Zimzelenost, vednozelenost	Splošni simbolni pomen rodu ali vrste
	list	cvet	plod	lubje	povešava	stebrasta	okrogla		
<i>Potentilla fruticosa</i> 'Mandschurica'	✓	✓							
<i>Prunus cerasifera</i> 'Nigra'	✓			✓					
<i>Prunus laurocerasus</i>		✓	✓					✓	
<i>Prunus laurocerasus</i> 'Mount Vernon'		✓	✓					✓	
<i>Prunus laurocerasus</i> 'Otto Luyken'		✓	✓					✓	
<i>Prunus laurocerasus</i> 'Piri'		✓	✓					✓	
<i>Prunus laurocerasus</i> 'Reynvaanii'		✓	✓					✓	
<i>Prunus laurocerasus</i> 'Schipkaensis Macrophylla'		✓	✓					✓	
<i>Prunus laurocerasus</i> 'Van Nes'		✓	✓					✓	
<i>Prunus laurocerasus</i> 'Zabeliana'		✓	✓					✓	
<i>Prunus padus</i>		✓	✓						
<i>Prunus serotina</i>		✓	✓						
<i>Prunus subhirtella</i> 'Pendula'		✓	✓		✓				
<i>Pyracantha coccinea</i>		✓						✓	
<i>Pyracantha coccinea</i> 'Orange Glow'		✓						✓	
<i>Pyracantha coccinea</i> 'Red Column'		✓				✓		✓	
<i>Pyracantha coccinea</i> 'Soleil d'Or'		✓	✓					✓	
<i>Quercus ilex</i>	✓							✓	
<i>Quercus robur</i> 'Fastigiata'				✓		✓			nesmrtnost
<i>Robinia pseudoacacia</i>		✓							
<i>Robinia pseudoacacia</i> 'Umbraculifera'		✓					✓		nesmrtnost, luč
<i>Rosa</i> 'Mirato'					✓				smrt, božja ljubezen,
<i>Rosa</i> 'Schneewitchen'		✓							odrešenje, Kristus,
<i>Rosa</i> 'Schneekönigin'					✓				nesmrtnost
<i>Rosa rugosa</i>		✓							
<i>Salix alba</i>	✓			✓					
<i>Salix alba</i> 'Sericea'	✓			✓					
<i>Salix babylonica</i>	✓				✓				smrt
<i>Salix x pendulina</i>	✓				✓				
<i>Salix x sepulchralis</i> 'Tristis'	✓				✓				
<i>Sambucus nigra</i>		✓	✓						smrt, onostranstvo
<i>Sambucus racemosa</i>		✓	✓						
<i>Sorbus aria</i>	✓	✓							
<i>Sorbus aucuparia</i>		✓	✓						
<i>Sorbus x thuringiaca</i>	✓	✓				✓			
<i>Spiraea x cinerea</i> 'Grefsheim'	✓	✓							
<i>Spiraea nipponica</i> 'Snowmound'	✓	✓			✓				
<i>Spiraea x vanhouttei</i>	✓	✓			✓				
<i>Stephanandra incisa</i> 'Crispa'		✓			✓				

se nadaljuje

nadaljevanje

Rastlinska vrsta, sorta	Barva				Oblika			Zimzelenost, vednozelenost	Splošni simbolni pomen rodu ali vrste
	list	cvet	plod	lubje	povešava	stebrasta	okrogla		
<i>Symphoricarpos albus</i> var. <i>laevigatus</i>		✓	✓						
<i>Tamarix ramosissima</i> 'Pink Cascade'	✓				✓				nesmrtnost
<i>Tamarix parviflora</i>					✓				
<i>Taxus baccata</i>			✓					✓	smrt, nesmrtnost
<i>Taxus baccata</i> 'Fastigiata'			✓			✓		✓	
<i>Taxus baccata</i> 'Fastigiata Robusta'			✓			✓		✓	
<i>Taxus baccata</i> 'Schwarzgrün'	✓		✓					✓	
<i>Taxus x media</i>			✓					✓	
<i>Taxus x media</i> 'Hicksii'			✓			✓		✓	
<i>Thuja occidentalis</i>								✓	nesmrtnost
<i>Thuja occidentalis</i> 'Columna'						✓		✓	
<i>Thuja occidentalis</i> 'Sunkist'	✓							✓	
<i>Thuja occidentalis</i> 'Rheingold'	✓							✓	
<i>Thuja orientalis</i>								✓	
<i>Thuja plicata</i>								✓	
<i>Thuja plicata</i> 'Zebrina'	✓							✓	poseben simbolni pomen-tipično slovensko vaško drevo
<i>Tilia cordata</i>									
<i>Tilia platyphyllos</i>	✓								
<i>Tilia x europaea</i>									
<i>Tilia tomentosa</i>	✓								
<i>Tsuga canadensis</i> 'Pendula'					✓			✓	
<i>Viburnum lantana</i>	✓	✓	✓						
<i>Viburnum opulus</i>		✓	✓						
<i>Viburnum plicatum</i> 'Sterile'	✓	✓							
<i>Viburnum plicatum</i> var. <i>tomentosum</i>	✓	✓	✓						
<i>Viburnum plicatum</i> 'Mariesii'	✓	✓	✓						
<i>Viburnum rhytidophyllum</i>	✓	✓	✓					✓	
<i>Viburnum x pragense</i>	✓	✓	✓					✓	
<i>Viburnum tinus</i>	✓	✓	✓					✓	
<i>Viburnum henryi</i>			✓					✓	
<i>Weigela florida</i> 'Purpurea'	✓	✓							

7.1.6.3 Primerjava ob mrliških vežicah uporabljenih rastlin s priporočenimi

Pri izbranih mrliških vežicah sem določila 75 različnih vrst rastlin. Pri sedmih nisem mogla točno določiti vrste, zato sem določila le rod. Pri štirinajstih vrstah sem imela težave z določitvijo točne sorte, zato sem v oklepaju pripisala sorta ali miniatura sorta (večinoma pri miniaturnih iglavcih mrliške vežice Smlednik). Med uporabljenimi so tudi štiri trave in trajnice, ki ne spadajo med drevnino, zato jih pri primerjavi ne upoštevam. Zastopanih je 39 rodov.

Priporočenih vrst in sort drevnin je v preglednici je 183, od tega 95 sort. Zastopanih je 53 rodov.

Rastline, ki so najpogostejše uporabljene pri izbranih mrliških vežicah so zbrane v preglednici 23. Največkrat uporabljena je navadna breza, ki se pojavi pri polovici mrliških vežic. Pojavlja se sajena v gruč, kot ozadje arhitekturi ali kot soliter na trati. Na drugem mestu po pogostosti uporabe je ameriški klek, ki je uporabljen izključno kot živa meja. Obe rastlinski vrsti sta uvrščeni med priporočene vrste, saj izpolnjujeta simbolne kriterije. Sledi navadni gaber, ki je enako kot klek uporabljen izključno kot živa meja. Te rastlinske vrste glede na simbolne kriterije ni med priporočenimi, vendar je zaradi pogoste uporabe ob mrliških vežicah lahko smatramo za tipično in zato tudi priporočeno. Enako velja za sorto 'Fastigiata'. Enako pojavnost kot navadni gaber ima tudi omorika, ki je uvrščena med priporočene vrste, pri vežicah se pojavlja soliterno na trati ali pa v manjših gručah. Po trikrat se pri mrliških vežicah pojavijo prizemljika, navadni bršljan, macesen, divja trta, navadna smreka, tisa in lipa. Prizemljike ni med priporočenimi vrstami, pojavijo se le sorte. Rod lip se pojavi med priporočenimi, in sicer štiri vrste.

Preglednica 23: Primerjava najpogostejše uporabljenih rastlin in priporočenih rastlin glede na simbolni pomen.

Uporabljene rastline	Pojavnost pri različnih mrliških vežicah	Med priporočenimi vrstami in sortami
<i>Betula pendula</i>	6	✓
<i>Thuja occidentalis</i>	5	✓
<i>Carpinus betulus</i>	4	-
<i>Picea omorika</i>	4	✓
<i>Cotoneaster dammeri</i>	3	sorte: 'Coral Beauty', 'Jürgel', 'Skogholm'
<i>Hedera helix</i>	3	✓
<i>Larix decidua</i>	3	✓
<i>Parthenocissus quinquefolia</i>	3	✓
<i>Picea abies</i>	3	✓
<i>Taxus baccata</i>	3	✓
<i>Tilia</i> sp.	3	vrste: <i>cordata</i> , <i>platyphyllos</i> , x <i>europaea</i> , <i>tomentosa</i>
<i>Berberis thunbergii</i>	2	sorta: 'Red Pillar'
<i>Carpinus betulus</i> 'Fastigiata'	2	-
<i>Chamaecyparis lawsoniana</i>	2	-
<i>Magnolia</i> sp.	2	vrsta: <i>gradniflora</i>
<i>Prunus laurocerasus</i>	2	✓
<i>Pyracantha coccinea</i>	2	✓
<i>Taxus x media</i>	2	✓
<i>Juniperus communis</i> (sorta)	2	✓
<i>Picea glauca</i> 'Conica'	2	-
<i>Prunus cerasifera</i> 'Nigra'	2	✓

Od 71 uporabljenih drevnin najdemo 30 (38,8%) med priporočenimi. Vendar ob tem poudarjam, da so priporočene rastline izbrane za celo Slovenijo, kar pomeni tudi tiste, ki bi v analiziranem območju predalpske regije težko uspevale (kot naprimer *Cupressus arizonica*, *Pittosporum tobira*, ipd.). Takih 'primorskih' rastlin je dvajset, zato lahko

smatramo, da ima skoraj polovica uporabljenih rastlin (43,5%) poseben simbolni pomen, primeren za mrliške vežice¹⁷.

Rastlinski rodovi, ki so številčno najbolj zastopani ob analiziranih mrliških vežicah, so zbrani v tabeli 26. Rod *Chamaecyparis* je enako kot rod *Juniperus* zastopan z osmimi različnimi vrstami in sortami. Pogosta sta tudi rodova *Picea* in *Pinus*. Od najbolj zastopanih rodov se med priporočenimi ne nahajata le rodova *Chamaecyparis* in *Carpinus*, zato se ju naknadno uvrsti mednje.

Preglednica 24: Pregled številčno najbolj zastopanih rodov uporabljenih rastlin ob mrliških vežicah.

Rod	Število uporabljenih vrst in sort	Uporabljen pri mrliških vežicah	Med priporočenimi vrstami in sortami
<i>Chamaecyparis</i>	8	9x	-
<i>Juniperus</i>	8	9x	✓
<i>Picea</i>	6	12x	✓
<i>Pinus</i>	5	5x	✓
<i>Betula</i>	2	7x	✓
<i>Carpinus</i>	2	6x	-
<i>Thuja</i>	2	6x	✓
<i>Cotoneaster</i>	2	5x	✓
<i>Taxus</i>	2	5x	✓
<i>Prunus</i>	2	4x	✓

Med priporočene rastline bi bilo potrebno dodati nekaj rastlinskih rodov, vrst in sort. To so:

- *Cupressus sempervirens*, ki je tipična rastlina za primorskih pokopališč in jo ljudje glede na rezultate ankete prepoznajo kot rastlino s posebnim simbolnim pomenom,
- rod *Carpinus* (že omenjena vrsta *Carpinus betulus* in sorta *Carpinus betulus* 'Fastigiata'), ki je eden izmed najbolj uporabljenih rastlinskih rodov ob mrliških vežicah, kjer pa se večinoma pojavlja kot srednjevisoka strižena živa meja,
- in rod *Chamaecyparis*, ki je po številu uporabljenih vrst in sort ob mrliških vežicah na prvem mestu, poleg tega pa spada med 'ciprese', ki jih anketiranci prepoznajo kot rastline s posebnim simbolnim pomenom.

¹⁷ Glej kriterije za izbor priporočenih rastlinskih vrst poglavje 7.1.6.1.

7.2 SKLEPI

Raba mrliških vežic je že splošno uveljavljena, kar so potrdili tudi anketiranci, ki jih z veliko večino sprejemajo kot samoumevne. Posledica je množična gradnja mrliških vežic ob pokopališčih, pri čemer je upravičenost le-teh, predvsem ob manjših pokopališčih, vprašljiva. Vendar je jedro problema predvsem v pomanjkanju strokovne literature in splošnih priporočil, ki bi sodelujoče v procesu izgradnje mrliških vežic usmerile do oblikovanja kakovostnega prostora slovesa. V diplomskem delu sem poskušala oblikovati splošna priporočila za umeščanje in urejanje mrliških vežic in hkrati potrditi ali ovreči hipoteze, ki sem jih zastavila na začetku.

Prva hipoteza predpostavlja, da je mrliškim vežicam posvečeno premalo pozornosti stroke in upraviteljev. Posledica tega so neprimerne odločitve glede umestitve v prostor in stihijska ureditev okolice. To hipotezo lahko deloma potrdim, saj o mrliških vežicah obstaja zelo malo strokovne literature in usmeritev. Obravnava se jih le v zakonskih aktih, kot so občinski odloki o pokopališkem redu. Analize izbranih primerov mrliških vežic so res pokazale nekatere zadrege pri umestitvi v prostor, vendar je potrebno poudariti, da je lokacija mrliške vežice večinoma določena z umestitvijo pokopališča, kar je vzrok za nekatere zadrege (umestitev vežice ob železniško progo v Domžalah). Delno lahko potrdim tudi stihijsko ureditev okolice, ki je preplet utrjenih in zelenih površin brez plastenja prostora in izkoriščanja naravnih danosti terena (izjemi sta ihanska in komendska vežica, ki izkoristita pobočje za postopen dostop do objekta). Nasadi rastlin obkrožajo utrjene površine in ne členijo prostora, tako je onemogočeno postopno približevanje, ki bi v obiskovalcu vzbudilo občutek prehoda na posvečeno območje. Vstopne točke so nakazane s spremembo talne površine, nekatere so poudarjene tudi z drugimi elementi. Arhitektura mrliških vežic je večinoma tipična, ponekod z obilico simbolnih detajlov, ki pa ne pripomorejo k doseganju slovesnega vzdušja. Tako lahko potrdim drugo hipotezo, s katero predvidevam, da dostojno vzdušje mrliških vežic ni doseženo zaradi neprimerne izbire arhitekture in oblikovanja okolice.

V diplomskem delu se ukvarjam tudi z rastlinami, primernimi za urejanje okolice mrliških vežic. Primerne rastlinske vrste in sorte sem določila glede na dva kriterija: primernost za javni nasad in njihov simbolni pomen, ki je povezan z nesmrtnostjo, smrtjo, pokopavanjem. Trdim, da bi za uporabo ob mrliških vežicah morale biti izbrane tiste rastline, ki s primernim simbolnim pomenom nakazujejo žalujoč značaj mrliških vežic, s čimer se strinja dobra polovica anketirancev. V hipotezi predvidevam, da so pri obravnavanih primerih mrliških vežic rastline izbrane le glede na značilnost, primernih za javni nasad in da je zanemarjena simbolna funkcija. Ugotovljeno je, da ima slaba polovica rastlinskih vrst in sort ob obravnavanih mrliških vežicah ustrezen žalujoč simbolni pomen. Iz tega sklepam, da ima pri izbiri rastlinja vlogo tudi simbolni pomen, kar izvira iz globoke zakoreninjenosti simbolike v kulturi in človeški podzavesti.

Prostor mrliške vežice je prostor slovesa, ki bi moral biti pogostejša tema strokovnih raziskovanj, ker nam odstira civilizacijski odnos do sveta, narave in bivanja nasploh. Splošne usmeritve za urejanje so podane za obravnavano območje, vendar se je za ustrezno umestitev in doseg kakovostnega prostora mrliških vežic potrebno posvetiti vsakemu posameznemu primeru posebej.

8 POVZETEK

Umeščanje in ureditev mrliških vežic v slovenskem prostoru je slabo raziskana tema. Prostorska problematika mrliških vežic na manjših pokopališčih se začne že z upravičenostjo gradnje le-teh, kot se sprašuje Simič (2005) in ugotavlja, da tudi ko je gradnja mrliške vežice upravičena, le-ta pogosto naraste do prav neverjetnih dimenzij. To pa je le ena od težav, ki spremlja umestitev in urejanje sodobnih mrliških vežic. Zato je namen diplomskega dela, da razišče trenutno stanje na ožjem izbranem območju in poda priporočila glede na opravljene analize, strokovno literaturo in izvedeno anketo.

Za oblikovanje priporočil je bil najprej opravljen pregled različnih strokovnih področij, ki so vplivali na razvoj in na današnje funkcioniranje mrliških vežic. Analize dvanajstih izbranih primerov mrliških vežic nekaterih občin v osrednji slovenski regiji so zajele umestitev v prostor, organizacijo, dostope in vhode, povezanost z ostalimi pogrebnimi prostori, značilnosti objekta in ureditev okolice. Posamezne analizirane značilnosti mrliških vežic so opredeljene glede na osnovni model razstavljanja urbanističnega sklopa. Rezultati analiz so zaradi boljše preglednosti povzeti v preglednicah. Naslednji korak je bila izvedba ankete med prebivalci naselij, katerih mrliške vežice so bile analizirane. Anketa predstavlja mnenje javnosti, značilno za obravnavano območje. Anketiranci so bili deljeni na dve skupini, redne in neredne obiskovalce pokopališč, vendar so bile razlike v odgovorih majhne.

Iz spoznanega iz literature, rezultatov analiz in ankete med prebivalci se oblikujejo priporočila oziroma usmeritve za umestitev in urejanje mrliških vežic ob manjših pokopališčih. Izkaže se, da je umestitev, zasnova in oblikovanje okolice mrliške vežice v odvisnosti od konceptualne zasnove pokopališča. Podoba slovenskega pokopališča, obdanega z zidom in centralno umeščenim vertikalnim poudarkom, je skoraj klasična. Umeščanje mrliške vežice na njegov rob ali na prehod urbanega v naravno (naselja v kmetijsko krajino) poudarja njeno vsebino, stanje med življenjem in smrtjo. Ureditveni prostor mrliških vežic naj bo omejen, saj se tako opredeli njegova drugačnost, posebnost, kar velja tudi za označitev vhodov in vstopnih točk. Izbor arhitekture, detajlov in oblikovanje okolice naj podpira miselnost, da je primerno okolje za bolečino slovesa pravzaprav čista arhitektura, navzočnost abstraktnih form in rastlinskih poudarkov, združenih v skladno celoto.

Pri rastlinskem gradivu, ki je uporabljeno za urejanje okolice mrliških vežic, se lahko poudari njegova žalovalna simbolna funkcija. Tako se na preprost način nagovori obiskovalce, da vstopajo na slovesen, umirjen prostor, saj so simbolni pomeni sicer skriti, a vseeno navzoči v naši kulturi. Iz primerjave različnih virov se oblikuje seznam priporočenih vrst in sort rastlin, ki imajo poleg uporabnosti za javni nasad še poudarjen žalovalni simbolni pomen.

9 VIRI

9.1 CITIRANI VIRI

- Aries P. 1989. Eseji o istoriji smrti na Zapadu od srednjeg veka do naših dana. Beograd, Pečat: 240 str.
- Chevalier J. 1993. Slovar simbolov: miti, sanje, liki, običaji, barve, števila. Ljubljana, Mladinska knjiga: 727 str.
- Dopolnjeno gradivo po 1. sinodalnem zasedanju. 2000. Izberi življenje-sinoda Cerkve na Slovenskem, Ljubljana, 4-6 nov. 1999. Tajništvo sinode Cerkve na Slovenskem. Ljubljana: 106 str. (*interno gradivo*)
<http://www.rkc.si/sinoda/snd-gr.html> (11.apr. 2007)
- Drašler A. 2007. 'Razvoj in nadgradnja simbola vertikalnosti v krajini'. Ljubljana, Biotehniška fakulteta (*osebni vir, marec 2007*)
- Goriup Z., Krečič P. 1988. Pokopališča v Sloveniji: razstavni katalog: Likovno razstavišče Rihard Jakopič. Ljubljana, Arhitekturni muzej: 12 str.
- Katalog regionalnih delitev. 2001. Statistični urad Republike Slovenije.
<http://www.stat.si/KatalogRDS/index.html> (23.feb. 2007)
- Kern M. 2005. Polovica občin še nima odlokov o pokopališki dejavnosti. Revija Obrtnik, 2005, 3
<http://www.ozs.si/obrn timer/prispevek.asp?IDpm=1640&ID=4881> (9.jan. 2007)
- Klobčar M. 1989. Občina Domžale. Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja-20. stoletje. Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete: 215 str.
- Košir F. 1993. Zamisel mesta. Ljubljana, Slovenska matica: 398 str.
- Kristl S. 2002. Poslovilni objekt. [seminarska naloga, osnove urbanističnega planiranja]. Ljubljana, Biotehniška fakulteta (*interno gradivo*)
- Kuhle D. 2006. Updating cemetery design. Garten+Landschaft, 11:10-14
- Lehner E. 1950. Symbols, Signs & Signets. New York, Dover Publications: 220 str.
- Ložar-Podlogar H. 1999. Šege ob smrti na slovenskem podeželju. Etnološki in antropološki vidiki preučevanja smrti. 9, 1: 101-107
- Odlok o pokopališkem redu na območju Občine Dol pri Ljubljani. Ur. l. RS št. 10-531/97

Odlok o pokopališki in pogrebni dejavnosti ter o urejanju pokopališč Občina Domžale.
Uradni vestnik Občine Domžale št. 5-228/03

Odlok o spremembah in dopolnitvah odloka o pokopališkem redu na območju občine Dol pri Ljubljani. Ur. l. RS št. 45-2102/00

Ogrin D. 1997. Slovenske krajine. 2. razširjena in dopolnjena izd. Ljubljana, DZS: 304 str.

Ogrin D. 1998. Landscape architecture – land art – architecture: relationships, convergence and divergences. V: IFLA Symposium Landscape and Art, Athens, sept. 1998: 8 str.

PGD – Topole. 2007.

<http://www.pgd-topole.com> (10.mar. 2007)

Pirkovič J. 2000. Strokovne osnove za zavarovanje kulturne dediščine na območju KP Ljubljansko barje. Ljubljanski regionalni zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine.
http://www.ljubljanskobarje.si/pdf/smernice_kulturna_dediscina.pdf (11.jan. 2007)

Rajšek B. 1999. Mrliška vežica ali silos? Delo, 41, 228: 7

Register nepremične kulturne dediščine. 2005. Ministrstvo za kulturo RS.
<http://rkd.situla.org/?uid=2375> (12.feb. 2007)

Simič M. 2005. Dolenjska nekrofilija. Revija Park, 8, 7: 11-14

Spiekermann M. 1989. Cemeteris – places of cultural interest. Garten+Landschaft, 12:17-21

Statistične informacije Statističnega urada Republike Slovenije. 2002. št. 92/2003

Szamatolski C.G. 1989. The role of cemeteries in the future urban development. Garten+Landschaft, 12: 22-27

Šef M. 1986. Skrivnost smrti. Ljubljana, Cirilsko društvo slovenskih bogoslovcev: 208 str.

Šiftar A. 2001. Izbor in uporaba drevnine za javne nasade. Ljubljana, Zavod za tehnično izobraževanje: 193 str.

Terčelj M. 1989. Občina Sevnica. Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja-20. stoletje. Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete: 200 str.

Tresidder J. 2004. 1001 simbol: ilustrirani vodnik skozi svet simbolov. Notranje Gorice, Quatro: 373 str.

Van Gennep A. 1960. The rites of passage. Chicago, University Press: 198 str.

Verbič T. 2003. Vloga reliefa kot umestitvenega dejavnika pri načrtovanju pokopališč.
Diplomsko delo. Ljubljana, BF, Oddelek za krajinsko arhitekturo: 96 str.

Vežice bodo obnovili. 2007. Dnevnik. (15.feb. 2007)
<http://www.dnevnik.si/novice/registracija?confirm=4606506694056> (25.mar. 2007)

Vidaković, M. 1993: Četinjače – morfologija i variabilnost. Zagreb, Grafički zavod
Hrvatske i 'Hrvatske šume': 741 str.

Zakon o lokalni samoupravi. Ur. l. RS št. 72-2629/93

Zakon o pokopališki in pogrebni dejavnosti ter urejanju pokopališč. Ur.l. SRS št. 34-
1875/79

Zgodovina krščanstva na Slovenskem. 2003. Vodnik po stalni razstavi. Stična, Slovenski
verski muzej: 209 str.

Zorec M., Rebek B. 2006. Pod nebesnim svodom. Oris: revija za arhitekturo in kulturo.
8, 41: 122-127

Župnija Ihan. 2007.
<http://zupnije.rkc.si/ihana/> (12. apr. 2007)

9.2 DRUGI VIRI

Demšar T. 2004. Krajinsko arhitekturne značilnosti vojaških pokopališč prve svetovne
vojne na območju Soške fronte in njihova prenova. Diplomsko delo. Ljubljana, BF,
Oddelek za krajinsko arhitekturo: 135 str

Evans E. 2004. Trees. NC State Univesity.
<http://www.ces.ncsu.edu/depts/hort/consumer/factsheets/trees-new/index.html>
(25.feb. 2007)

Głowacki P., Niemirski A.Szumanski M. Wolski P. 1982. A cemetery for the City of
Poznan. Garten+Landschaft, 82, 1: 42-45

Krščanski pogreb: Tretja izdaja slovenskega obreda : Rimski obrednik kakor ga je naročil
prenoviti drugi vatikanski cerkveni zbor in ga je razglasil papež Pavel VI. 2006.
Ljubljana, Družina: 279 str.

Mayer J., Schwegler H. 2005. Katero drevo je to?: drevesa, grmi, okrasne lesnate rastline.
Kranj, Narava: 318 str.

Odlok o pokopališkem redu Občine Kamnik. Ur. l. RS št. 23-1390/97

Odlok o pokopališkem redu, pogrebnih svečanostih in urejanju pokopališč v Občini
Vodice. Uradno glasilo Občine Vodice, št. 5/97

Odlok o spremembi odloka o opravljanju pokopališke in pogrebne dejavnosti na območju Občine Vodice. Uradno glasilo občine Vodice št. 10/05

Simoneti M., Bevk J. 1999. Strokovne podlage za zasnovo pokopališč v dolgoročnem in srednjeročnem planu Občine Kamnik. Ljubljana, LUZ – Ljubljanski urbanistični zavod: 120 str.

Simoneti M., Bevk J., Matjašec D., Tovornik Ž., Marinček P. 2001. Prostorski plan Mestne občine Ljubljana: Pokopališča – strokovna podlaga: elaborat 4. Ljubljana, LUZ – Ljubljanski urbanistični inštitut: 49 str.

Stražar S. 1999. Domžale, mesto pod Goričico. Škocjan pri Domžalah, Odbor pri kulturnem društvu 'Miran Jarc': 662 str.

Stražar S. 1988. Ob bregovih Bistrice: od Rodice do Duplice in Radomlje z okolico. Radomlje, krajevna skupnost: 989 str.

Stražar S. 1993. Mengeš in Trzin skozi čas. Mengeš, Trzin, krajevna skupnost: 749 str.

Stražar S. 1996. Župnija Dob skozi stoletja. Dob, Odbor pri krajevni skupnosti: 686 str.

Vrtnarska enciklopedija rastlin in cvetlic. 2002. Royal Horticultural Society. Ljubljana, Slovenska knjiga: 688 str.

Zakon o urejanju naselij in drugih posegov v prostor (ZUN) Ur. l. SRS 18-931/84

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju prof. Drašlerju za usmerjanje in potrpežljivost pri diplomskem delu, pa tudi pri drugih poskusih iskanja primerne teme za diplomsko delo. Zahvala tudi somentorici doc. dr. Kravanji za začetne ključne usmeritve in redno popravljjanje vmesnih verzij diplomskega dela.

Najlepša hvala prof. dr. Gazvodi za hitro in temeljito recenzijo dela in prof. dr. Kučanovi za pripombe in komentarje.

Hvala vsem drugim, ki ste na različne načine sodelovali: anketiranci, Martin Germ, Gregor Končan, Maja Simoneti, Ivo Kranjc, Mitja Simič, Inge Waschl, Mateja Dragar, župniki vseh obravnavanih župnij in ostali.

In seveda staršem, Sandiju, prijateljem in kolegom za (dolgoletno) moralno vzpodbudo.

PRILOGA

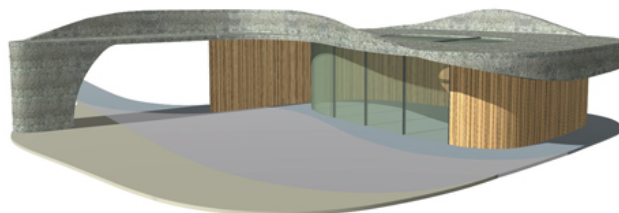
Anketni vprašalnik

- 1) Kako pogosto obiskujete pokopališča?
 - ☐ redno (1x tedensko)
 - ☐ občasno (1x mesečno)
 - ☐ redko (1x letno)
 - ☐ ne obiskujem pokopališč
- 2) Spol:
 - ☐ ženski
 - ☐ moški
- 3) Starost: _____ let
- 4) Če bi imeli na izbiro, kje bi do pokopa ležal pokojnik?
 - ☐ doma, na 'parah'
 - ☐ v mrliški vežici
- 5) Kje naj bo, po vašem mnenju, postavljena mrliška vežica?
 - ☐ ob pokopališču
 - ☐ na pokopališču
 - ☐ ločena od pokopališča vendar povezana s pogrebno potjo
- 6) Kje je, po vašem mnenju, najboljša lokacija za mrliško vežico?
 - ☐ v naselju
 - ☐ zunaj naselja
 - ☐ na robu naselja
- 7) Mrliška vežica mora imeti povezavo s cestnim omrežjem. Ob kakšni cesti je najbolj primerna lokacija?
 - ☐ ob glavni cesti naselja
 - ☐ ob stranski cesti naselja
- 8) S čim naj bo prostor mrliške vežice obdan?
 - ☐ zidom ali ograjo
 - ☐ visoko striženo živo mejo
 - ☐ živo mejo iz dreves
 - ☐ naj ne bo obdan ampak viden z vseh strani

- 9) S čim naj se vhod do poslovilne ploščadi in mrliške vežice zaznamuje, označi, poudari?
- ☐ z vrati, portalom
 - ☐ s stopniščem
 - ☐ z zasaditvijo rastlin
 - ☐ z znamenjem (križ, skulptura)
 - ☐ z drugačno talno površino (tlakovci, pesek...)
 - ☐ zaznamovanje ni potrebno
- 10) Ali je po vašem mnenju primerno, če pogrebni sprevod poteka po javnih cestah?
- ☐ da, ker je pogreb javna ceremonija
 - ☐ ne, pogrebna pot naj bo speljana ločeno od cest
 - ☐ vseeno
- 11) Katera mrliška vežica se vam zdi bolj primerna za vaše okolje?

☐

☐

- 12) Ali prepoznate katero od naslednjih mrliških vežic, kje se nahaja?

13) Ali naj bo okolica mrliških vežic zasajena z rastlinami, ki imajo poleg uporabne vrednosti tudi poseben simbolni pomen?

- ☐ da
- ☐ ne
- ☐ vseeno

14) Katere rastline bi uporabili za zasajanje okolice mrliških vežic?
(možno več odgovorov)

- ☐ bogato cvetoče enoletnice in dvoletnice
- ☐ izstopajoče rastline (glede oblike, barve ipd.)
- ☐ vednozelene rastline
- ☐ listopadne rastline s poudarjeno jesensko barvo listja
- ☐ rastline s povešavo krošnjo

15) Ali lahko naštejete nekaj rastlin, za katere mislite, da imajo poseben simbolni pomen, povezan z nesmrtnostjo, smrtjo, pokopavanjem?
